

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การอนุรักษ์ป่าดงมันให้เป็นแหล่งอาหารแบบมีส่วนร่วม
ของคนในชุมชน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ระยะที่ 1”

นายจรัญ กาญจนสาธิต และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

31 มกราคม 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การอนุรักษ์ป่าดงมันให้เป็นแหล่งอาหารแบบมีส่วนร่วมของคนใน
ชุมชน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ระยะที่ 1”

คณะผู้วิจัย

นายจรัญ	กาญจนสาธิต	นายคำพอง	สมนึก
นายวิบูลย์	มูระชีวะ	นายบุญศรี	ใจชื่น
นายทองออน	เศษสุวรรณ	นายบัวผัน	เศษสุวรรณ
นายประสาท	ผ่องใส	นายสมัย	เศษสุวรรณ
นายทองพูล	กองศรี	นายจันทา	อินทนนท์
นายสงกา	ทองคำ	นายกิจ	เนาวะบุตร
นายสมพงษ์	ทองคำ	นายเรียม	คำหอม
นายสุเทียน	ทองคำ	นายฉลอง	คำหอม
นายเลี่ยม	เศษสุวรรณ	นายสมชัย	นิลไชย
นายบวร	เศษสุวรรณ	นายทรงยศ	โสมานุตร
นายสมหวัง	บริสุทธิ์	นายกวี	เนาวราช
นายสำภาส	เนาวราช		

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

31 มกราคม 2556

คำนำ

ป่า คือ ทรัพยากรที่สำคัญ ให้กำเนิดและรักษาสีเขียวที่มีชีวิตให้อยู่บนโลกได้อย่างสมดุล ทั้งมนุษย์ พืช สัตว์ ป่ามีคุณค่าต่อมนุษย์เพราะเป็นแหล่งปัจจัย 4 แต่แม้จะรู้ว่าป่ามีความสำคัญเพียงใด แต่จิตสำนึกในการรักษาไว้นับวันจะเหลือน้อยเต็มที เพราะความเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยทุนนิยม มนุษย์พึ่งพาเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตมากขึ้น ผืนป่าที่เหลืออยู่จึงเป็นเสมือนของล้ำค่าที่มนุษย์แย่งกันเข้าไปใช้ประโยชน์ ตามระดับศักยภาพและความเหมาะสมของแต่ละคน ส่วนใหญ่เพื่อตอบสนองปัจจัยขั้นพื้นฐาน ที่อยู่ อาหาร สมุนไพร รวมทั้งรายได้ในการจุนเจือครอบครัว สิ่งเหล่านี้จะพบในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ดังเช่น ในพื้นที่ป่าดงมันที่เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะ และเป็นป่าที่มีความสมบูรณ์โดยเฉพาะทรัพยากรอาหารทั้งพืช สัตว์ สมุนไพร จากอดีตที่มีการบุกรุกทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ป่าไม้เหลือน้อยโดยเฉพาะในพื้นที่ที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน แต่หลังจากเกิดผลกระทบต่อสุขภาพจากการทำไร่เลื่อนลอย ทั้งภาวะเจ็บป่วย ล้มตายจากผลของการใช้สารเคมี อาหารป่าเริ่มน้อยลง ทำให้มีการหยุดทำการเกษตรในพื้นที่ป่าดงมัน ประกอบกับหน่วยงานต่างๆเข้ามาดำเนินการทั้งปักเขตแดน ควบคุมการตัดต้นไม้ ซึ่งหลายกิจกรรมความร่วมมือทำให้ป่าดงมันฟื้นตัวเร็วขึ้น ความสมบูรณ์ของอาหารป่าเริ่มมากขึ้น ชาวบ้านได้ใช้เป็นทั้งหาอาหาร หารายได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่า หากทุกคนหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการป่า เชื่อว่าป่าจะคงอยู่และนำมาซึ่งการพึ่งพิงซึ่งกันและกันระหว่างคนกับป่า และที่สำคัญป่าเป็นมรดกที่ธรรมชาติสร้างขึ้น มนุษย์ควรหันมาร่วมมือกันเพื่อรักษาแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิต ตลอดจนให้ความสำคัญกับสิทธิของชุมชนต่อการจัดการป่า อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนอย่างแท้จริง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
- ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
บทที่ 2 ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	6
- ความหมายและความสำคัญของเกษตรอินทรีย์	6
- แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา	7
- แนวคิดด้านการจัดการทรัพยากร	8
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	14
- ขอบเขตการวิจัย	14
- วิธีการเก็บข้อมูล	17
- กระบวนการวิจัย	18
บทที่ 4 ผลการศึกษา	22
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	80
ภาคผนวก	
- ภาพกิจกรรม	86
- ประวัติทีมวิจัย	92

บทที่ 1

บทนำ

มนุษย์ปัจจุบันมีความสามารถในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ตอบสนองความต้องการของสังคมมนุษย์ ได้อย่างมากจนเกินกำลังการผลิตทดแทนได้ทางธรรมชาติ สิ่งที่น่าประหลาดใจคือความร่อยหรอ ความเสื่อมโทรมและภาวะมลพิษที่สังคมต้องได้รับผลกระทบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การสูญเสียพื้นที่และสภาพความเป็นป่าไม้ทำให้ชุมชนไม่มีแหล่งเก็บหาอาหารของป่าเพื่อการพึ่งพิงนอกจากนี้ยังเกิดผลกระทบจากความเสียหายพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ทำให้น้ำป่าไหลหลากก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินไร่นาและชีวิตเกิดความแห้งแล้งธรรมชาติแปรปรวน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลส่งผลต่อการทำมาหากินของชุมชนในชนบท ทำให้เกิดความยากจนสังคมตั้งคำถามอย่างจริงจังว่า ภายใต้วิกฤติธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสังคมมนุษย์ควรพิจารณาแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติ ดังปรากฏผลอยู่ในปัจจุบัน องค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ใด ที่ควรนำมาเป็นหลักการแนวทางใหม่ เพื่อการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพจนก่อให้เกิดความยั่งยืนได้

ป่าชุมชนดงมันมีเนื้อที่ประมาณ 3,006 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ที่ขึ้นทะเบียนหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) ในอดีตเคยแผ้วถางทำไร่แดงโม ปลุกมันสำปะหลัง จนทำให้พื้นที่ป่าแห่งนี้ที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกทำลายป่าโล่งเตียนจนไม่เหลือสภาพเดิม ต่อมา มีหน่วยงานของทางราชการ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ได้เข้ามาปักแนวเขตป่าชุมชนดงมัน และอีกอย่างราษฎรที่เคยปลูกแดงโมได้ใช้สารเคมีจำนวนมากเกินไปให้เกิดล้มป่วยและเสียชีวิตลง จึงทำให้ราษฎรไม่กล้าที่จะทำไร่แดงโม เพราะกลัวสารเคมี จึงหยุดทำการเกษตรในป่าดงมัน จนทำให้ป่าชุมชนดงมันเริ่มกลับมาอุดมสมบูรณ์ขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2543 นั้น สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามบรมราชกุมาร ได้ทรงเสด็จเยี่ยมเยือนราษฎรค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พระองค์ทรงได้รับทราบปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในพื้นที่ จึงทรงมีพระราชดำริ โดยให้หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเข้าสำรวจและหาแนวทางการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งมีหลายหน่วยงานเข้ามาพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เช่น หน่วยงานเกษตรก็ได้เข้ามาพัฒนาเรื่องการปรับปรุงดิน ซึ่งได้มีหลายหน่วยงานได้เข้ามาพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เช่น หน่วยงานเกษตรได้เข้ามาพัฒนาเรื่องการปรับปรุงดิน หน่วยงานประมงก็เข้ามาพัฒนาเรื่องสัตว์น้ำ กรมชลประทานจะพัฒนาแหล่งน้ำ กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชก็จะเข้ามาพัฒนาเรื่องการจัดการป่าที่มีในชุมชน จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและชุมชนเกิดการพัฒนาขึ้นในด้านต่างๆ ตามลำดับ โดยเฉพาะด้านป่าไม้มีการฟื้นฟูพัฒนาเพื่อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูลและเหมาะสม จึงทำให้ผลผลิตจากป่าเริ่มมีมากขึ้น ดังเช่น ไก่ป่า กิ้งก่า แย้ แมงจิ้งจก จิโป่ม (จิโคร่ง) จักจั่น เห็ดต่างๆ เช่น เห็ดปลวก (เห็ดโคลน) เห็ดโค เห็ดละโงก เห็ดผึ้ง ส่วนแมลง เช่น แมงจิ้งจก แมงดาตัวดำ ตั๊กแตน แมงข้าวสาร แมงดา และอื่นๆ กลุ่มนี้ชาวบ้านจะเก็บหาโดยวิธีใช้ไฟส่องแมลง ซึ่งคืนหนึ่งๆ จะ

เก็บได้ประมาณ 2-5 กิโลกรัม ต่อครอบครัว ชาวบ้านที่เก็บหาของป่าในส่วนหนึ่งก็จะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือก็จะจำหน่ายให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่อยู่ในชุมชน โดยจะรับซื้อผลผลิตจากป่าเกือบทุกชนิดและ ชาวบ้านที่เก็บหาของป่าตามฤดูกาลก็จะมีรายได้จนเจือครอบครัว บางรายยังสามารถส่งลูกหลานเรียนหนังสือ ในระดับสูงๆได้อีกด้วย ชาวบ้านใน 7 ชุมชนของตำบลคือเหนือจะมีวิถีชีวิตที่คล้ายและใกล้เคียงกันมากไม่ว่า จะเป็นมีพื้นที่รอบๆป่าดงมันอยู่ติดแม่น้ำชี ลำน้ำยัง และลำชีหลง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำก็จะเอ่อท่วมพื้นที่ทำ การเกษตร เช่น นาข้าว แปลงปลูกพืชผักต่างๆเสียหายทุกปี บางปีพืชชนิดที่น้อยคือน้ำท่วมแต่น้ำลดเร็วทำให้นา ข้าวและพืชผักบางส่วนฟื้นตัวได้ไม่เสียหายทั้งหมด จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนหันมาทำนาปรัง แต่การลงทุนก็ ต้องสูงขึ้นเกือบเท่าตัวเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสูบน้ำเข้าแปลงนาบางปีไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ชาวบ้านใน 7 ชุมชนจึงพยายามปรับตัวให้เข้ากับสถานะที่เป็นอยู่และค้นหาอาชีพเพื่อเป็นทางเลือกให้ตนเองและครอบครัว อยู่ได้ เช่น ส่งลูกเรียนสูงๆเพื่อเข้ารับราชการ ทำงานเอกชน รับจ้างทั่วไป ประกอบอาชีพส่วนตัว ได้แก่ ค่าขาย ของชำในชุมชน ขายเฟอร์นิเจอร์ เสื้อผ้าห่ม ตาข่าย และรวมถึงสุบสั้วม ซึ่งส่วนใหญ่จะมีแต่ผู้ชาย เพราะบาง รายจะไปทำงานเป็นเดือนถึงจะกลับมาครั้งหนึ่งจะให้แม่บ้านเฝ้าบ้านและดูแลลูกหลานผู้ชายไปหาเงินนอกบ้าน โดยเฉพาะพอหมดฤดูทำนาจะเห็นแต่ผู้หญิงและเด็กๆเสียส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน จากความเดือดร้อนของ ชาวบ้านบริเวณโดยรอบป่าดงมัน 7 หมู่บ้านนี้ในด้านอุทกภัยจึงทำให้ชาวบ้านต้องหันมาพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชน ได้แก่ ป่าดงมันที่มีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณและสัตว์ป่านานาชนิดสามารถเก็บหาได้ตาม ฤดูกาลและเป็นพื้นที่ป่าที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองยโสธรมากนักประมาณ 30 กิโลเมตร ชาวบ้านจึงได้อาศัยป่า แห่งนี้เก็บหาผลผลิตจากป่า เพื่อการบริโภคและจำหน่ายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางที่มีอยู่ในทุกชุมชนของ 7 หมู่บ้านเพื่อขายต่อให้กับพ่อค้าในเมืองที่มารับซื้อจากพ่อค้าคนกลางอีกทอดหนึ่ง ในแต่ละปีจะทำให้เกิดรายได้ กับชุมชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งบางครอบครัวได้ยึดอาชีพเก็บหาผลผลิตจากป่าตามฤดูกาลเป็นอาชีพหลักเพราะ เก็บหาได้ทุกปีจนทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงและในตัวเมืองรู้แหล่งข้อมูลที่เก็บหาผลผลิตจากป่าตาม ฤดูกาลจึงได้เดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นรถมอเตอร์ไซด์ รถยนต์ และเดินเท้าจะเก็บหาทั้งกลางวัน และกลางคืน ซึ่งการเก็บหาของชุมชนในท้องที่และชุมชนภายนอกนั้นยังมีความเห็นกันได้ ต้องการผลผลิตที่จะ ก่อประโยชน์แก่ตนโดยไม่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ดังจะเห็นได้จาก การขุดหาเห็ดโคนที่จะทำให้เชื้อเห็ดลดน้อยลงในปีต่อไป การตัดต้นไม้เพื่อเก็บแมลงแค่ง จักจั่นในเวลา กลางคืน การตัดต้นไม้เพื่อนเป็นอาหารของสัตว์และแมลงเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ด้านไม้พิน ถ่าน พอถึง หน้าแล้งก็จะมีไฟป่าที่เกิดจากคนที่เข้าไปเก็บหาของป่าได้จุดไฟเพื่อหาสัตว์ เช่น กิ้งก่า แย้ หอยเตี๋ย กบ เขียด อึ่ง ที่ซ่อนตัวอยู่ใต้ใบไม้ร่วง จากปัญหาดังกล่าว ถ้าไม่ได้รับการแก้ไขในแนวทางที่ถูกต้อง ย่อมส่งผลต่อการ ดำรงชีพของประชาชนและทรัพยากรป่าไม้ เมื่อราษฎรมีรายได้ไม่เพียงพอ มีความเป็นอยู่ที่ไม่ดีก็ย่อมไม่เห็น ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะบุกรุกแผ้วถางทำลายป่าแสวงหาที่ทำกินเพิ่มเติม เพื่อความอยู่ รอดของตนเอง

จากการศึกษาโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการทรัพยากรเพื่อความยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของเด็ก เยาวชนและชุมชนในพื้นที่ป่าดงมัน ” ในปี 2552 ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาความหลากหลายในป่าดงมันเพิ่ม การเก็บข้อมูลการเจริญเติบโตของพรรณไม้ในแต่ละปี และทำแปลงสาธิตในการ เก็บตัวอย่างพรรณไม้ เพื่อให้ทราบถึงการเติบโตของพรรณไม้เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลอย่างละเอียดและเพื่อเป็นการทราบถึงความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ไม้พื้นล่าง และระบบต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน ที่เกิดขึ้นในแปลงสาธิต สามารถเชื่อมโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงไปยังระบบนิเวศน์ที่อยู่นอกแปลงได้หรือไม่และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละปีนั้นมีผลในการขับเคลื่อนชุมชนหรือไม่เพราะเหตุใด อะไรคือผลในการขับเคลื่อน

2. จัดทำแผนที่แสดงทรัพยากรป่าดงมัน และรังวัดแนวเขตกำหนดพื้นที่เพื่อที่กำหนดแผนในการบูรณาการในการทำงานในครั้งต่อไป

3. จัดตั้งพื้นที่ในการอนุรักษ์โดยเด็ดขาด พื้นที่แนวกันชน และพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ ของพื้นที่ป่า และควรสลับสับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อขยายและเพิ่มจำนวนทรัพยากรในการใช้ประโยชน์

4. การเชื่อมโยงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ป่าดงมันประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกคือหน่วยราชการต่างๆ ประกอบด้วย กรมที่ดินกรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบลค้อเหนือ โดยที่ดินกรมป่าไม้และ องค์การบริหารส่วนตำบลค้อเหนือ มีหน้าที่ในการจัดการที่ดิน กรมป่าไม้ มีบทบาทในการเข้ามาจัดการในการจัดตั้งป่าชุมชน กรมชลประทาน มีบทบาทในการขุดลอกหนองอิง และระบบชลประทาน กรมอุทยาน ฯลฯ มีหน้าที่ในการดูแลและหากลำไม้มาปลูกในพื้นที่ว่างที่เป็นที่ไร่เดิม และจัดสร้างส่งเสริมอาชีพด้านป่าไม้ ส่วนที่สองคือ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบป่าดงมันทั้ง 7 ชุมชน และชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียง และชุมชนจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด และชุมชนอื่นที่อยู่ในตำบลค้อเหนือ ที่เข้ามาใช้ประโยชน์ ทรัพยากรในป่าดงมันซึ่งในขณะนี้กลายเป็นสมบัติส่วนรวม ทุกคนเข้าไปหาประโยชน์ได้ ดังนั้นการที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆในป่าดงมันจะต้องมีการประสานงาน ชี้แจงผู้เกี่ยวข้องทุกคนให้เข้ามามีส่วนร่วม จึงจะเกิดผลในการปฏิบัติอย่างแท้จริง

5. การกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการป่าดงมันโดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชน ซึ่งในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบลค้อเหนือได้บรรจุแผนการจัดการทรัพยากรในแผนปีงบประมาณ 2553 เพื่อสนับสนุนการทำงานของกลุ่มเด็กเยาวชน และกลุ่ม ร.ส.ท.ป.ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เพื่อให้การทำงานดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

6. การกำหนดในเชิงแผนงานการส่งเสริมด้านป่าไม้ ได้เสนอแผนการปฏิบัติงาน ให้กับหัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอิงฯ กรมอุทยานแห่งชาติ แผนงานการทำงานต่อเนื่องกลุ่มเด็กรักป่า กิจกรรมการปลูกป่า และขอรับกล้าไม้ในการปลูกป่า การดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของการ ประชาสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม แผนงานห้องเรียนธรรมชาติ การรวบรวมองค์ความรู้เพื่อกำหนดงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

7. การกำหนดเงินโยบบาย ผลักดันให้ป่าดงมันและขบวนการในการจัดการป่าดงมันให้เป็นการจัดการต้นแบบที่สามารถจัดการด้านความหลากหลาย เช่น คน ดิน น้ำ ป่า ได้อย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม และเป็นที่ศึกษาพรรณไม้ และการใช้องค์ความรู้ในการจัดการป่า การใช้แบ่งโซนในการใช้พื้นที่เคารพทางจิตวิญญาณ

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์ป่าดงมันให้เป็นแหล่งอาหารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตำบลคือเหนืออำเภอเมือง จังหวัดยโสธร จึงควรให้คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากป่าดงมันได้เข้ามาบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อสร้างความตระหนักร่วมกัน และเนื่องจากผืนป่านี้มีพื้นที่กว้าง การดึงภาคีของหน่วยงานต่างๆ เข้าไปหนุนเสริม จึงน่าจะสร้างพลังและก่อให้เกิดรูปธรรมได้เร็วขึ้น ซึ่งในส่วนของชาวบ้านทางทีมวิจัยเห็นว่า หากนำวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเชื่อมโยงกับผืนป่าดงมัน จะทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญต่อการอนุรักษ์และให้ความร่วมมือต่อการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจะทำให้โครงการเกิดผลที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

คำถามวิจัย

การอนุรักษ์ป่าดงมันให้เป็นแหล่งอาหารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์

- 4.1 ศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 4.2 ศึกษาความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมัน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- 4.3 ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน
- 4.4 ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาวิจัย เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอีจานเนื่องมาจากพระราชดำริ 7 ชุมชน ที่มีวิถีชีวิตส่วนใหญ่จะพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ตามฤดูกาลของผลผลิต ได้แก่ บ้านดอนกลอย หมู่ที่ 8 บ้านโนนหัน หมู่ที่ 9 บ้านท่าเยี่ยม หมู่ที่ 10 บ้านค่าน้ำสร้าง หมู่ที่ 11 บ้านแจ้งน้อย หมู่ที่ 12 บ้านหนองหว้า หมู่ที่ 13 และบ้านค่าน้ำสร้าง หมู่ที่ 15

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ คนในชุมชนตำบลคือเหนือจาก 7 หมู่บ้าน จำนวน 70 คน อาทิ ผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน ประชาชนชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบป่าดงมัน ทั้ง อบต. กรมป่าไม้

กลุ่มเป้าหมายรอง คนในชุมชนรอบๆป่าที่ใช้ประโยชน์จากป่าดงมัน จำนวน 150 คน

ขอบเขตเนื้อหา

- บริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- ความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมัน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

- องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน
- รูปแบบการอนุรักษ์ป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ได้ข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- 4.2 ได้ข้อมูลความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมัน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
- 4.3 ได้ข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน
- 4.4 ได้แนวทางการอนุรักษ์ป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

บทที่ 2

ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. การค้นหาแหล่งข้อมูล

ดร.บัญญัติ แก้วส่อง (2550) แหล่งข้อมูลและวิธีการกำหนดแหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลของการวิจัยท้องถิ่น พบว่ามี 3 แหล่ง ที่สำคัญ คือ

- นักวิจัยในพื้นที่ (Local Researchers) การวิจัยท้องถิ่นมีความแตกต่างกับการวิจัยโดยคนภายนอกในส่วนที่นักวิจัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักวิชาการท้องถิ่น มักจะเป็นผู้มีความรู้และมีข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเหล่านั้นอยู่บ้างพอสมควรแล้ว เช่น การวิจัยรูปแบบการเลี้ยงวัวควายที่เหมาะสมกับพื้นที่ทาม หรือการวิจัยรูปแบบการหาปลาที่เหมาะสมกับสภาพระบบนิเวศน์ชุมชนลุ่มน้ำมูนตอนกลาง หรือการวิจัยแทบทุกเรื่องก็จะมีนักวิจัยท้องถิ่นที่ค่อนข้างมีข้อมูลเหล่านั้นอยู่ค่อนข้างมากแล้ว ดังนั้นข้อมูลที่ใช้เป็นฐานที่ต่อยอดความรู้มักจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นเหล่านี้จากนักวิจัยในพื้นที่ แต่แหล่งนี้เป็นเพียงแหล่งเริ่มต้นเท่านั้นเพื่อการสืบสาวถึงแหล่งอื่นต่อไป

- สภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นของจริงในพื้นที่ (Real Situations) ในการศึกษาสภาพกายภาพส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาข้อมูลจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นจริง ประกอบกับคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ เช่น สภาพป่า สภาพลำน้ำ พื้นที่กุด ทาม พื้นที่เลี้ยงควาย พื้นที่หาปลา เป็นต้น

- ผู้รู้ในพื้นที่ (Key Informants) มีหลายกลุ่มขึ้นอยู่กับประเด็นเนื้อหาข้อมูลที่จะนำมาศึกษา แต่โดยทั่วไปแหล่งข้อมูลสำคัญแทบทุกโครงการคือผู้อาวุโส โดยเฉพาะในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุสามารถให้ข้อมูลและบอกเล่าได้เป็นอย่างดี หรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นก็เช่นเดียวกันบางคนสามารถจะให้ข้อมูลได้หลายด้าน ทั้งข้อมูลสภาพบริบทชุมชน วัฒนธรรมประเพณี หรือ สภาพกายภาพของชุมชน แหล่งที่ใช้ในการค้นหาภูมิปัญญาก็เช่นเดียวกัน คือผู้รู้ในชุมชน ซึ่งในหลายชุดโครงการวิจัยมักพบว่ากลุ่มผู้รู้ในชุมชนจะเข้าร่วมเป็นนักวิจัยอยู่ในทีมด้วย

วิธีการกำหนดแหล่งข้อมูล ในบางโครงการจะกำหนดล่วงหน้า โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนในทีมวิจัยร่วมกับผู้รู้ในชุมชน เพื่อกำหนดตัวผู้รู้สำคัญของชุมชนในประเด็นที่ต้องการศึกษา เช่น การกำหนดตัวหมอชาที่จะให้ข้อมูล การกำหนดตัวผู้รู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์ เป็นต้น ซึ่งเมื่อกำหนดแล้วก็มีการคัดเลือกผู้รู้ มีทั้งการคัดเข้ามาเพิ่มในเมื่อพบภายหลังว่ามีคนรู้เพิ่มอีก และมีทั้งการคัดออกไปเนื่องจากพบว่ายังไม่ใช่ว่าผู้รู้จริง

2. ลักษณะและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์(2527) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ดังนี้

1. การร่วมศึกษา ค้นคว้า ปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิด และสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือวางแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในการจัดกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตัวเอง
 7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย
 8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้
- โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2546) ได้กล่าวถึง ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านวังอ้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธานี ไว้ว่า การอนุรักษ์ป่าของชุมชนเพียงแต่เมื่อพื้นฟูป่าดงใหญ่ขึ้นมาได้ ชุมชนต้องการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์เพื่อเป็นบทเรียนให้แก่ที่อื่น ๆ แม้จะได้ไม่เต็มร้อย และต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยไม่คำนึงถึงค่าจ้างที่ได้รับ เพราะประโยชน์ที่ได้รับมีมากกว่าเงินทองอย่าง น้อยมันช่วยสร้างความสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมให้กับราษฎรในการทำงานเพื่อชุมชน ไม่ เฉพาะเรื่องป่าเท่านั้น

3. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2543) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์เดิมของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มักจะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแต่อาศัยการจำและปฏิบัติถ่ายทอดกันอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเคยชินให้จดจำได้ตลอด

ภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์(2534) ได้อธิบายภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการรักษาป่าที่เกี่ยวข้องกับ ป่าปูด้า ไว้ว่า ป่าปูด้า เป็นพื้นที่ป่าที่มีอาณาเขตชัดเจนไม่มีใครกล้าบุกรุก เพราะปูด้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่คุ้มครองดูแลรักษาความสงบของครอบครัวและหมู่บ้าน โดยมี เฒ่าจ้ำ เป็นผู้นำหน้าที่ติดต่อระหว่างปูด้ากับชาวบ้าน

สมศักดิ์ (2549) ได้อธิบายรูปแบบการเก็บหาของป่าชุมชนที่น่าสนใจจนถือว่าเป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ได้ดังนี้

1) การปิดฤดูเก็บหา เช่น หยุดจับปูแสมในช่วงน้ำโตขึ้นช่วงแรม 4-6 ค่ำ เดือนตุลาคม ของชาวบ้านเปรี๊ตโน จังหวัดตราด หรือหยุดหาหน่อไม้ไผ่รวกในปลายเดือนกันยายน-ต้นตุลาคม ของชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท หรือการหยุดหาหน่อไม้ไผ่หกในป่าของหมู่บ้านหินลาดโน จังหวัดเชียงราย ในเดือนกันยายน

2) ตัดไม้โดยวิธีให้แตกหน่อ (Coppicing) เช่น ตัดต้นก่อลำขาว หรือตัดไม้โมกทำด้ามไม้กวาด ระบบตัดไม้ให้แตกหน่อในยุโรปมานานนับพันปี

3) พัฒนาวิธีการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ก็คือจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่า และได้พัฒนาวิธีการหลายอย่าง ได้แก่

(ก) พัฒนาวิธีการเก็บพืชหัว เช่น กลอย มีการตกลงร่วมกันที่จะนำหัวกลอยหัวเล็กที่สุดไม่ใช้ประโยชน์โดยนำไปฝังที่เดิมของมัน กลบดินถมหรือขุดมันป่าให้ตัดส่วนหัวของมันประมาณ 1-2 นิ้ว ฝังกลับลงไปในดินเพื่อให้แพร่พันธุ์ได้อีก

(ข) วิธีการเก็บเห็ด ซึ่งก็มีเห็ดที่ขึ้นตามขอนไม้คู่กับเห็ดที่ขึ้นตามพื้นที่

- ห้ามตัดโคนเห็ดค้างไว้ที่ขอน ให้ดึงออกมาหมดทั้งโคน ถ้าเอาโคนเห็ดไว้เห็ดจะไม่ออกอีก

- เห็ดปลวก ห้ามเอามือ พรวน เสียม จิ้มดินโพน (ดินที่มีเส้นใย hyphae ของเชื้อรา) เพื่อเก็บเห็ดโดยเด็ดขาด ให้ใช้ไม้ มิฉะนั้น บริเวณที่เห็ดปลวกออกจะไม่ออกอีกเลย หรือไม่ให้งาม ตะกร้าสิ่งของวางทับบริเวณที่เห็ดปลวกออก เพราะปัดไปเห็ดจะไม่ออก

(ค) การจัดการเพื่อท่องเที่ยวเชิงนิเวศและจัดที่พักในชุมชน (Home-stay) บ้านใดมีที่พักก็จัดให้แขกพัก ส่วนบ้านที่ไม่มีที่พักก็ทำอาหารให้แขกพัก นับเป็นการกระจายได้อย่างทั่วถึง

(ง) ปลุกไว้ใช้เอง เช่น ชุมชนปลุกต้นสะเดาเทียมในป่าชุมชนไว้ใช้สอย
ความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนที่หมู่บ้านมีกฎระเบียบข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากป่า (Controlled Use) และสามารถใช้กฎของหมู่บ้านได้จริง

ลักษณะรูปแบบขององค์กรชุมชนในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนนั้น มีอยู่ 2 รูปแบบ หรือ 2 ลำดับชั้น คือ

1. รูปแบบแรก ชุมชนในหมู่บ้านต่างเห็นพ้องกันในการอนุรักษ์ป่าและพฤติกรรม การรักษาป่าร่วมกัน โดยไม่มีกฎเกณฑ์ที่เขียนอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร แต่คนทั้งหมู่บ้านต่างยอมรับร่วมกันว่าจะช่วยกันอนุรักษ์ป่า จนพฤติกรรมของคนในหมู่บ้านได้กลายเป็นจารีตประเพณีและวิถีชีวิตของตน

2. ตั้งองค์กรชุมชนขึ้นโดยมีโครงสร้างและบทบาทชัดเจน เช่น มีประธานป่าชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทน อบต. กรรมการ และเลขานุการ มีสาระการทำงานที่ชัดเจน

4. แนวคิดด้านการจัดการทรัพยากร

มงคลและคณะ.2536. ได้ศึกษารูปแบบการจัดการป่าของชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าป่าชุมชนเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ ได้แก่

1. เกิดขึ้นตามวัฒนธรรมความเชื่อ ที่จะกำหนดพื้นที่พร้อม ๆ กับการจัดตั้งชุมชน โดยชุมชนร่วมกันกำหนดพื้นที่ที่จะเป็นดอนปู่ตา พื้นที่วัดป่า ฯลฯ ตั้งแต่เริ่มมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรก

2. เกิดขึ้นตามระบบนิเวศวิทยา ป่าประเภทนี้มักจะเป็นป่าชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ป่าที่ช่วยป้องกันการกัดเซาะริมฝั่ง ป่าก้ำบังลม ส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายหลังที่ชุมชนตั้งถิ่นฐานแล้ว และเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับสภาพแวดล้อม จึงได้มีการกำหนดเขตพื้นที่ไว้

3. เกิดขึ้นตามความจำเป็นใช้สอย ป่าประเภทนี้จะเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนได้ร่วมกันใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน และร่วมกันรู้กันว่าควรจะเป็นพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ป่าใช้สอย ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าโคก ป่าประเภทนี้มักไม่เหมาะกับการถากถางทำไร่

การบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กำหนดรูปแบบการบริหารจัดการเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1 การบริหารจัดการเชิงวัฒนธรรม การบริหารจัดการภายใต้เงื่อนไขของชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันในการบริหารจัดการกับบุคคลภายในชุมชนเดียวกัน หรือที่อยู่ร่วมกันมานานเป็นส่วนใหญ่ การบริหารจัดการได้รับการยอมรับและปฏิบัติตาม เพราะถือว่าเป็นวิถีชีวิตที่มีมาแต่ดั้งเดิม แต่เมื่อใดที่มีการขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์กับคนภายนอก การจัดการรูปแบบนี้มักไม่ได้รับการยอมรับ ยกเว้นชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

รูปแบบที่ 2 การบริหารจัดการภายใต้ผลประโยชน์ทางในรูปแบบนี้ดำเนินการภายใต้ระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในชุมชนสูง และส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นกับชุมชนที่หลากหลายจากพื้นที่ต่าง ๆ เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกัน การบริหารจัดการโดยผู้แทนของกลุ่มเหล่านั้นเข้ามาประสานประโยชน์ร่วมกัน

รูปแบบที่ 3 การบริหารจัดการเชิงการเมือง เกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันจากอำนาจรัฐในเรื่องการสัมปทานป่า การปลูกป่า ป่าอนุรักษ์ และโครงการ คจก. ชาวบ้านต้องจัดตั้งองค์กรขึ้นมาพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน โดยมีเอกชนจากภายนอกเข้าไปช่วยเหลือ การจัดการมักดำเนินการในรูปแบบการต่อสู้ทางการเมือง มีการขยายเครือข่ายองค์กรในการต่อสู้ เพื่อต่อสู้กับอำนาจรัฐหรืออิทธิพลจากนายทุนภายนอก

UNDP.2547ได้กำหนดรูปแบบการจัดการป่าตามเงื่อนไขทางกายภาพและสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแต่ละท้องที่ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี คือการนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตตามประเพณี มาใช้เป็นแนวทางกำหนดกฎเกณฑ์ใช้ในการจัดการ เช่น ความเชื่อเรื่องผี ดอนปู่ตา มีการประกอบพิธีกรรมและการผลิตซ้ำอุดมการณ์ที่ผสมผสานไปกับวิถีชีวิต ระบบการผลิตและการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนมักพบได้ในชุมชนดั้งเดิมทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน

2. รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ ในบางท้องที่สิทธิชุมชนถูกละเมิด เช่น มีความขัดแย้งการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกสูง หรือเป็นพื้นที่ที่มีพลังกดดันต่อป่าค่อนข้างมาก เช่น มีการลักลอบตัดไม้หรือในบางท้องที่ที่ป่าเริ่มเสื่อมสภาพ ชาวบ้านอาจนำเอารูปแบบและวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการแบบจารีตประเพณี เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีบวชป่าเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาป่าของชุมชนและยับยั้งขบวนการลักลอบตัดไม้จากภายนอก บางพื้นที่อาจประยุกต์เอาระเบียบข้อบังคับของทางราชการมาใช้ด้วย

3. รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ เช่น การต่อสู้กับสัมปทานไม้การประกาศเขตอุทยานฯ ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างแผนงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง

ท่ามกลางความหลากหลายของภูมิประเทศและวัฒนธรรมของป่าชุมชนแต่ละแห่ง มีจุดร่วมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญทำให้พวกเขาประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน คือ

- มีความเป็นชุมชนสูง สมาชิกของชุมชนยังรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ได้ เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ มีความเป็นเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน สำนึกของความเป็นชุมชนอาจสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเช่นผีปู่ตา

- มีป่าที่อยู่ในสภาพใช้ได้หรือมีศักยภาพเพียงพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้ มีทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ในลักษณะที่ยังเอื้ออำนวยต่อการผลิตในภาคเกษตรของชุมชนอยู่เพราะป่าชุมชนไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป

- ชุมชนที่อนุรักษ์ป่ามักมีผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะพื้นฐานการอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านคือการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การเกษตรและการใช้ผลิตผลจากป่าในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนเอาไว้

- ต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่าที่เข้มข้นและลึกซึ้งกว่าการมีผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นคือ มีอุดมการณ์ มีความเชื่อ ที่จะพิทักษ์สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติในทางเป็นมนุษย์มิให้ถูกก้าวล่วงรุกรานจากบุคคลภายนอก ทั้งนี้ จิตสำนึกอาจเกิดได้จากหลายเหตุผล เช่น เกิดจากประเพณี ความเชื่อ เป็นอุดมการณ์ที่สืบทอดต่อกันมา

5. ชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

กฤษฎา บุญชัย (2540) กล่าวถึงการที่ชุมชนท้องถิ่นมีการดำรงชีพที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ความอยู่รอดของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับความยั่งยืนของธรรมชาติที่จะยังประโยชน์ให้ชุมชน ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจะต้องดำเนินไปอย่างมีดุลยภาพกับการดูแลรักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป แม้จากการพัฒนาที่ผ่านมาชาวบ้านส่วนใหญ่ได้สูญเสียศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นตน แต่ชาวบ้านบางส่วนได้พยายามฟื้นฟูและพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆโดยไม่รอการสนับสนุนจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียวมีการผสมผสานความคิดและความรู้ดั้งเดิมกับความคิดความรู้ใหม่ มีการก่อตั้งกลุ่มและองค์กรทางสังคมในรูปแบบใหม่

สหทัย วิเศษ (2540) กล่าวว่าศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนใหญ่มักเกิดกับผู้นำชุมชน กลุ่มเครือญาติ กลุ่มวัฒนธรรมในหมู่บ้านที่มาร่วมกันต่อต้านการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติจากภายนอกที่มาจากทิศทางการพัฒนาสมัยใหม่ ทำให้กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมที่มองเห็นทรัพยากรเป็นสินค้าโดยอาศัยกลไกการตลาด การรวบอำนาจของรัฐไว้ที่ส่วนกลาง ปฏิเสธสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนหลายชุมชนได้รับผลกระทบบางชุมชนสามารถปรับตัวต่อสู้กับกระแสการพัฒนาโดยพลังชุมชนที่เกิดจากการรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กรหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยกรอบแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา ความสามารถ และศักยภาพของของชาวบ้านในการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลทั้งในด้านการใช้สอยและการอนุรักษ์

6. แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตโดยยึดหลักความพอเหมาะพอดี มีเหตุมีผลและความไม่ประมาท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ถือหลักปฏิบัติด้วยพระองค์เองมาอย่างยาวนาน ดำรงชีวิตเป็นแบบอย่างได้อย่างสมบูรณ์ (คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549: 2) โดยทรงมีพระบรมราโชวาทครั้งแรก เมื่อ วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งตอนนั้นยังมีผู้ที่ให้ความสนใจและมีความเข้าใจในแนวพระราชดำริของพระองค์น้อยมาก

ต่อมาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วนในสังคมไทยอีกครั้งภายหลังจากที่ประเทศไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้เศรษฐกิจไทยต้องพึ่งพาบลงจากการที่พัฒนาประเทศโดยปราศจากการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับระบบเศรษฐกิจ

คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ประมวลไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความ

รอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สุเมธ ดันติเวชกุล (2549, อ้างใน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549: 12) ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกิน พอใช้ มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญเพียงอย่างเดียว

อำพล เสนาณรงค์ (2547, อ้างใน คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547: 9) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้ของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามกอบกู้ให้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิต ความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย เพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

อภิชัย พันธเสน (2547, อ้างใน คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547 : 13) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงโดยเนื้อแท้ ก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทุกระดับ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ซึ่งเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่ การสร้างสมสติปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญที่สุด

คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ได้สรุปไว้ว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาการดำรงชีวิตและดำรงชาติที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบตะวันตกที่มีลักษณะเป็นเอกนิยมและทวินิยม แต่ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีลักษณะเป็นพหุนิยมที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีความขัดแย้ง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่เชื่อมโยงทุกมิติของวิถีชีวิตเข้าด้วยกันจึงเป็นทฤษฎีแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ทั้งเป็นปรัชญาที่มองสถานการณ์โลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัตร มีความเป็นสากล เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลจริง จึงมีพลังสูงในการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขได้ตามอัตภาพที่เหมาะสมกับสถานะตน โดยประยุกต์ใช้ได้กับการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตลอดเวลา ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งมีความสมสมัยในการชี้นำสังคมให้สามารถพ้นวิกฤติ และใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เป็นอย่างดี

ประเวศ วะสี (อ้างใน พิระพงษ์ เรื่องวัฒนา, 2548: 10) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทาที่เชื่อมโยงทุกเรื่องเข้าด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในที่นี้ ประเวศ วะสี (อ้างใน สุเมธ พรหมรักษา, 2548: 13) ให้ความเห็น ว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึงการที่มนุษย์เรามีความพอเพียง ในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน ได้แก่

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพ และทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้ เช่นการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัว มีความสามัคคีต่อกันเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้ชีวิตมีความสุขมีคุณภาพที่ดี

5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง คือ การที่กลุ่มชนมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใด ๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเนื่องจากสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เอื้อประโยชน์ต่อครองชีวิตของตนทั้งสิ้น

7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ুবวบ เตี้ยวจน เตี้ยวรวย ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและยั่งยืน ซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่น ๆ ได้ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง(2547: 39) ได้ทำการประมวลว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน และได้ประมวลหลักของการพิจารณาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 5 ส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

ส่วนที่สอง คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยมีแนวคิด ทางสายกลางเป็นหัวใจสำคัญของกรอบแนวคิด

ส่วนที่สาม คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กันดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ โดยคำนึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ส่วนที่สี่ เงื่อนไข การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยเงื่อนไข 2 ประการ คือ ประการแรก เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในการทำแผนไปใช้ให้เกิดผลทางปฏิบัติ ประการที่สอง เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ด้านจิตใจที่ตระหนักใจคุณธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาและในระดับปฏิบัติรอบคอบในการดำเนินชีวิต

ส่วนที่ห้า แนวทางการปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ การพัฒนาที่สมดุลและการพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้เทคโนโลยี

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มาอธิบายเป็นกรอบในการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจถึงปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ทำความเข้าใจ และให้เห็นถึงความสามารถในการดำรงตนในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ความพอเพียงจึงเป็นเสมือนทางสายกลาง เป็นความเหมาะสม และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต ซึ่งต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจให้ถ่องแท้

บทที่ 3
วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มหลัก ชาวบ้านที่อาศัยรอบๆป่าชุมชนดงมันที่ได้รับประโยชน์จากป่าดงมันในด้านต่างๆจำนวน 7 หมู่บ้าน

กลุ่มรอง ชุมชนภายนอกที่เข้ามาเก็บหาของป่าในป่าดงมันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ได้เข้ามาสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ

3.1.2 ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

1. พื้นที่วิจัย ป่าชุมชนดงมัน เนื้อที่ประมาณ 3,006 ไร่
2. หมู่บ้านที่อยู่ในตำบลคือเหนือ 7 ชุมชน ที่มีวิถีชีวิตส่วนใหญ่จะพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ตามฤดูกาลของผลผลิต ได้แก่ บ้านดอนกลอย หมู่ 8 บ้านโนนหิน หมู่ 9 บ้านท่าเยี่ยม หมู่ 10 บ้านคำน้ำสร้าง หมู่ 11 บ้านแจ้งน้อย หมู่ 12 บ้านหนองหว้า หมู่ 13และบ้านคำน้ำสร้าง หมู่ 15

3.1.3 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

เนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นคลังอาหารของชุมชน ตำบลคือเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

1.ศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันจากอดีตถึงปัจจุบัน

1.1 บริบทชุมชนรอบๆป่าดงมัน 7 ชุมชน ตำบลคือเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ด้านเกษตรกรรม

1, การทำนา

- นาปี
- นาปรัง

3. การทำสวน ทำไร่

- มันสำปะหลัง
- ไร่แดงโม
- ไร่ปอ
- การทำสวนผักริมซี ริมกุด
- โพนหมากพริก

4. การเลี้ยงสัตว์

- การเลี้ยงควาย
- การเลี้ยงวัว
- การเลี้ยงหมู
- การเลี้ยงปลา

ด้านเศรษฐกิจ

- การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจจากอดีตถึงปัจจุบัน

ด้านประเพณีวัฒนธรรม

- ผีปู่ตา
- ผีตาแฮก
- เจ้าที่เจ้าทาง
- เจ้าแม่ธรณี
- นางไม้
- บุญประจำปี บุญข้าวจี บุญเบิกบ้าน

ด้านสิ่งแวดล้อม

1 แหล่งน้ำ

- ลำชีหลง
- ลำชีไหล
- ลำน้ำยัง
- กุดลมพุก
- ทนงอิ่ง

2 ทรัพยากรป่าไม้

- ป่าชุมชนดงมัน
- ป่าทาม

ด้านสาธารณสุข

- หมอยาสมุนไพร
- หมอเป่า
- หมอสูตร
- หมอธรรม
- หมอตำแย

ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนรอบๆป่าดงมัน 4 เรื่อง

- เหตุการณ์ในอดีต
- ช่วงการเปลี่ยนแปลง
- คำบอกเล่า
- ผลดี , ผลเสีย
- วิถีชีวิต
- ความสัมพันธ์
- คุณค่า

1.2 การศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบๆป่าดงมัน 7 หมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจัดเป็นเวทีการสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ ดังนี้

- มิติประวัติศาสตร์
- มิติความทรงจำ
- มิติเวลา

2. ศึกษาความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมันที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีแบ่งทีมทำงานออกเป็น 3 ทีมดังนี้

1. ทีมแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน

- แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมแนวตั้ง
- แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมแนวนอน
- แบ่งการสำรวจออกเป็น 3 ช่วงๆละ 10 ปี
- ช่วงแรกได้จากสิ่งที่เห็นในปัจจุบัน
- สองช่วงหลังจากการสัมภาษณ์

โดยใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลดังนี้

- แผนที่จำลองขอบเขตชุมชนรอบๆป่าดงมัน 7 หมู่บ้าน
- การเดินสำรวจตามแนวตัดขวาง
- การบันทึกจากสิ่งที่เห็นและคำบอกเล่า
- สอบถามเพิ่มเติมข้อมูล
- สรุปผลที่ได้จากการทำภาพถ่ายดาวเทียม

2. ทีมเดินสำรวจข้อมูลป่า

- ตารางแสดงผู้ที่ได้รับประโยชน์ภายในและภายนอกชุมชน
- ตารางการเก็บหาผลผลิตจากป่าดงมัน
- ตารางปริมาณและมูลค่าจากการเก็บหาของป่า
- ชนิดไม้ที่พบ
- ชนิดไม้ที่หายาก

ใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

- กำหนดบริเวณพื้นที่เดินสำรวจ
- บันทึกข้อมูลจากการมองเห็น
- การสังเกต
- สอบถามจากผู้รู้ที่สำรวจด้วยกัน
- สัมภาษณ์จากผู้รู้เพิ่มเติม
- บันทึกข้อมูลจากการสอบถามจากผู้รู้

3. การวางแผนสำรวจป่า

- ชนิดไม้ที่พบในแปลงสำรวจ
- ขนาดความสูง ความโต จำนวน
- ประโยชน์ใช้สอย
- ประเภทของป่า
- สภาพป่าและความหนาแน่นของป่า

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

- ได้กำหนดพื้นที่ในการวางแผนสำรวจเพื่อเป็นตัวแทนของป่าดงมัน 2 แปลง
- อุปกรณ์ในการวางแผน ได้แก่ เชือกฟาง สายวัด เสาคหลักปักแนว ไม้ 1 ต่อ 10 ตารางบันทึกข้อมูล
- วางแปลงสำรวจ 10 x 10 เมตร วัดไม้ใหญ่
- วางแปลงสำรวจ 4 x 4 เมตร วัดไม้หนุม
- วางแปลงสำรวจ 1 x 1 เมตร นับลูกไม้และสิ่งที่พบในแปลง

- แบ่งหน้าที่การทำงาน วัดความสูง ความโต
- บันทึกข้อมูลในตาราง
- วิเคราะห์สรุปผลจากการวางแผนสำรวจ

3.ศึกษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน

- บทบาทของหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในด้านต่างๆเพื่อให้เกิดการพัฒนาในชุมชนรอบป่าดงมัน หมู่บ้าน

- ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากหน่วยงาน
- ผลของการเปลี่ยนแปลงในชุมชน
- องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีและเกิดขึ้นในชุมชน

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

- สอบถามจากผู้นำชุมชนทั้งจากอดีตและปัจจุบัน
- จากเวทีการประชุม
- ข้อมูลมือสองที่มีการบันทึกไว้
- ข้อมูลจากหน่วยงานในพื้นที่

3.2 วิธีการเก็บข้อมูล

3.2.1 แบบสอบถาม

แบบสอบถามข้อมูลเพื่อให้ได้ซึ่งข้อมูลที่หลากหลายได้แก่ ประวัติและบริบทชุมชน ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ กลุ่มและองค์ความรู้ที่มีในชุมชน การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงมันในด้านต่างๆ เช่น ไม้ใช้สอย การเก็บหาเห็ด แมลงป่า ไข่มดแดง แมงแคง กลอย มัน ปริมาณการเก็บหา มูลค่าผลผลิต ฝั่เข้าไปเก็บหาภายในและภายนอกชุมชน โดยการออกแบบคำถามเพื่อให้ได้ใจความและภาษาที่เข้าใจได้ง่าย เหมาะสมกับเป้าหมายที่ต้องการข้อมูล

3.2.2 แบบสัมภาษณ์

1) สุ่มหัว การสัมภาษณ์แบบสุ่มหัวเป็นวิธีการระดมความคิดเห็นจากทีมวิจัยเพื่อวางแผนและกำหนดงานร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ จะมีการสร้างเครื่องมือร่วมกันในการจะไปส่อหรือสัมภาษณ์ในประเด็นเรื่องต่างๆที่ได้รับมอบหมายในแต่ละทีม

2) ส่อ การสัมภาษณ์แบบส่อคือการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสุ่มหัวไปส่อกับผู้รู้โดยใช้ประเด็นในการสื่อดังนี้ เหตุการณ์ในอดีต ช่วงการเปลี่ยนแปลง จับประเด็นคำบอกเล่าที่มีความหมายที่น่าสนใจ และผลดีผลเสียโดยในผลดีและผลเสียนี้จะมองในเรื่องของวิถีความสัมพันธ์และคุณค่า

3) สโหล่ การสัมภาษณ์แบบสโหล่คือการนำข้อมูลที่แต่ละบุคคลไปเก็บมาได้มานำเสนอกับคนในทีม วิจัยแล้วมีการแลกเปลี่ยนประเด็นข้อมูลที่แต่ละบุคคลไปเก็บมาถ้าข้อมูลยังไม่ครบก็ต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หรือว่าในการเก็บข้อมูลเกิดปัญหา เช่นไม่มีการเก็บข้อมูลก็จะมีกรมอบหมายให้คนในทีมวิจัยไปช่วย

3.2.3 การประชุม

1) ประชุมกลุ่มย่อย (ทีมวิจัย)

การประชุมกลุ่มย่อยทีมวิจัยเป็นการนัดหมายกลุ่มโดยมีผู้เข้าร่วม 4 ฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ที่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.) ชุมชนนักวิจัย และคณะกรรมการป่าชุมชนดงมัน เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา 6 เดือน โดยมีประเด็นคือ ทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน ทำความเข้าใจงานวิจัยกับงานพัฒนาต่างกันอย่างไร เส้นทางกรวิจัย การแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ การสร้างเครื่องมือ การทดลองเก็บข้อมูล การปฏิบัติลงเก็บข้อมูลจริง การรวบรวมข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการเขียนรายงาน

2) ประชุมกลุ่มใหญ่ (ร่วมกับชาวบ้าน)

การประชุมกลุ่มใหญ่ร่วมกับชาวบ้านจะมีการพูดคุยและวางแผนการเตรียมการจัดประชุมใหญ่ โดยมีการกำหนดการ วันเวลา และสถานที่ โดยมีการมอบหมายหน้าที่ในการออกหนังสือเชิญเข้าร่วมประชุม การติดต่อประสานงานกับชาวบ้านและส่วนราชการ การจัดเตรียมอาหารและสถานที่ การจัดทำข้อมูลในการประชุมการลงทะเบียน และการนำเสนอข้อมูล

3.3 กระบวนการวิจัย

3.3.1 การค้นหาโจทย์วิจัย

การค้นหาโจทย์วิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อไปสู่การกำหนดโจทย์วิจัยและการศึกษาข้อมูลในประเด็นเรื่อง โครงการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นคลังอาหารของชุมชนตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรโดยเริ่มพัฒนาโครงการในเดือน พฤษภาคม 2555 ถึงเดือนมิถุนายน 2555 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมในการค้นหาโจทย์วิจัย คือ เจ้าหน้าที่ สกว. (ฝ่ายท้องถิ่น) เจ้าหน้าที่ป่าไม้และคณะครูในท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

1. เนื่องจากชุมชนป่าดงมันมีความห่างไกลกันของหมู่บ้านการทำงานในด้านนัดหมายหรือการที่จะให้ชุมชนมาอยู่รวมกันทำได้ลำบากมากต้องหาช่วงเวลาที่เหมาะสมและมองภาพของความสะดวกทั้ง 7 ชุมชนเป็นหลัก
2. พื้นที่ทำการวิจัยเป็นที่ตั้งโครงการพระราชดำริได้มีหลายหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนโดยเฉพาะงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ทำมาก่อนแล้ว การค้นหาโจทย์งานวิจัยจึงต้องคำนึงถึงงานเดิมที่เคยทำมาให้เกิดความสอดคล้องสัมพันธ์และการต่อยอดงานเดิมเพื่อให้เกิดการพัฒนาของชุมชนและป่าดงมัน

บทเรียนการค้นหาโจทย์วิจัย

1. ควรมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะสมกับทีมวิจัยหรือเป็นภาษาท้องถิ่น ลดความเป็นทางการให้น้อยลง
2. หลังจากมีการพัฒนาโจทย์ ทีมวิจัยมีความเข้าใจในการทำวิจัยมากขึ้น เรียนรู้การวิจัยและการพัฒนาเส้นทางกรวิจัยที่ชัดเจน ทีมวิจัยและที่เลี้ยง สกว. มีทิศทางการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน

3.3.2 การค้นหาทีมวิจัย

การค้นหาทีมวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อไปสู่การหาทีมทำงานในการเก็บข้อมูลและศึกษาข้อมูล โดยได้ทีมวิจัยชาวบ้านที่เป็นผู้นำชุมชนโดยตำแหน่งเป็นหลัก ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย

ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละ 7 คน 7 บ้านรวม 35 คนและอาสาสมัครทีมวิจัยที่จะช่วยในการทำงานอีกหมู่บ้านละ 10 คนรวม 70 คน รวมทีมวิจัยทั้งหมด 105 คน

ปัญหาและอุปสรรค

1. การทำงานวิจัยที่ใช้พื้นที่หลายหมู่บ้านและมีพื้นที่ห่างกันการทำงานจะไม่สะดวกในการนัดหมาย การเดินทาง ค่าใช้จ่ายและเวลาการทำงานร่วมกัน
2. ชาวบ้านไม่ตระหนักถึงการทำวิจัยบางคนจึงไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม

บทเรียนการค้นหาทีมวิจัย

1. ชาวบ้านหลายคนมีความสนใจในการทำการวิจัยจึงจะเน้นผู้ที่สนใจเป็นลำดับแรกและค่อยขยายผลสู่ชุมชน
2. ให้ชาวบ้านที่เข้าประชุมคัดเลือกกันเองโดยผู้ที่จะเข้าร่วมต้องไม่ใช่คณะกรรมการโดยตำแหน่งและมีความสมัครใจ โดยยกเหตุผลที่สำคัญคือการอนุรักษ์ป่าดงม่อนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้เป็นคลังอาหารของชุมชน

3.3.3 เวทีชี้แจงโครงการ

เวทีชี้แจงโครงการเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัยเพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านได้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงม่อนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นคลังอาหารของชุมชน ตำบลคือเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ซึ่งประกอบไปด้วย ชื่อโครงการ คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบการวิจัย ระยะเวลา งบประมาณและแผนการดำเนินงาน และผลที่คาดว่าจะได้รับซึ่งในการจัดชี้แจงทำความเข้าใจโครงการได้แบ่งการจัด 4 ครั้งๆ ละ 1 แห่งที่มีพื้นที่ติดกันเนื่องจากมีหมู่บ้านรอบๆป่าดงม่อนที่ห่างไกลกันไม่สะดวกในการเดินทาง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบไปด้วย ตัวแทนทีมวิจัยจำนวน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านหมู่บ้านรอบๆป่าดงม่อนรวมผู้เข้าร่วมกิจกรรม 210คน เวทีชี้แจงโครงการนั้นจัดขึ้นในช่วง เดือนกรกฎาคม 2555

ปัญหาและอุปสรรค

1. สถานที่ในการจัดเวทีชี้แจงโครงการนั้นกว้างเกินไปและมีหลายชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีกระจัดกระจายกันอยู่
2. ผู้ดำเนินรายการรับผิดชอบหลายหน้าที่ จึงทำให้เกิดการนำเสนอข้อมูลบางช่วงติดขัด

บทเรียนจากเวทีชี้แจงโครงการ

1. การจัดเวทีชี้แจงโครงการมีความผิดพลาดและมีข้อบกพร่องหลายอย่างและมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในการจัดเวทีต้องมีการเตรียมคน สถานที่หลายครั้งจึงเป็นบทเรียนในการนำไปแก้ไขในการจัดกิจกรรมเวทีนำเสนอข้อมูลในครั้งต่อไป
2. เป็นการเพิ่มทักษะแก่ทีมวิจัยในการจัดกระบวนการต่างๆในเวทีชี้แจงโครงการ

3.3.4 การตกแต่งประเด็นและการตั้งคำถามเก็บข้อมูล

การตกแต่งประเด็นเป็นการสร้างเครื่องมือเพื่อให้ทีมวิจัยได้นำไปเก็บข้อมูล โดยมีการตกแต่งประเด็นตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ การตกแต่งประเด็นนั้นเริ่มในเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน 2555 ซึ่งผู้เข้าร่วมการตกแต่ง

ประเด็นประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ราษฎรชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่(สกว.)มีการแบ่งประเด็นตามความสนใจ กำหนดบทบาทในทีม วางแผนการที่จะได้มาซึ่งข้อมูล

ปัญหาและอุปสรรค

1. ทีมวิจัยที่ไปเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะเก็บได้เพียงเรื่องของปรากฏการณ์ทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์
2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไม่ตรงประเด็นเพราะมีหลายเรื่องทำให้ลำบากในการเก็บข้อมูล
3. ผู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้ข้อมูลวกวนและจะนอกประเด็นบ่อยทำให้นักวิจัยเก็บข้อมูลได้ไม่สมบูรณ์

บทเรียนการแตกประเด็น

1. ทีมวิจัยได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของบริบทชุมชน
2. ทีมวิจัยได้เรียนรู้วิธีการตั้งคำถามและการจดบันทึกข้อมูล
3. ทีมวิจัยได้เรียนรู้เกี่ยวกับงานวิจัยในเรื่องของการแตกประเด็น การสร้างเครื่องมือ ในการนำไปสู่การสอบถามหรือการสัมภาษณ์

3.3.5 เวทีการสังเคราะห์ข้อมูล

การสังเคราะห์ข้อมูลเป็นการหาความสัมพันธ์และเชื่อมโยงข้อมูลให้รู้ถึงองค์ประกอบลำดับความสำคัญของข้อมูลซึ่งการสังเคราะห์ข้อมูลในทีมวิจัย มีผู้เข้าร่วมการสังเคราะห์ข้อมูลซึ่งประกอบไปด้วย ทีมวิจัยและอาสาสมัคร 105 คน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ 4 คน เจ้าหน้าที่ สกว. 2 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 111 คน เป็นการสังเคราะห์ร่วมกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน

ปัญหาและอุปสรรค

1. ชาวบ้านและผู้ดำเนินการอยู่ใกล้กันทำให้การนัดหมายเวลาอาจจะคลาดเคลื่อนไปบ้าง
2. ผู้นำเสนอข้อมูลมีการอ่านข้อมูลอย่างเดียว ทำให้ขาดการนำเสนอที่น่าสนใจชาวบ้านจึงไม่ตั้งใจฟัง
3. การนำเสนอข้อมูลขาดความกระชับ ทำให้เกิดการยืดเยื้อในการนำเสนอข้อมูล
4. ชาวบ้านไม่แสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร
5. มีชาวบ้านที่มาแทนทีมวิจัยที่ติดภารกิจมาไม่ได้จึงทำให้ไม่มีข้อมูลมาแสดงความคิดเห็นร่วมกันเท่าที่ควร

บทเรียนจากเวทีการสังเคราะห์ข้อมูล

1. ชาวบ้านได้ทราบถึงบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ผู้ร่วมเวทีการสังเคราะห์ข้อมูลได้ทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.3.6 การเขียนรายงาน

การเขียนรายงานเป็นการรวมข้อมูลและนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ และเมื่อผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกับชุมชน จะได้แนวทางที่จะนำสู่การปฏิบัติการในระยะต่อไป ซึ่งการทำรายงานของโครงการแล้วในการนำมาจัดทำเป็นรูปเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์ ผู้ที่มีส่วนในการเขียนรายงานคือ ทีมวิจัยหลักเป็นทีมหลักในการเขียนรายงาน และหากข้อมูลไม่สมบูรณ์ก็เพิ่มเติมจากกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย อาทิเช่น ชาวบ้านจาก 7 ชุมชน คนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดงมัน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ สกว.

ปัญหาและอุปสรรค

1. ข้อมูลที่ได้มายังไม่สมบูรณ์ต้องมีการจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

2. การทำรายงานเกิดความล่าช้าเพราะในรายงานต้องประกอบด้วยเนื้อหาจำนวนมาก
3. จากนักวิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลมาเป็นภาษาพูดต้องมาแปลงเป็นภาษาเขียนทำให้ล่าช้าในการส่งรายงาน
4. ชาวบ้านยังไม่มีอุปกรณ์เครื่องมือในการเขียนรายงานต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ช่วยพิมพ์รายงานและแบ่งบทบาทหน้าที่กันคนละอย่างทำให้การทำงานมีการกระจาย เมื่อมีการติดตามงานของเจ้าหน้าที่สกว.จึงทำได้ลำบาก

บทเรียนจากเวทีการเขียนรายงาน

1. ผู้ทำรายงานได้เรียนรู้ถึงวิธีจัดทำหมวดหมู่รูปแบบรายงาน
2. ได้เรียนรู้ถึงการจัดเรียงลำดับข้อมูลและถ้อยคำ ภาษาที่ใช้เขียนรายงาน
3. ได้ความรู้เข้าใจเรื่องป่าดงมันมากขึ้น

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การดำเนินงานตามขั้นตอน และกระบวนการวิจัย ซึ่งได้เสนอรายละเอียดต่างๆ ไว้ในบทที่ 3 แล้วนั้น เป็นวิธีการซึ่งทีมวิจัยเชื่อว่าจะก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งระบุไว้ในโครงการ คือ ศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันจากอดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมันที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาและบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน จนนำไปสู่การหาแนวทางอนุรักษ์ป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาทำให้ได้ข้อมูลและเห็นองค์ความรู้ต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

บริบทชุมชน

บ้านดอนกลอย หมู่ที่ 8 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ประวัติชุมชน บ้านดอนกลอยเดิมที่บ้านดอนกลอยนั้นเป็นหมู่บ้านใหญ่เป็นบ้านเริ่มแรกของหมู่บ้านอีก 2 หมู่บ้านคือ บ้านโนนหันและบ้านหนองหว่า การตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มเดิมทีชาวบ้านดอนกลอยมีเชื้อสายของคนที่อาศัยอยู่ที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้เคลื่อนย้ายมาเรื่อยจนมาถึงบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านในปัจจุบันโดยเมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้ว เหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านดอนกลอยนั้นผู้เฒ่าได้เล่าให้ฟังว่า ก่อนนี้อาหารอุดมสมบูรณ์ พอมาถูกน้ำท่วมครั้งใหญ่จึงทำให้อาหารการกินอดอยาก ข้าวที่ปลูกไว้ก็เก็บเกี่ยวไม่ได้ ชาวบ้านจึงเข้าป่าไปหากิน จึงพบว่า บริเวณป่าหัวบ้านมีกลอยอยู่เป็นจำนวนมากจึงเรียกว่าดอนกลอย ต่อมาเมื่อมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อว่า หลวงอาจ กองศรี มาเป็นผู้ใหญ่บ้านพอเห็นสภาพของหมู่บ้านดังกล่าวจึงเรียกว่าบ้านดอนกลอยนับแต่นั้นเป็นต้นมา สายเครือญาติของชุมชนบ้านดอนกลอย นามสกุลที่เป็นหลัก ของชุมชนแห่งนี้ เช่น คำหอม กองศรี เนาวราช และอื่นๆ ประชากรทั้งหมดของบ้านดอนกลอยมี 725 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 128 ครัวเรือน สถาบันและหน่วยงานที่มีอยู่ในบ้านดอนกลอย มีวัดอยู่หนึ่งแห่ง โรงเรียนขยายโอกาส ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน และสถานีนอนมัยบ้านดอนกลอย ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนา พุทธ และดอนปู่ตาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนก่อนที่จะทำการเพาะปลูกในแต่ละปีนั้นชาวบ้านต้องทำการเสี่ยงทายซึ่งบริเวณดอนปู่ตานับถือว่าเป็นหลักเมืองหรือแม้แต่การบนบานสานกล่าว วิธีการเสี่ยงทายนั้น มีวิธีการดังนี้ นำผู้หญิงมาเสี่ยงทายโดยให้ผู้หญิงมัดกระดังเข้ากันแล้วให้หมอสูตรนั้นบอกกล่าวเทวดาให้ลงมาสิงสถิตในกระดังแล้วเสี่ยงทายว่าวันไหนฝนตกและเสี่ยงทายสิ่งที่ส่งส่ายกันวัฒนธรรมตามประเพณี ฮีตสิบสองครองสิบสี่ พื้นที่อนุรักษ์ทางจิตวิญญาณของชาวบ้านดอนกลอย มีอยู่หนึ่งแห่งเนื้อที่ประมาณ 2 งานติดกับโรงเรียนบ้านดอนกลอย กลุ่มอาชีพต่างๆของชาวบ้านดอนกลอย อาชีพทำนาทั้งนาปีและนาปีง อาชีพเก็บหาของป่า อาชีพประมง จะทำกันเป็นกลุ่มโดยวิธีวานกันไปตกกวดเปลี่ยว ในลำชีหลงได้เท่าไรก็จะมาแบ่งกันกิน บ้านไหนไม่กินก็ทำปลาร้าไว้ขาย

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติด บ้านกล้วย
ทิศใต้ ติด ลำชีหลง
ทิศตะวันออก ติด พุงนา
ทิศตะวันตก ติด บ้านหนองหว้า

ลักษณะภูมิประเทศ

ตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำถึงฤดูฝนน้ำจะท่วมขังตลอด พอถึงฤดูร้อนจะทำนาปรัง

ศาสนาประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน

จะมีลักษณะที่คล้ายกันกับชุมชนที่อยู่ในบริเวณแห่งนี้ เช่น ประเพณี บุญบั้งข้าวจี/ บุญคุ้ม/ บุญเบิกบ้าน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องทำทุกปี เพื่อเป็นการไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากหมู่บ้าน ประเพณี บุญผะเหวด / บุญมหาชาติ นับถือศาสนาพุทธ ศิลปพื้นบ้านแต่ก่อนเคยมี ดนตรีอีสาน พิณ แคน หมอลำเรื่อง แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว

ด้านการศึกษา

มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่งและโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 แห่งมีนักเรียนจาก 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านโนนหัน บ้านดอนกลอยและบ้านหนองหว้าเข้ามาศึกษาที่โรงเรียนแห่งนี้

บ้านโนนหัน หมู่ที่ 9 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

การตั้งถิ่นฐานเดิมที่บ้านโนนหันนั้นแยกออกมาจากบ้านดอนกลอย หมู่ที่ 8 สาเหตุที่ต้องแยกออกมา นั้นเพราะบ้านดอนกลอยเป็นหมู่บ้านใหญ่ยากแก่การปกครองจึงแยกออกมาจากบ้านดอนกลอยหลังจากนั้นจึงมาแยกเป็นบ้านหนองหว้าต่อไป เหตุที่ได้ตั้งชื่อที่บ้านโนนหันนั้น เนื่องจากว่าบริเวณ ดอนเหล้าเสีย ที่เป็นสนามกีฬาในปัจจุบัน มีหนามเป็นจำนวนมากและเป็นหนามที่พันขึ้นต้นไม้หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หัน” ในภาษาอีสานตรงกับภาษากลางที่เรียกว่า “พัน” ชาวบ้านจึงเรียกบ้านที่แยกออกมาว่า บ้านหนามหัน มาเรื่อยๆ จนเพี้ยนกลายมาเป็นบ้านโนนหันในปัจจุบัน และชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณบ้านโนนหันส่วนใหญ่จะมีเชื้อสายเดียวกับบ้านดอนกลอย ตระกูลส่วนใหญ่จะเป็น ตระกูลเดียวกันกับบ้านดอนกลอย ประชากรของชุมชนบ้านโนนหัน จำนวนครัวเรือน 126 ครัวเรือน แยกเป็นประชากรชาย 306 คน ประชากรหญิง 200 คน ปรากฏการณ์ในชุมชน เช่นหมอยาสมุนไพร และ ปรากฏในการทำเครื่องมือประมง เช่นการทำลอบดักปลา และการ ต่อเรือ กลุ่มวัฒนธรรมที่มีในชุมชน คือกลุ่มกลองยาวประจำหมู่บ้านเนื่องจากชุมชนบ้านโนนหันนั้นมีพื้นที่ติดกันและแยกออกมาจากชุมชนบ้านดอนกลอยจึงมีองค์กรในชุมชน ใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์ร่วมกันบริเวณ และใช้บริการจากหน่วยงานรัฐร่วมกัน เช่น โรงเรียน, วัด, สถานีอนามัย

บ้านท่าเยียม หมู่ 10 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ประวัติความเป็นมา

การตั้งถิ่นฐานของบ้านท่าเยียม เดิมบ้านท่าเยียมมีอยู่ สามครอบครัว เป็นครอบครัวที่ได้ย้ายมาทำมาหากินที่บริเวณที่ตั้งบ้านในปัจจุบัน ในสมัยก่อนบริเวณบ้านท่าเยียมแห่งนี้เป็นป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์จึงมีราษฎรมาทำนาในที่แห่งนี้ แต่ก่อนมีสามครอบครัวซึ่งมีครอบครัว นายคุณ ภรรยาชื่อนางเคน ครอบครัวของ นายสี นนท์ เนาวราช ครอบครัวของนางพันธุ เป็นกลุ่มคนที่มาจากร้าน คอนกลอย เหตุที่มาตั้งอยู่ที่แห่งนี้ก็เพราะว่าที่นากับบ้านอยู่ห่างไกลกันจึงจำเป็นต้องนอนอยู่ที่นา หลังจากนั้นก็มีราษฎรมาอยู่เรื่อยจนเป็นบ้านท่าเยียมในปัจจุบัน ที่มาของชื่อบ้านท่าเยียมนั้นผู้เฒ่าได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อครั้งในอดีตตรงบริเวณบ้านท่าเยียมนั้นหากจะไปมาหาสู่กันนั้นค่อนข้างลำบากต้องใช้เรือข้ามไปมาหากันเท่านั้น หากใครไม่มีเรือก็จะเรียกให้คนอื่นขี่หนึ่งไปหาที่ฝั่งน้ำชีหลง พอพบปะพูดคุยทำธุระถามไถ่สารทุกข์สุขดิบเสร็จ ต่างฝ่ายต่างก็กลับหลังจากนั้นจึงตั้งชื่อว่าบ้านท่าเยียม เพราะใช้บริเวณนี้เป็นที่เยียมเยียน ถามไถ่ ลักษณะทั่วไปของบ้านท่าเยียม เป็นบ้านขนาดเล็กอยู่ทางทิศตะวันออกของป่าดงมัน มีน้ำชีและลำน้ำ ชีหลงโอบทั้งสองข้าง มีทางเข้าออกทางเดียว คือเส้นทางบ้านค้อเหนือ-ท่าเยียม ซึ่งเป็นเส้นทางหลักในปัจจุบัน

ประชากรและการตั้งบ้านเรือน

มีประชากรทั้งหมด 300 คนแยกเป็น ชาย 150 คน หญิง 150 คน จำนวนครัวเรือน 87 ครอบครัว เป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่อีกบ้านหนึ่งสังเกตได้จากลักษณะของบ้านเรือนที่อยู่ติดกัน ตามความเชื่อในสมัยก่อน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติด ลำน้ำชีหลง

ทิศใต้ ติด หนองอี

ทิศตะวันออก ติด พุ่งนา

ทิศตะวันตก ติด ป่าดงมัน

ลักษณะภูมิประเทศ

ตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำถึงฤดูฝนน้ำจะท่วมขังตลอด พอถึงฤดูร้อนจะทำนาปรัง

ศาสนาประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน

จะมีลักษณะที่คล้ายกันกับชุมชนที่อยู่ในบริเวณแห่งนี้ เช่น ประเพณี บุญบั้งข้าวจี/ บุญคุ้ม/ บุญเบิกบ้าน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องทำทุกปี เพื่อเป็นการไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากหมู่บ้าน ประเพณี บุญผะเหวด / บุญมหาชาติ นับถือศาสนาพุทธ ศิลปินพื้นบ้านแต่ก่อนเคยมี ดนตรีอีสาน พิณ แคน หมอลำเรื่อง แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว

อาชีพในชุมชนบ้านท่าเยียม

คือการทำนา ส่วนใหญ่ทำนาปรัง เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆในละแวกนี้เพราะว่าในช่วงนาปีนั้นเกือบทุกปี น้ำจะท่วม เหตุเพราะว่าทางทิศใต้ของหมู่บ้านท่าเยียมนั้นมีลำน้ำชีชนาบข้าง ส่วนทางด้านทิศตะวันออก

และทิศเหนือนี้มีลำน้ำชีหลง ซึ่งลำน้ำทั้งสองแห่งมาบรรจบกันบริเวณเหนือบ้านท่าเยี่ยมซึ่งในฤดูน้ำหลากน้ำเอ่อท่วมนาปีเสียหาย จึงทำได้เฉพาะนาปรัง อาชีพประมง โดยการวางข่าย ดักปลาตามลำน้ำชีหลง การเก็บหาของป่าในบริเวณป่าดงมัน และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม บริเวณริมหนองอิงสาธารณะประโยชน์ และการทอผ้าไหมในครัวเรือนเพื่อไว้ใช้เอง ตามแนวพระราชดำริ

ปราชญ์ผู้รู้

ปราชญ์ผู้รู้ในบ้านท่าเยี่ยม คือ หมอสมุนไพร 1 คน ปัจจุบันมีอายุมากแล้วไม่ค่อยได้ออกไปเก็บสมุนไพรมา ทำยาเนื่องจากมีสถานีนามัย อยู่ใกล้ชาวบ้านไม่นิยมใช้ยาสมุนไพร และปราชญ์ในการทำเครื่องมือประมงเช่น การทำลอบกุ้ง และการต่อเรือ

บ้านค้ำน้ำสร้าง หมู่ 11 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 ได้มีราษฎรกลุ่มหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ดงมันซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยมัน เรียกว่า หัวมัน ซึ่งรับประทานเป็นอาหารได้ และมีพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงเรียกสถานที่ตั้งบ้านเรือนแห่งนี้ว่า บ้านดงมัน โดยมีหลวงเดชเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2459 ขุนวาทซึ่งเป็นนายอำเภอจาก จังหวัดอุบลราชธานีได้มาเยี่ยมเยือนหมู่บ้านดงมันนี้ได้เห็นน้ำสร้าง (หรือเรียกว่าบ่อน้ำ) มีอยู่หลายบ่อกระจายอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านจึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นบ้านค้ำน้ำสร้างและแต่งตั้งให้ หลวงเดช เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก จากอดีตถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้าน 10 คน ปัจจุบันคือนายสถิตย์ สิริโสม

ประชากรและการตั้งครัวเรือน

ประชากรทั้งหมด 583 คน แยกเป็นชาย 284 คน หญิง 299 คน มีจำนวนครัวเรือน 134 ครัวเรือน ลักษณะการตั้งบ้านเป็นแบบกระจุก

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติด บ้านดอนกลอย
ทิศใต้	ติด บ้านแจ้งน้อย
ทิศตะวันออก	ติด บ้านท่าเยี่ยม
ทิศตะวันตก	ติด ลำน้ำยัง

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก โดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตรจะเป็นลุ่มแม่น้ำจึงเกิดปัญหาน้ำท่วมเกือบทุกปี การเดินทางสามารถเดินทางได้ตลอดปี มีถนนลาดยางระยะทางจากบ้านถึงตัวจังหวัดประมาณ 22 กิโลเมตร

สถานที่สำคัญในชุมชน

สถานบันที่อยู่ในบ้านค้ำน้ำสร้าง เช่น สถานีนามัยบ้านค้ำน้ำสร้าง วัดเกาะแก้วสว่างอารมณ์บ้านค้ำน้ำสร้าง โรงเรียนบ้านค้ำน้ำสร้าง เป็นโรงเรียนขยายโอกาสให้เด็กที่จบประถมในโรงเรียนในหมู่บ้านใกล้เคียง

มาศึกษาต่อ เช่น โรงเรียนบ้านแจ้จ้อย โรงเรียนบ้านท่าเยี่ยม และหน่วยงานที่ตั้งใหม่ คือโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กรมอุทยาน) ซึ่งทำงานในการให้ความรู้เกี่ยว อนุรักษ์และรักษาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนพร้อมทั้งให้การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรเพื่อให้ชุมชน สามารถอยู่ได้โดยไม่เบียดเบียนป่า และฟื้นฟู สภาพป่าตามแนวพระราชดำริ

ศาสนาวัฒนธรรมประเพณี

กลุ่มองค์กรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มกลองยาวบ้านคำน้ำสร้าง กลุ่มดนตรีพื้นเมือง วงพินแคนแดนดงมัน มีหมอลำพื้นบ้านอยู่หนึ่งคน กลุ่มวัฒนธรรมที่มีในหมู่บ้านคำน้ำสร้างนี้คือกลุ่มเรือหางยาว ที่ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีเมื่อถึงฤดูกาล ชุมชนจะนับถือศาสนาพุทธ

ผู้รู้ในชุมชน

หมอยาสมุนไพร หมอสสูตร/หมอจำ/ทำเครื่องมือประมง เช่นการต่อเรือหาปลา การทำลอบ ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านคำน้ำสร้าง เช่นประเพณีบุญผะเหวด บุญข้าวจี บุญออกพรรษา การแข่งเรือยาว การเลี้ยงปู่ตา ทำนายชะตาบ้านก่อนทำการเพราะปลูกในแต่ละปี

กลุ่มอาชีพในชุมชน

กลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ดขอนขาว เห็ดนางฟ้า กลุ่มเลี้ยงวัว เวลาที่เลี้ยงวัวจะนำไปเลี้ยงในป่าและจะพากันเป็นกลุ่มเดินเลี้ยงตามป่าไปเรื่อยๆ ตลอดทั้งวัน กลุ่มอาชีพปลูกพืชระยะสั้น กลุ่มทอเสื่อกก

บ้านแจ้จ้อย หมู่ที่ 12 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ประวัติความเป็นมา

การตั้งถิ่นฐาน เดิมที่บ้านแจ้จ้อยตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าดงมัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่โนนและเป็นป่า ขนาดใหญ่ แรกเริ่มเดิมทีเฒ่าปู่หมื่นมาตั้งบ้านแจ้จ้อยก่อน และต่อมาผู้ใหญ่โหว่ ไม่ทราบนามสกุล ได้แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ ผู้ใหญ่ลู่ เมียชื่อแม่ใหญ่พัน มาตั้งบ้านครั้งแรกมีประมาณ 5 หลังคา เดิมที่บ้านแจ้จ้อยย้ายมาจากบ้านดอนกลอยใหญ่ ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จังหวัด ยโสธร และบ้าน หนองกงใหญ่ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด โดยเห็นว่าพื้นที่แห่งนี้อุดมสมบูรณ์ ทั้งน้ำและพื้นที่ในการกลสิกรรม เหตุที่ได้ตั้งชื่อว่าบ้านแจ้จ้อยนั้น ตรงบริเวณลำน้ำชีที่ทอดขนานบ้านแจ้จ้อยนั้นเป็นเกาะแก่ง และน้ำตรงบ้านแจ้จ้อยสามารถเดินข้ามได้ จึงเรียกว่าบ้านแก่งน้อย พอเรียกมาเรื่อยๆจึงกลายมาเป็นแจ้จ้อยในปัจจุบัน โดยมีอายุชุมชน ราวๆ 150 ปี เหตุการณ์ที่ทำให้ย้ายมาจากบริเวณป่าดงมันที่อยู่แต่ก่อนนั้น ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า เกิดเหตุเพศภัย สัตว์ป่าดุร้าย ทำมาหากินไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากสัตว์เข้ามาพังไร่นาและทำลาย (พังเหินพังขาน) และเกิดโรคระบาด จึงทำให้ย้ายลงมาอยู่ที่ริมน้ำชีในปัจจุบัน ตรงทางลงบ้านแจ้จ้อยชาวบ้าน เรียกว่าโนนบ้านเก่า ชาวบ้านแจ้จ้อยส่วนใหญ่มาจากเชื้อสายประเทศลาวเวียงจันทร์ สายเครือญาติ ในบ้านแจ้จ้อย มีวงศ์ตระกูลใหญ่ๆ เช่นตระกูลนิลไชย , แสนใจ, นาชุมเหล็ก, หันขวา, จันทรา , สุขสำราญ สาเหตุที่นามสกุลส่วนใหญ่ในละแวกนี้คล้ายกัน ก็เพราะว่าแต่ก่อนคนส่วนใหญ่ไม่มีนามสกุลทางอำเภอจึงคิดให้และใช้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ใน

สมัยก่อนไม่ค่อยมีพื้นที่ในการปลูกข้าว แต่มีลำน้ำชีที่เป็นแม่น้ำหลักทอดขนานกับบ้านจ้งน้อย จึงเป็นแหล่งทำมาหากิน ซึ่งหาปลาเป็นอาชีพหลัก พอได้ปลามากๆก็นำปลาที่หาได้เหล่านั้นนำไปแลกข้าวในหมู่บ้านและอำเภออื่นๆ เช่นบ้านศรีสุข,บ้านเส้าเส้า,อำเภอยางชุมน้อย,อำเภอกุดชุม, จังหวัดยโสธร, และอำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด มีผู้นำชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบันดังนี้

1. นายลู แสนใจ
2. นายจัน แสนใจ
3. นายน้อย สีบัวลา
4. นายสี นิลไชย
5. นายบุญรอด นิลไชย กำนันตำบลค้อเหนือ
6. นายสัมภาส เนาวราช ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ประชากรและการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน จะกระจุกรวมกัน มีประชากรทั้งหมด 450 คน แบ่งออกเป็น ชาย 247 คน หญิง 203 คน จำนวน ครัวเรือน 85 ครัวเรือน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติด บ้านคำน้ำสร้างตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
ทิศใต้	ติด บ้านคูฟ้า ตำบลกุดน้ำใส อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก	ติด บ้านท่าเยี่ยม ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
ทิศตะวันตก	ติด บ้านท่าโพธิ์ ตำบลโพธิ์ใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ลักษณะภูมิประเทศ

เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะท่วมขังเกือบทุกปี ระยะทางจากบ้านถึงตัวจังหวัด 25 กิโลเมตร ถนนลาดยางสามารถเดินทางได้ตลอดปี

กลุ่มอาชีพที่มีอยู่ในบ้านจ้งน้อย

กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง , กลุ่มเห็ดอัดกระป๋อง ,ทอผ้าไหม/ทอผ้าฝ้ายกลุ่มที่ทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายส่วนใหญ่จะไม่ค่อยทำเป็นอาชีพหลักวันเสีย แต่ว่ามีงานสั่งเข้ามาจึงจะมาร่วมกันทอผ้า

ศาสนาประเพณีและวัฒนธรรม

ที่มีอยู่ในชุมชนที่ทำเป็นประจำทุกปี เช่น บุญข้าวจี่(บุญเบิกบ้าน) และประเพณีบุญผะเหวด พื้นที่ในการอนุรักษ์เชิงจิตวิญญาณ คือ ดอนเจ้าปู่ เนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ อยู่ในพื้นที่ป่าดงมัน ติดกับทางลงบ้านตรงบริเวณโนนบ้านเก่า ศาสนาที่คนในชุมชนนับถือส่วนใหญ่เป็นศาสนาพุทธ มีศาสนาคริสต์ บ้างเล็กน้อย สถาบันต่างๆที่มีอยู่ในชุมชน มีวัดอยู่หนึ่งแห่ง คือ วัดป่าธรรมมานุสาร์

ด้านการศึกษา

มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาประจำหมู่บ้าน คือโรงเรียนบ้านแจ้งน้อย มีจำนวนนักเรียนประมาณ 60 คน และครู 6 คน

อาชีพของชุมชน

ส่วนใหญ่ มีอาชีพทำนา หาปลาในลำน้ำชีและลำน้ำยัง การหาปลาในลำน้ำชีเป็นลักษณะการหาปลาแบบล่องตามลำน้ำขึ้นไปเรื่อยๆ บ้างก็ตกบ่อ วางตาข่าย ทอดแห อาชีพหาปลาเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชุมชน อย่างเป็นล่ำเป็นสัน เพราะในช่วงฤดูทำนาปีนั้นน้ำท่วมขังนาน และอีกอาชีพหนึ่งคือเก็บหาของป่าในป่าดงมัน เช่น การหาแมลงกินูน หาเห็ด และ สมุนไพรในการดำรงชีพ และขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อจนถึงที่ อาชีพรับจ้าง เฉลี่ยรายได้ต่อครัวเรือนเกิน 20,000 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อเดือน มีอยู่ประมาณ สิบกว่าครัวเรือน

บ้านหนองหัวหมูที่ 13 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

การตั้งถิ่นฐานของบ้านหนองหัวหมู เดิมทีเป็นพื้นที่ของบ้านดอนกลอยต่อมาใหญ่ขึ้นแยก ออกมาเป็นบ้านโนนหันก่อนจากนั้นจึงได้แยกมาเป็นบ้านหนองหัวหมูประมาณปี พ.ศ. 2512 มีนายหนัน กองคำ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในอดีตมีจำนวนครัวเรือนจำนวน 40 ครัวเรือน ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนอยู่ 81 ครัวเรือน เหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านหนองหัวหมูนั้น พอแยกบ้านออกมาไม่มีชื่อบ้านชาวบ้านได้ประชุมกันแล้วเห็นพ้องต้องกันว่าต้นหัวหมูที่ขึ้นอยู่ทางทิศตะวันออกนั้นน่าจะนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้าน จึงเรียกบ้านหนองหัวหมูนับแต่นั้นเป็นต้นมา ประชากรบ้านหนองหัวหมูมีทั้งหมด 303 คนเป็นประชากรชาย 109 คนประชากรหญิง 194 คน การใช้บริการจากหน่วยงานรัฐ วัด , โรงเรียน , สถานีอนามัย ,และศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน ใช้ร่วมกับชุมชนบ้านดอนกลอย เพราะว่าเป็นชุมชนที่อยู่ติดกัน กลุ่มต่างๆที่มีในชุมชน กลุ่มหมอลำและดนตรีพื้นบ้านกลุ่มอาชีพต่างๆเช่น กลุ่มชาวนาที่ทำนาปี มีประมาณ 50 ครัวเรือน กลุ่มที่ทำนาปรังมี 30 ครัวเรือนกลุ่มทอผ้าฝ้าย 10 ครัวเรือน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 30 ครัวเรือนกลุ่มทอเสื่อกก 30 ครัวเรือนประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของคนบ้านหนองหัวหมูเช่น บุญไหว้ข้าวเดือนสาม(บุญข้าวจี)ไหว้แม่โพสพประจำปี (ก่อนเริ่มฤดูทำนา) บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญมหาชาติ

บ้านคำน้ำสร้าง หมู่15 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

ประวัติความเป็นมา

บ้านคำน้ำสร้าง หมู่ที่ 15 ได้แยกออกจากบ้านคำน้ำสร้าง หมู่ 11 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2544 เนื่องจากประชากรมีจำนวนมากอีกทั้งจำนวนครัวเรือนก็มากตาม ซึ่งมีนายคำบุ นิลไชยเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และต่อมาเมื่อครบวาระก็ได้ทำการเลือกตั้งใหม่ได้นายประสิทธิ์ สิริโสม เป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน

ประชากรและการตั้งครัวเรือน

มีประชากรทั้งหมด 590 คนแยกเป็นชาย 300 คนหญิง 290 คน จำนวนครัวเรือน 125 ครอบครัว การตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกระจุกรวมกัน กลุ่มองค์กรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนกลุ่มดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มกลองยาวบ้านคำน้ำสร้าง กลุ่มดนตรีพื้นเมือง วงพิณแคนแดนดงมัน มีหมอลำพื้นบ้านอยู่หนึ่งคนกลุ่มวัฒนธรรมต่างที่มีในหมู่บ้านคำน้ำสร้างนี้ กลุ่มเรือหางยาว กลุ่มอาชีพต่าง เช่น กลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ด ขอนขาวเห็ดนางฟ้า กลุ่มเลี้ยงวัว เวลาที่เลี้ยงวัวจะนำไปเลี้ยงในป่าและจะไปกันเป็นกลุ่มเดินเลี้ยงตามป่าไปเรื่อยตลอดทั้งวัน กลุ่มอาชีพปลูกพืชระยะสั้น กลุ่มทอเสื่อกก ผู้รู้ในชุมชน หมอยาสมุนไพร หมอสูตร/หมอจำ/ทำเครื่องมือประมง เช่น การต่อเรือหาปลา การทำลอบ ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของชาวบ้านคำน้ำสร้าง เช่น ประเพณีบุญผะเหวด บุญข้าวจี บุญออกพรรษา การแข่งเรือยาว การเลี้ยงปู่ตา ทำนายชะตาบ้านก่อนทำการเพาะปลูกในแต่ละปี พื้นที่ในการอนุรักษ์ทางจิตวิญญาณของชุมชนมีอยู่ 1 แห่ง มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่อยู่ติดกับโรงเรียนบ้านคำน้ำสร้าง ตรงพื้นที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า คำหลวง

อาณาเขตการปกครอง

ทิศเหนือ	ติด บ้านคำน้ำสร้าง หมู่ 11
ทิศใต้	ติด ป่าดงมัน
ทิศตะวันออก	ติดวัดและโรงเรียนบ้านคำน้ำสร้าง
ทิศตะวันตก	ติดบ้านคำน้ำสร้างหมู่ 15

1.ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนและป่าดงมันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.1ด้านเกษตรกรรม

อาชีพเกษตรกรรม ทำนา และทำสวนเป็นอาชีพที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ คนส่วนใหญ่ในตำบล หรือหมู่บ้านจะประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ และทำสวนตามลำดับ ตั้งแต่สมัยก่อนคนทำเกษตรกรรม เกษตรกรผู้ทำนา จะไม่ค่อยมีต้นทุนในการผลิต ไม่มีการค้าขาย ทำแต่พออยู่พอกิน และจะทำเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะทำการค้าขายเหมือนในปัจจุบัน คนสมัยโบราณทำเกษตรกรรม โดยอาศัยแรงงานคนสัตว์เลี้ยง วัว ควาย เป็ด และไก่ ไว้สำหรับใช้งานและเป็นอาหาร มูลสัตว์ยังสามารถนำมาเป็นปุ๋ยในการทำนาและทำสวน ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้เป็นอย่างดี ส่วน วัว ควาย สามารถนำมาใช้แรงงานใช้สำหรับไถนา วัวใช้เทียมเกวียน ในการขนส่งของสัมภาระ แต่ปัจจุบันนี้การทำเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยโบราณมาก เกษตรกรทุกวันนี้ทำเกษตรกรรมเป็นธุรกิจ เป็นการค้าขายและหวังผลกำไร ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อก่อน จากที่ต้นทุนการผลิตเป็นแรงงานคนและสัตว์เลี้ยง ก็เพิ่มต้นทุนการผลิตด้วยการจ้างแรงงานคน และจ้างแรงงานเครื่องจักรกล ซึ่งมีต้นทุนตั้งแต่วันที่เริ่มมีการเพาะปลูก จนถึงวันที่เก็บเกี่ยวผลผลิต อาจจะเพิ่มด้วยค่าปุ๋ยเคมี ยาฆ่าวัชพืช และอื่นๆอีกมากมาย จะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างเกษตรกรผู้ทำนา และทำสวน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การทำนา

นายทา จรรยา อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 89 หมู่ 8 บ้านดอนกลอย ต.ค้อเหนือ อ. เมือง จ.ยโสธร ประกอบอาชีพทำนาตั้งแต่ พ.ศ. 2474 จนถึงปัจจุบันจากอดีต นายทา จรรยา มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 35 ไร่ ทำนาอยู่จริงประมาณ 15 ไร่ เท่านั้น เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่ารก นอกจากพื้นที่ทำนาก็ยังปลูกพืชผักผลไม้ พืชผักสวนครัว ตามหัวไร่หัวนา ผักสวนครัว พริก ถั่ว แดง พืชผักอื่นๆไว้สำหรับกินเอง การทำนาในอดีตจะใช้แรงงานคนและสัตว์เลี้ยง วัว และควาย สำหรับไถนา การดำนาจะใช้แรงงานคนเป็นหลักในการดำนา หรือมีการลงแรงคนของหมู่บ้านที่เรียกว่า “ลงแขก” การลงแขกจะมีทั้งลงแขกดำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว และการนวดข้าว ก็จะใช้แรงงานคนเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงการทำนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ปี 2500 - 2510 เกษตรกรยังใช้แรงงานคน และสัตว์คือใช้ควายในการไถนา ไม่ได้ใช้ปุ๋ยเคมีจะใช้มูลสัตว์ วัว ควาย ที่เกษตรกรเลี้ยงเองทุกครัวเรือนใช้เป็นปุ๋ย ทำให้ข้าวงามและดินมีความอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรใช้การแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวแทนการซื้อขาย การเดินทางสมัยนั้นใช้รถยนต์ในการเดินทาง ซึ่งน้ำมันจะมีราคาถูก ประมาณลิตรละ 1 บาท เท่านั้นเอง

ปี 2520 เริ่มมีการใช้รถไถนาเดินตาม เป็นครั้งแรก ผู้ที่นำเข้ามาในหมู่บ้านคนแรกคือ นายทองดี นินไชย ปัจจุบันอายุ 60 ปี ซึ่งรถไถนาเดินตาม สามารถช่วยให้สะดวกสบายและทำนาได้พื้นที่มากขึ้น ในปี พ.ศ. 2522-2524 เริ่มมีรถไถนาเดินตามมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงยกเลิกใช้ควายไถนา นับตั้งแต่นั้นมา แต่เป็นการเลี้ยงวัวและควายไว้ขายมากกว่าเลี้ยงไว้ใช้งาน ต่อมาปีประมาณ 2525-2526 เริ่มมีรถเข้ามาคู่กับการใช้เรือพาย และเรือยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง

ปี 2530 เกษตรกรผู้ปลูกข้าว แต่ก่อนยังใช้แรงงานคน ในการดำนาเกี่ยวข้าว และอาจจะมีการร่วมมือกันของชุมชน คือการลงแขกดำนา และการลงแขกเกี่ยวข้าว ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน เริ่มปี พ.ศ. 2532 เกษตรกรมีรถไถนาเดินตามมากขึ้น ทำให้สามารถทำนาได้พื้นที่มากยิ่งขึ้น เกษตรกรจึงเริ่มมีการทำนา หวานบ้าง การทำนาหวานจะช่วยให้การทำนาได้มาก และรวดเร็ว ทั้งยังลดค่าใช้จ่ายในการดำนาลงได้ด้วย อีกทั้งยังได้มีการนำปุ๋ยเคมีเข้ามาใช้ร่วมกับการใช้มูลสัตว์ ส่งผลให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น พร้อมใช้ยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืช แต่ก่อนปุ๋ยราคาไม่แพงมากประมาณกระสอบละ 400-500 บาท ต่อมาปี พ.ศ. 2538 เริ่มมีพ่อค้าคนกลางเข้ามาซื้อขายข้าว เดิมทีเกษตรกรจะเป็นผู้นำผลผลิตไปขายเองที่โรงสี แต่ในปัจจุบันพบว่า มีพ่อค้าคนกลางจะเข้ามาซื้อขายถึงที่นาช่วยให้ชาวนาขายผลผลิตได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น อาจจะแตกต่างกับการนำไปขายที่โรงสี ซึ่งราคาจะแตกต่างกันที่กิโลกรัมละ 1-2 บาท เท่านั้น เกษตรกรจึงนิยมขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลาง

ปี พ.ศ. 2540 มีการปรับเปลี่ยน บุกเบิกพื้นที่ป่าที่รกร้างเป็นที่นาอย่างกว้างขวางเพราะเริ่มมีการนำรถไถแทรกเตอร์เข้ามาใช้ในหมู่บ้าน การปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่ารกร้าง เปลี่ยนที่ทำสวนเป็นที่นาทั้งหมด แต่ก่อนก็ทำกันเพียงเล็กน้อย แครายได้เสริมภายในครอบครัว ปี พ.ศ. 2545 มีการจ้างงาน จึงทำให้ไม่ค่อยเห็นมีการลงแขกดำนาหรือเกี่ยวข้าวเช่นดังแต่ก่อน ประกอบกับรูปแบบการทำนาเริ่มมีทั้งนาปีและนาปรัง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การเกิดน้ำท่วมซ้ำซาก ทำให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนฤดูกาลผลิต บางพื้นที่ต้องทำนาปรังเป็นอาชีพหลัก

ปี พ.ศ. 2550 มีรถไถแบบนั่งขับ ผู้ที่มีคนแรกในหมู่บ้าน คือ นายเปลื้อง คำหอม รถไถนาแบบนั่งขับ หรือรถปั่น เป็นเครื่องจักรที่สามารถทนแรงได้เป็นอย่างดี และสามารถทำนาให้เสร็จได้ในเวลาเพียงไม่กี่วัน หลังจากที่มีรถไถนาแบบนั่งขับเกษตรกรสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง คือนาปีและนาปรัง ปี พ.ศ. 2550-2551 เกษตรกรได้มีรถสีข้าวและรถเกี่ยวข้าวมาแทนการนวดข้าวในสมัยก่อน ทำให้เกษตรกรมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็เป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตให้เกษตรกรอย่างมาก สำหรับการทำนาหว่านเหมาะสมอย่างมากกับการทำนาพื้นที่มากมาย และการทำน่ายังสร้างเป็นธุรกิจให้กับรถไถนาแบบนั่งขับ รถเกี่ยวข้าว รวมทั้งการจ้างงานในทุกขั้นตอนตลอดการทำนา

การทำนาในปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2555

ปัจจุบันการทำนามีต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นค่าครองชีพ ค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น เริ่มจากการดำนา ค่าจ้างแรงงานวันละ 300 บาท ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนที่มีการลงแขก การจ้างรถไถนาหรือรถนึ่งบ่น รถเกี่ยวข้าว ค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช หรือค่าน้ำในการทำนา จากคลองชลประทาน การทำนาแบบเดิมแทบจะไม่มีให้เห็นเลยในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์และความผูกพัน

จากอดีตการทำนาเป็นการใช้แรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ คนในหมู่บ้านอาศัยพึ่งพากัน หมู่บ้านจึงมีความสัมพันธ์และความสามัคคีกันจากการช่วยกันทำนาที่เรียกว่า “ลงแขก” แสดงให้เห็นความมีน้ำใจ มีมิตรไมตรีที่ดีต่อกันของคนในชุมชน ปัจจุบันไม่มีการลงแขกถึงจะมีก็น้อยมาก มีแต่การจ้างงาน ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความห่างเหินกัน

การทำสวนทำไร่

การทำไร่ปอ

นายทองดี คำหอม อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 101 หมู่ 8 บ้านดอนกลอย ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร เคยทำไร่ปอตั้งแต่ พ.ศ. 2522-2526 ปัจจุบันประกอบอาชีพทำนา การเริ่มทำไร่ปอในสมัยก่อนต้องเริ่มจากการเตรียมพื้นที่ในการปลูก บุกเบิกพื้นที่ป่า เตรียมเมล็ดพันธุ์ ซึ่งจะมี 3 สายพันธุ์ ปอแก้ว ปอกะเจา ปอควบาร โดยจะซุดเป็นหลุมหยอดเมล็ดพันธุ์ และฝังดินกลบ บุคคลที่เริ่มการทำไร่ปอ คือ นายมอญ อินคะเน ปัจจุบันอายุ 92 ปี เริ่มต้นปลูกตั้งแต่ พ.ศ. 2455 จนถึงปี 2526 แต่ก่อนพันธุ์ปอชื่อกิโลกัณฐะ 10 บาท มีปอแก้วและปอกะเจาเกษตรกรได้ขาย ผลผลิตให้ร้านจิ้งจอก ซึ่งจะซื้อราคาถูกมากเพียงกิโลละ 50 สตางค์ ภายหลังที่ปอมีราคาถูก เกษตรกรจึงหยุดทำไร่ปอ และปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นที่ทำนาแทน

ผลของการเปลี่ยนแปลง

- เปลี่ยนพื้นที่ไร่ปอ เป็นพื้นที่ทำนา
- ทำให้น้ำเน่า ซึ่งเป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการก่อนที่จะได้ปอเป็นมัดๆ (ลอกปอ) ต้องแช่ต้นปอในน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านต้องแช่ในแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งทำให้น้ำเน่าเสีย มีกลิ่นเหม็น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ

- ราคาเชือกปอตกต่ำ แต่ลำปอมีผลดีและเป็นประโยชน์ คือสามารถนำไปใช้ทำรั้ว ทำเชื้อเพลิงและขายได้

การทำสวนริมซี ริมกุด

นางสอน คำหอม อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 35 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธรหลังจากเรียนจบชั้น ป. 4 ก็ประกอบอาชีพทำนา และทำสวนมาจนถึงปัจจุบัน การทำสวนผักริมซี ริมกุดในสมัยก่อน (พ.ศ.2459 – 2535) ระดับน้ำซีค่อนข้างน้อย เลยทำให้มีพื้นที่ริมตลิ่งไว้สำหรับปลูกผัก ผักที่ปลูกอาทิ ยาสูบ พริก มะเขือ แตงกวาและผักสวนครัวอื่นๆ ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตดี เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์ และใกล้แหล่งน้ำเหมาะสำหรับทำสวน สมัยก่อนนิยมปลูกยาสูบเป็นจำนวนมาก ปลูกไว้สำหรับใช้เองหรือไม่ก็จะไปขายบ้างเล็กน้อย พอเป็นอาชีพเสริม ส่วนพริกที่เหลือจากการกินก็จะนำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินหรือสิ่งของ ส่วนใหญ่จะนำไปแลกสิ่งของจำพวก ข้าวหรือไม้กั้นอื่นๆอาทิ หอมแดงแห้งหรือกระเทียม

ผลของการเปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันมีการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำจึงทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำซีเปลี่ยนไป มีปริมาณที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ไม่มีริมตลิ่ง จึงทำให้เลิกทำสวนผักริมซีไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา

วิถีชีวิต

ทำให้เห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนสมัยก่อน วิถีชีวิตที่พอเพียงและพอกิน สามารถสร้างรายได้เสริมและประหยัดรายจ่ายให้กับครอบครัว และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันของคนในครอบครัวและชุมชน

การใช้ปุ๋ยในอดีตและปัจจุบัน

การทำเกษตรในสมัยก่อน ไม่ว่าจะทำนาหรือว่าทำสวน เกษตรกรยังทำกันแบบไม่ใช้สารเคมี เพราะดินมีความอุดมสมบูรณ์ เพียงแต่ใช้มูลสัตว์เท่านั้น เพราะแต่ก่อนชาวบ้านจะเลี้ยงสัตว์ ไว้ทุกครัวเรือน คนทำนาก็จะใช้มูลสัตว์เทหว่านตามพื้นที่นาหรือไร่ไถคราด ผลผลิตก็ค่อนข้างดี ปัจจุบันดินเริ่มเสื่อมสภาพ เกษตรกรไม่ค่อยมีผู้เลี้ยงสัตว์ หันมาใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์ ปุ๋ยที่ได้จากสัตว์เลี้ยงมีน้อยลง จึงเริ่มที่จะใช้ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ได้ผลผลิตที่เพิ่มขึ้น แต่จะให้ความอุดมสมบูรณ์ได้ไม่นานมีผลต่อสุขภาพและสัตว์น้ำเกษตรกรมีต้นทุนในการผลิตที่สูงขึ้น

การปลูกโพนหมากพริก

สมัยก่อนการปลูกพืชผักสวนครัวจะปลูกตามริมซีริมกุดแต่พอมาปี 2535 กรมชลประทานได้สร้างฝายกั้นแม่น้ำซีทำให้น้ำเต็มตลิ่งพื้นที่ปลูกผักสวนครัวจึงหมดไป ทำให้เกษตรกรหันมาสนใจโพน (จอมปลวก) ในการปลูกพืชผัก และที่มาของการเรียกชื่อ “โพนหมากพริก” เนื่องจากเมื่อชุดโพนให้เป็นแปลงเขาจะนิยมปลูกพริกไว้เป็นอันดับแรกและจะมีความอุดมสมบูรณ์ดีโดยแทบไม่ได้ใช้ปุ๋ยเลยและปัจจุบันยังพอมืออยู่บ้างเล็กน้อยตามพื้นที่นาของแต่ละบุคคล ทำพอกินในครัวเรือน ตามหัวไร่ปลายนา ปัจจุบันจะมีรถแทรกเตอร์ และรถไถนาเข้ามาเปลี่ยนพื้นที่เป็นพื้นที่นาเกือบทั้งหมด จึงทำให้การปลูกพืชผักในโพนลดน้อยลงจนเกือบหมดไปในชุมชน

ข้อมูลอ้างอิง

รายชื่อบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลในการทำเกษตรกรรม มีดังนี้

1. นายทา จรรยา อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 89 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร
2. นายมอญ อินคะเน อายุ 92 ปี บ้านเลขที่ 22 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร
3. นางสาว คำหอม อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 35 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร

4. นายแหว เทพวาทิ อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 31 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร
5. นายทองดี นิลไชย อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 93 หมู่ 8 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร

การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย

เมื่อปี พ.ศ. 2500 พ่อเพ็ง เศษสุวรรณ, พ่อมงคล ทองไพร และอีกเพื่อนบ้านอีกหลายคน ที่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายด้วยกัน รวมแล้วก็หลายครอบครัว พ่อมงคล ทองไพร อยู่บ้านเลขที่ 85/11 บ้านคำน้ำสร้าง เกิด พ.ศ. 2490 อายุ 66 ปี ได้เลี้ยงวัวควายตั้งแต่อายุ 10 ปี ตั้งแต่อยู่กับพ่อและแม่ พ่อชื่อเพี้ย แม่ชื่อดาว เกิดอยู่บ้านโพธิ์ใหญ่ อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด เมื่อก่อนเลี้ยงวัวควายเป็นฝูง ฝูงละหลายตัว ส่วนวัวเอาไว้ใช้แรงงาน ใช้ลากเกวียน ขนข้าวขึ้นควายไปใส่นา ใส่สวน ขนข้าว ขนฟืน หลากอย่าง ควายก็เลี้ยงไว้ใช้แรงงานไถนา คราดนา เมื่อก่อนไถเป็นไถไม้ คราดไม้ ซึ่งทำขึ้นมาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย การใช้ควายไถนา ต้องตื่นแต่เช้า ตี 4 กว่าก็จะถึงนาที่สว่างพอดี พอไถเสร็จก็นำไปพักกินน้ำกินหญ้า

ต่อมาปี พ.ศ. 2510 พ่อมงคลได้แต่งงานกับแม่ปูน กองคำ พ.ศ. 2512 พ่อแม่ให้ควายมา 1 ตัว เพื่อนำเอามาเลี้ยงไถนา หลายปีต่อมาพ่อมงคล เลยมีควายหลายตัว เวลาไปเลี้ยงก็เลี้ยงตามทุ่งนา ตามห้วย ตามหนอง ตามป่าดงมัน ตามป่าริมชี ริมแม่น้ำยัง ไปเลี้ยงเป็นหมู่คณะ ห่อข้าวไปกินร่วมกัน มีความรักใคร่สามัคคีในหมู่คณะ เลี้ยงวัวเลี้ยงควายในตอนนั้น ราคาตัวละ 500-1,000 บาท ตัวไหนไถนาไม่เป็นก็ขายออก

ในปี พ.ศ. 2520 มีเพื่อนร่วมบ้าน คือ พ่อใหญ่สิงโตน นิลไชย เกิดปี พ.ศ. 2480 อยู่บ้านเลขที่ 90/11 บ้านคำน้ำสร้าง ได้ฟังรายการวิทยุออกอากาศ ของชายชมพู อยู่ จส.3 จ.ร้อยเอ็ด โฆษณารถไถนาเดินตาม มีเกียร์เดินหน้าอย่างเดียวไม่มีเกียร์ถอยหลัง พ่อใหญ่สิงโตนเลยขายควายไปซื้อรถไถนา ในราคา 15,000 บาท ไปซื้อที่ร้าน เปงจิว จ.ร้อยเอ็ด ซื้อรถไถนามาเป็นคนแรกของหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2530 การซื้อขาย วัว-ควาย เริ่มมีราคาดีขึ้น ตัวละ 4,000-10,000 บาท คนก็เริ่มหันมาขายควายไปซื้อรถไถนามากขึ้น เพราะรถไถนาไถได้มากกว่าควาย หมดต้นทุน การเลี้ยงวัว-ควายก็เลยลดน้อยถอยลง แต่ก็เลี้ยงเป็นอาชีพเสริมอยู่ การเลี้ยงก็เลี้ยงแบบธรรมชาติ ไม่ได้ลงทุนซื้อหญ้า ซื้อหัวอาหาร เลยไม่มีต้นทุนในการเลี้ยง

ปี พ.ศ. 2540 ราคาวัว-ควายเริ่มแพงมากขึ้น ราคา รถไถนา ก็ขึ้นตามราคาคันละ 40,000 บาท บางคนขายควายไม่พอกับราคารถไถ ก็กู้ยืมสหกรณ์คนก็เริ่มมีหนี้สินขึ้น หันมาใช้ปุ๋ยเคมีแทนข้าวขึ้นควาย การทำนาก็เริ่มใช้วิธีการหว่านแทนการปักดำ จึงทำให้มีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้น เช่น น้ำมันดีเซล เปลี่ยนน้ำมันเครื่อง เปลี่ยนไส้กรอง เปลี่ยนสายพาน เป็นต้น

ปัจจุบันยังมีครอบครัวของพ่อใหญ่มงคล ยังเลี้ยงและใช้ควายไถนาอยู่เหมือนเดิม ไม่ได้ลงทุนมาก เหมือนกับคนอื่นๆ มีรายได้เพิ่มจากการขายควาย ขายข้าวทุกปี ไม่มีหนี้สินเหมือนกับคนที่ซื้อรถไถนา ครอบครัวก็พออยู่พอกิน จึงได้มีเวลาไปทำบุญตักบาตร จำศีลภาวนาเป็นประจำ ทำให้ชีวิตครอบครัวของพ่อมงคลไม่ต้องดิ้นรนมาก อยู่ตามอัตภาพ

การเลี้ยงหมู

พ่อสังข์เล่าให้ฟังว่า ปี พ.ศ. 2500 พ่อกับแม่เริ่มเลี้ยงหมูตอนอายุของพ่อได้ 50 ปี ส่วนพ่อสังข์ขณะนั้นอายุได้ 14-15 ปี เริ่มแรกได้ลูกหมูมาจากพ่อค้าบ้านคำแดง ชื่อพ่อใหญ่คำ เอาลูกหมูมาขายให้ใส่รถมาส่งถึงบ้านจำนวน 12 ตัว ตอนนั้นลูกหมูราคาตัวละ 80-100 บาท ตอนนั้นยังไม่มีโรงสีข้าว ใช้ครกมอในการตำข้าว (ครกกระเดื่องใช้เท้าเหยียบ) เอารำมาเลี้ยงหมู เก็บผักต่างๆ เช่น ผักตบ ผักปอด ผักบั้ง ผักพาย แล้วเอามาต้มใส่ปีบจนเปื่อยจึงนำมาผสมกับรำแล้วให้หมูกิน เลี้ยงจนกว่ามันจะใหญ่ เลี้ยงได้ประมาณ 6-7 เดือน ก็สามารถขายได้ พ่อใหญ่คำก็จะมาซื้อจากพ่อ โดยขายส่งเป็นกิโลกรัมละ 40-50 บาท พ่อใหญ่คำเมื่อซื้อหมูไปแล้วก็เอาไปชำแหละแล้วขายส่งให้แม่ค้า แม่ค้าก็จะเอาไปขายต่อ ทำเป็นกอง กองละ 25 บาท การขายหมูถ้าจะมีการขาดทุน คือ หมูตาย ตัวที่มันตายก็จะเอาเนื้อมาชำแหละเนื้อขายตามบ้าน ส่วนกำไรก็ได้ตัวละ 100-200 บาท

พ่อสังข์ สมบูรณ์ เพชร เกิด พ.ศ. 2495 อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 25/15 ต่อมา พ.ศ. 2510 มีการเปลี่ยนแปลง พ่อใหญ่สังข์เริ่มมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมู เลยคิดจะผลิตลูกหมูเอง “ลูกหมูมันก็แพงเฮาสีผสมพันธุ์หมูเลี้ยงเองดีกว่าเบาะ” หลังจากนั้นเป็นต้นมาพ่อสังข์ก็เลยผสมพันธุ์หมูเลี้ยงเอง พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ก็ใช้หมูที่ได้ซื้อมาจากพ่อใหญ่คำ ทำเป็นพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ เมื่อผ่านการผสมพันธุ์เสร็จแล้วแม่พันธุ์จะใช้เวลาตั้งท้องนานประมาณ 4 เดือน ก็จะคลอดลูกออกมา แม่พันธุ์ตัวหนึ่งออกลูกได้ประมาณ 10-12 ตัว ช่วยลดต้นทุนในการซื้อลูกหมูมาเลี้ยง จึงทำให้มีกำไรเพิ่มมากขึ้น หมูก็มีราคาเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

ต่อมาปี พ.ศ. 2515-2520 พ่อใหญ่อุ้นพ่อของพ่อสังข์ก็ได้เสียชีวิตลง พ่อสังข์ก็ได้สืบทอดกิจการเลี้ยงหมูแทนพ่อ ตอนนั้นพ่อสังข์อายุได้ 22 ปี ก็ได้แต่งงานมีครอบครัว เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากที่ไม่เคยมีโรงสีข้าวก็ได้มีโรงสีข้าวเป็นของตัวเอง จากที่เคยใช้รำจากครกมอเลี้ยงหมู ก็เปลี่ยนเป็นใช้รำจากโรงสีข้าวแทนครกมอ ตอนนั้นพ่อสังข์มีโรงสีเป็นคนแรกของหมู่บ้าน กิจการเลี้ยงหมูของพ่อสังข์ก็ขยายเพิ่มมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2530-2540 จากเคยใช้รำมาเลี้ยงหมูอย่างเดียว ก็หันมาใช้หัวอาหารสำเร็จรูปมาผสมรำกับผักต้ม เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของหมู ให้หมูมีน้ำหนัก ตัวใหญ่กว่าเดิม เนื้อหมูก็มีสีแดงดี ขายได้ราคา แต่ก็มีต้นทุนเพิ่มมากขึ้น เพราะต้องซื้ออาหารสำเร็จรูปมาเลี้ยงเป็นประจำ หัวอาหารหมูสอละ 300-500 บาท สอหนึ่งประมาณ 30 กิโลกรัม เลี้ยงได้ประมาณ 10-15 วัน เพราะวันหนึ่งต้องให้อาหารวันละ 2-3 ครั้ง อาศัยขายหมูได้เร็วขึ้น ปีหนึ่งขายหมูได้ 2-3 ครั้ง ครั้งละ 5-6 ตัว ก็มีกำไรมาเรื่อยๆ แต่ก็ไม่เยอะ พออยู่พอกิน

ปี พ.ศ. 2540 มีโรคระบาดเกิดขึ้นกับหมู คือ โรคอหิวาตกโรค ระบาดกับหมูแรกเกิด ตายหมดเกลี้ยง เหลือแต่หมูพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ พ่อสังข์ได้เข้าไปในเมืองเพื่อขอคำปรึกษากับกรมปศุสัตว์ในเมือง จ.ยโสธร ว่ามีโรคระบาดเกิดขึ้นกับหมูจะอย่างไร ปศุสัตว์เลยให้วัคซีนมาฉีดเพื่อป้องกันหมูที่เหลือนอยู่ ตอนนั้นพ่อสังข์บอกว่าขาดทุนเพราะขายหมูไม่ได้เหมือนแต่ก่อน

ต่อมาปี พ.ศ. 2550 หลังจากมีโรคระบาดเกิดขึ้นก็ได้มีการแต่งตั้ง อาสาสมัครกรมปศุสัตว์ประจำหมู่บ้านขึ้นมา เพื่อฉีดวัคซีนป้องกันโรคอหิวาตกโรคให้กับหมู อาสาสมัครชื่อนายไพฑูรย์ เศษสุวรรณ อายุ 46 ปี อยู่บ้านเลขที่ 87/15 หมู่ 15 ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธรหลังจากได้มีอาสาสมัครปศุสัตว์เพื่อฉีดวัคซีนให้กับหมูแล้ว หมูก็ตายน้อยลง แม่พันธุ์ก็ให้ลูกหมูเพิ่มขึ้น พ่อสังข์จึงได้มีกำไรในการขายหมู และการเลี้ยงหมูก็เป็นอาชีพเสริมจากการทำไร่ ทำนา

ปี พ.ศ. 2555 พ่อสังข์ก็ได้ยึดอาชีพเลี้ยงหมูขายมาเรื่อยๆ เลี้ยงหมูส่งพ่อค้าทั้งปลีกและส่ง บางทีก็ขายให้คนบ้านเดียวกัน เพราะเขานำหมูมาชำแหละเอาเนื้อทำเป็นกอง กองละ 100 บาท ทุกวันนี้พ่อสังข์ก็มีรายได้จากการขายหมูเป็นรายได้จุนเจือครอบครัว

การเลี้ยงปลา

เมื่อปี พ.ศ. 2500 ตั้งแต่สมัยพ่อและแม่พาทำไร่นา หาปลาตามห้วย ตามหนอง ตามลำน้ำยังตามแม่น้ำชี เพราะแต่ก่อนไม่มีบ่อเลี้ยงปลา ถ้าอยากกินปลาก็ถือเอาแหและมองลงหนอง ลงห้วยก็ได้ปลามาปลาก็มีมากมาย แต่ขายไม่ได้ราคา ได้มาเยอะก็แบ่งพี่น้องกิน แต่ก่อนผู้เฒ่าผู้แก่เคยบอกว่าได้ปลาซื้อใหญ่

(ปลาช่อน) มาตัวเดียวจะทำยังไงถึงจะกินหมด จึงได้แบ่งไปวัดทำบุญด้วยและแบ่งพ่อแม่พี่น้องกินได้ทั้งความสุขทางใจความผูกพันและมิตรไมตรีที่ดีแต่ก่อนพ่อกับแม่เคยบอกว่าทำนาก็ได้เป็นบางปี บางปีน้ำก็ท่วมหาปลาได้เยอะ ก็จะเอาปลาไปแลกข้าวมาไว้กิน ไปหาแลกข้าวตามบ้านพี่น้อง บ้านใกล้ บ้านไกล ที่เขามีข้าว การเดินทางแต่ก่อนต้องเดินทางด้วยเท้าเพราะไม่มีรถ

ปี พ.ศ. 2510 มีพ่อค้ามาซื้อปลา ชื่อพ่อใหญ่พรม นาคศรี เกิดเมื่อพ.ศ. 2479 อายุ 77 ปี รับซื้อปลาไปขายในตลาด ตั้งแต่สมัยก่อนหาปลาได้เป็นหาบๆ ปลาก็ราคาไม่แพง เหลือขายก็แบ่งให้พี่น้องกินด้วย แล้วก็ทำปลาร้าไปไว้เพื่อแลกข้าว

ปี พ.ศ. 2520 มีน้ำท่วมใหญ่ปลาก็มีเยอะกว่าทุกปี หาปลาไปขายให้พ่อค้าได้เงินวันละ 50 บาท ก็ถือว่ามากแล้ว ปลาตัวไหนที่ไม่ได้ขายก็เอามาทำปลาแดดเดียวและหมักทำปลาร้าไปแลกข้าวเพราะน้ำท่วมนาข้าวหมดเลย

ปี พ.ศ. 2530 การคมนาคมสัญจรไปมาสะดวกขึ้น มีรถโดยสารไปตลาด เริ่มมีพ่อค้า แม่ค้าภายในหมู่บ้าน มารับซื้อแล้วนำไปขายที่ตลาด (พ่อค้า พ่อใหญ่สิงห์, พ่อใหญ่พรม, แม่วิค, แม่แอ้ว) โดยขายในราคา 15-100 บาท แล้วแต่ประเภทของปลาที่จับได้พอให้มีรายได้ขึ้นมาบ้าง จึงได้คิดหาวิธีเพื่อให้ได้ปลามาเยอะๆ เพื่อให้มีรายได้มากขึ้น โดยมีการทำเครื่องมือหาปลาขึ้นมา คือสะอั้งและเบ็ด

ในปี พ.ศ. 2540 มีการเลี้ยงปลาเป็นกระชังและเป็นบ่อขึ้นมา โดยทำเป็นอาชีพประจำ ผู้ที่ทำกระชังตอนนั้นคือ พ่อสังวร พิลาวุฒิ เป็นคนเลี้ยง ปลาที่เลี้ยงจะเป็นปลา CP กิโลกรัมละ 40-50 บาท ซึ่งก็ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีมาก

ต่อมาปี พ.ศ. 2549-2550 นางนิตยา พิลาวุฒิ (แม่บัว) พ.ศ. 2509 เกิดวันที่ 22 พ.ค. อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 8/6 หมู่ 15 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร การเริ่มเลี้ยงปลาครั้งแรกมีนายทุนเข้ามาเป็นทุนให้ คือนายนธิ การเกษตร มาเป็นนายทุน การเริ่มเลี้ยงปลา มีอุปกรณ์ต่างๆ ลงทุนซื้อเอง เช่น กระชัง อุปกรณ์ก็จะมี 1. สร้างโครงเหล็กให้เป็นรูป 4 เหลี่ยม 2. อวน 3. มุ้งฟ้า 4. เชือก รวมค่าอุปกรณ์ลงทุนกระชังละ 6,000 บาท การเลี้ยงเริ่มแรกจะเป็นลูกปลา นายทุนเป็นคนลงปลาให้ ขนาดลูกปลาที่เลี้ยงก็ขึ้นอยู่กับนายทุนจะลงให้ ขนาดที่ลงก็จะประมาณ 40 ตัว/กิโลกรัม อาหารที่ใช้คือ โยเกิร์ต การให้อาหารวันละ 5-6 ครั้ง ในช่วงระยะ 1-2 เดือน แต่ถ้าระยะ 3-4 เดือน จะให้อาหารวันละ 3 ครั้ง ในการลงลูกปลาในอาทิตย์แรก ลูกปลาจะติดเชื้อเป็นโรคเกล็ดแดง ตัวเปื่อย ตาบวม ท้องบวม ตัวซีด เหงือกบวม เป็นต้น

การรักษา ใช้อาปฏิชีวนะ ยา OT VN เป็นต้น

การเลี้ยง ละลายน้ำผสมอาหาร ผึ่งไว้ในที่ร่มใช้หวานให้กิน

การตลาด ถึงเวลานายทุนจะมาจับขึ้นตาชั่ง กิโลกรัมละ 70-80 บาท นายทุนก็จะส่งตามตลาดหรือมีบุคคลมารับ

ต่อมาปี พ.ศ. 2555 การลงทุนต่อวงด 1,000,000 บาทต่อวงด มี 22 กระชัง ขนาดกระชัง 3x6 เมตร ลงลูกปลากระชังละ 1,500 ตัว รวมลูกปลาทั้งหมด 33,000 ตัว เงินที่ได้จากการขายต่อวงด 1,400,000 บาท มีกำไรวงดละ 400,000 บาท แต่วงดไหนปลาตายจะขาดทุนวงดละ 200,000 บาท ก็ถือได้ว่าเป็นอาชีพที่ลงทุนสูง มีกำไรเยอะ รายได้ดี มาจนถึงทุกวันนี้

1.2 ด้านเศรษฐกิจ

ช่วงปี 2500 – 2510

- แต่ก่อนไม่ได้ใช้เงินในการซื้อขายจะมีแต่การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน ลงแขกช่วยเหลือกัน
- หาปลาเพื่อมาแลกข้าวได้มาครั้งละ 2 – 3 ตะกร้า
- ใช้เรือในการหาปลา น้ำมันลิตรละ 2 บาท
- ใช้วัวเทียมเกวียนเป็นพาหนะในการขนส่งสิ่งของและการเดินทาง
- การติดต่อไปมาหาสู่ใช้การเดินทางเท้าเป็นส่วนใหญ่
- กินเหล้าสาโทไม่มีเหล้าชนิดอื่น ๆ
- ไม่มีโรงสี ตำข้าวด้วยครกกระเดื่อง กินปลายข้าว
- มีความยากจน ลำบากไม่มีความสะดวกในด้านต่าง ๆ
- ทำไร่พอราคา กิโลกรัมละ 50 สตางค์
- มีการรับจ้างวันละ 3 – 6 บาท
- ขายเนื้อวัวกองละ 2.50 บาท ไม่มีการชั่งน้ำหนัก

ช่วงปี 2510 – 2520

- เริ่มมีการค้าขายพอ
- ได้มีการจ้างค่าแรงวันละ 8 - 25 บาท
- ยังมีการหาปลาเพื่อแลกข้าว
- หาข้าวได้เพิ่มมากขึ้น
- ราคาน้ำมันเพิ่มขึ้นลิตรละ 5 บาท
- เปลี่ยนจากการใช้เกวียนมาใช้รถยนต์
- ดื่มเหล้าต้ม
- เริ่มมีโรงสีข้าวเข้ามา
- ความยากจนยังมีบ้าง
- ราคาพอเพิ่มขึ้นจาก กิโลกรัมละ 50 สตางค์ เป็น 1.50 บาท

ช่วงปี 2520 – 2530

- สมัยนายธานินทร์ ไกรวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี
- ได้มีการจ้างค่าแรงวันละ 25 – 35 บาท

- มีค่าจ้างทำนาและเกี่ยวข้าว
- ยังมีการหาข้าวโดยการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของ
- การทำนาได้ข้าวมากขึ้น
- ราคาน้ำมันเพิ่มขึ้นลิตรละ 5 - 7 บาท
- ค่าโดยสารไปกลับ ยโสธร - แฉ่งน้อย 5 - 10 บาท
- คนในชุมชนเดินทางไปทำงานกรุงเทพฯ เดือนละประมาณ 300 บาท
- เหล้าต้มเปลี่ยนเป็นเหล้าภาษี ขวดละ 12 -16 บาท
- สิ่งอำนวยความสะดวกเริ่มเข้ามา
- ยังมีการปลูกปอในชุมชน ราคา 3 - 5 บาท/กิโลกรัม
- เนื้อยังขายเป็นกองๆ ละ 25 บาท

ช่วงปี 2530 - 2540

- ได้มีการจ้างค่าแรงวันละ 30 - 70 บาท
- มีค่าจ้างทำนา เกี่ยวข้าว
- ยังมีการหาปลาแลกข้าว
- ราคาน้ำมันเพิ่มขึ้น 7 - 15 บาท
- เริ่มมีรถไถนาเดินตามเข้ามาในภาคการเกษตร
- ค่าโดยสารเดินทางไปยโสธร - แฉ่งน้อย 10 - 15 บาท
- เริ่มกู้ยืม ธกส. กองทุนเงินหมู่บ้าน
- มีเหล้าเสียภาษี และเบียร์ ราคา 16 - 30 บาท/ขวด
- เริ่มมีการทำนาปรัง
- ความเป็นอยู่ดีขึ้นตามลำดับ
- เนื้อวัวเริ่มขายเป็นกิโลกรัมละ 50 บาท

ช่วงปี 2540 - 2550

- ได้มีการจ้างค่าแรงวันละ 70 - 150 บาท
- มีค่าจ้างในการทำนาเกี่ยวข้าวการลงแขกเริ่มหายไป
- ยังมีการหาปลาแลกข้าวอยู่บ้างเล็กน้อย
- ราคาน้ำมันเพิ่มขึ้น 15 - 30 บาท
- ใช้รถไถนาเดินตามในการทำนา
- ค่ารถโดยสาร ยโสธร - แฉ่งน้อย ราคา 20 - 30 บาท
- มีการกู้ยืมเพิ่มมากขึ้น
- เหล้าเบียร์ ราคา 30 - 50 บาท

- ค่าแรงกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นเป็นเดือนละ 3,000 บาท ทำให้คนเริ่มเข้ากรุงเทพฯ มากขึ้น
- มีการทำนาปรังขยายมากขึ้นเกือบทั่วทั้งชุมชน
- มีรายได้เพิ่มขึ้น
- มีโรงสี กลุ่มออมทรัพย์
- เปลี่ยนจากปลูกปอเป็นปลูกแตงโมมากขึ้น
- โครงการพระราชดำริเริ่มเข้ามา
- เนื้อวัวเปลี่ยนราคาเป็นกิโลกรัมละ 100 บาท

ช่วงปี 2550 – 2555

- ได้มีการจ้างค่าแรงวันละ 150 – 250 บาท
- มีค่าจ้างทำนา
- การหาปลาแลกละข้าวลดลง
- ราคาน้ำมันเพิ่มขึ้น 30 – 35 บาท
- มีรถไถนาจ้าง (รถปั่น)
- ค่าโดยสาร ยโสธร – แฉ่งน้อย 40 – 50 บาท
- ยังมีการกู้ยืมเหมือนเดิม
- เหล้า ราคา 110 บาท ขวดใหญ่ เบียร์ ขวดละ 55 บาท
- ราคาเนื้อวัวเพิ่มเป็น 150 – 200 บาท
- หันมาซื้อของบิ๊กซี ปี พ.ศ. 2552 มากินมาใช้
- การเดินทางส่วนใหญ่จะใช้รถส่วนตัว

ช่วงปี 2555 – ปัจจุบัน

- ใช้เงินอย่างเดียว
- การแลกเปลี่ยนแบ่งปันมีน้อย
- อยู่ใครอยู่มัน ดิ้นรนหาเงินมากขึ้น
- มีการแลกเปลี่ยนข้าวเป็นส่วนน้อย
- มีการจ้างแรงงาน 250 – 300 บาท/วัน
- เนื้อวัวกิโลกรัมละ 200 – 220 บาท
- สิ่งอำนวยความสะดวกครบทุกอย่าง ไม่ลำบาก พออยู่พอกิน
- มีการทำนาปรังเป็นพืชเศรษฐกิจ ต้นละ 12,000 – 15,000 บาท
- มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่มีหนี้สิน เงินออมมีน้อย
- เปลี่ยนจากการทำไร่แตงโม ปอ มาปลูกป่าพื้นฟู
- เปลี่ยนเป็นปลูกป่าไม้เสริมพื้นฟูป่า

- ใช้รถส่วนตัวในการเดินทางมากกว่ารถโดยสารประจำทาง

1.3 ด้านประเพณีวัฒนธรรม

ผีปู้ตา

ประเพณีเรื่องผีปู้ตาเกิดขึ้นมานานมาแล้วตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย คนสมัยก่อนเชื่อกันว่ามีไว้ป้องกันภัยในหมู่บ้าน ประมาณเดือน 2 ถึงเดือน 3 จะมีชาวบ้านในหมู่บ้าน นำโดย พ่อใหญ่จ้ำ จะนำหัวหมูและของหวาน คาวถวายเป็นปูตา ถ้าไม่ทำเช่นนี้เชื่อกันว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีในหมู่บ้าน เช่น การเจ็บป่วยและตาย ต้องทำทุกปีปัจจุบันความเชื่อน้อยลงลง ไม่ค่อยมีคนเชื่อ ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีมากกว่าความเชื่อด้านไสยศาสตร์

ผีตาแฮก

ประเพณีผีตาแฮกเกิดขึ้นมานาน อาจจะพูดได้ว่ามีมาพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน โดยชาวบ้านถูกปลุกฝัง สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ให้เชื่อว่า ในโลกนี้มีทั้งคนและภูตผี ไม่ว่าที่ใดๆ ก็จะมีเจ้าที่รักษา ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ถือเป็นกฎระเบียบอย่างหนึ่งในการปกครอง ควบคุมในสมัยโบราณ คนสมัยก่อนจึงมีความอ่อนน้อมต่อสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่ทำผิดหรือหากทำผิดก็จะมีกรรมมา ซึ่งเชื่อว่า ผีป่า ผีบ้านผีเรือน ผีนา สามารถคลานศาลให้เกิดเรื่องร้ายและติดชีวิตประจำวัน ในการทำกิจกรรมใดๆ ก็แล้วแต่ จึงมีการบอกกล่าว เช่น ไห้ เพื่อให้ความราบรื่น และใช้ชีวิตอยู่อย่างปกติสุข ผีตาแฮก เป็นผีที่เชื่อว่าสิงสถิตอยู่ที่นา ที่ไร่ เป็นผู้ปกป้องรักษาให้ข้าวกล้างอกงาม ชาวนาจึงต้องบูชาผีตาแฮกก่อนลงทำการผลิตในแต่ละปี โดยสร้างเป็นศาลเล็กๆ ในมุมใดมุมหนึ่งของที่นา ประมาณเดือน 5 เดือน 6 ก็จะทำการเซ่น เครื่องเซ่นก็จะมี เหล้าขาว ก่องข้าว (กระต๊อบข้าว) ไก่ ฝาโง่พาหวาน(ของหวานใส่ถาด) การถวายเครื่องเซ่นนั้น ชาวนาจะอธิฐาน เพราะจะมีการบนบานศาลกล่าวไม่ให้ข้าวมียโรคภัยให้ข้าวสวยงามพอเสร็จจากการเซ่นไหว้ จะมีการเสี่ยงทายโดยการใส่ควายถ้าน้ำจะท่วมให้ควายขี่ถ้าข้าวในนาจะได้ผลผลิตดีให้ควายขี่ เสร็จจากพิธีการแล้วรอบปฏิบัติเหมือนเดิมอีกในปีหน้า ปัจจุบันยังมีการปฏิบัติอยู่บ้าง

เจ้าที่เจ้าทาง

เรื่องเจ้าที่เจ้าทางเกิดขึ้นมาพร้อมการตั้งถิ่นฐานประมาณ พ.ศ. 2448 หรือ 107 ปี เรื่องเจ้าที่เจ้าทางเป็นสิ่งปกปักรักษาเวลาเดินทางไกลก็ขอให้เจ้าที่เจ้าทางคุ้มครองให้ไปถึงที่หมายอย่างปลอดภัย หรือเวลาเข้าป่าก็ขอให้เจ้าที่เจ้าทางคุ้มครองจากสิ่งอันตรายต่างๆ อย่าให้เข้ามาใกล้ปัจจุบันมีความเชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทางอยู่ และเป็นความเชื่อตลอดมา

เจ้าแม่ธรณี

เป็นความเชื่อเก่าแก่ของท้องถิ่น ต้องให้ความเคารพ เพราะแม่ธรณีคือแผ่นดินที่ให้เราได้อาศัย เวลาทำบุญ กรวดน้ำเสร็จแล้วจะนำไปเทที่ต้นไม้ เพื่อฝากแม่ธรณีไปให้คนที่ล่วงลับไปแล้วปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องนี้อยู่น้อย

นางไม้

ความเชื่อเรื่องของนางไม้เกิดขึ้นมานานประมาณหลายร้อยปีมาแล้วนางไม้เป็นเทพที่สิงสถิตย์อยู่ในต้นไม้ที่มีอายุหลายร้อยปี เช่น ต้นโพธิ์ ต้นตะเคียนนางไม้เป็นความเชื่อของคนโบราณเล่าขานต่อกันมาเป็นรุ่นๆ

ประเพณีบุญเดือน 3 หรือบุญข้าวจี.บุญเบิกบ้าน

เดิมทีการทำบุญเดือน 3 เริ่มมีในราว พ.ศ. 2500 ซึ่งคนในชุมชนจะรู้และแบ่งบทบาทหน้าที่กันเตรียมนิมนต์พระมาสวด พอถึงวันร่วมงานชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่และลูกหลานก็มาช่วยกันทำเครื่องร้อยเครื่องพันขันหมากเบ็ง สาวๆหนุ่มๆไปทำขนมจีน นำข้าวมาแบ่งหมัก 2-3 วันก่อนที่จะนำมาตำด้วยครกกระเดื่อง แล้วนำมาบิเป็นเส้น พ.ศ. 2540 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมีแม่ค้ามาขายขนมจีน ส่วนขนมห่อหมกชาวบ้านช่วยกันนำข้าวมาแช่น้ำแล้วนำมาตำให้ละเอียด จึงนำไปทำขนมห่อหมกใส่มะพร้าวชุบ พอ พ.ศ. 2540 เริ่มเปลี่ยนแปลงมีแป้งข้าวเหนียวมาขาย พอตอนเย็นผู้เฒ่าผู้แก่จึงเอาถ้วยสาลิโยงบานทุกหลังคาสวดมนต์เพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย พอเสร็จพิธีแล้วผู้เฒ่าผู้แก่ก็พาเด็กๆไปตบประทาย นำทรายและขันมาตบประทายตามเสาหลักบ้าน ตกกลางคืนก็มีมหรสพและรำวงย้อนยุค จาก พ.ศ. 2500 มาถึง พ.ศ. 2530 เริ่มเปลี่ยนแปลงจากรำวงมาเป็นหนังกลางแปลงตอนเช้าทุกคนก็รวมกันทำข้าวจี และทำกระทงหน้าวัดและน้ำหอมในกระทงมีข้าวดำ ข้าวแดง อาหารหวาน-คาว หมากพลู พริก-เกลือ ปลายี่สา ตอนแปดโมงเช้า มีการทำบุญตักบาตรมีการนิมนต์พระมาทำบุญมีการสวดมนต์ขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข และประพรมน้ำมนต์ ใส่กระทงหน้าวัด ใส่ถังน้ำหอมและใส่หินลูกรังเม็ดเล็กๆ เสร็จพิธีก็นำกระทงไปปล่อยลงในแม่น้ำชีเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านแล้วนำน้ำหอมไปประพรมตามบ้านเรือนของตน แล้วให้ผู้ชายนำหินไปโยนใส่หลังคาบ้านเพื่อขับไล่ภูติผีปีศาจ สิ่งไม่ดีออกไปจากหมู่บ้านจะได้อยู่เย็นเป็นสุขจนถึง พ.ศ. 2555

ประเพณีต่างๆจะถือปฏิบัติกันหรือไม่ก็แล้วแต่ละคนเพราะสมัยนี้ต่างจากเมื่อก่อนมาก บางคนก็เชื่อ บางคนก็ไม่เชื่อ แต่ปัจจุบันนี้คนจะมีความเชื่อน้อยลงเพราะโลกสมัยเปลี่ยนไปเลยทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปด้วย จึงทำให้ประเพณีความเชื่อในอดีตบางอย่างหายไปในปัจจุบันแต่บางอย่างก็ยังมีเหลืออยู่

1.4 ด้านสาธารณสุข

ในการรักษาผู้ป่วยในสมัยก่อนจะมีการพึ่งพาหมอตามความเชื่อของตนเองที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่นและหมอในสมัยก่อนมีดังนี้

- หมอสมุนไพร
- หมอเป่า
- หมอสูตร
- หมอธรรม

หมอดำแย

ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2500 จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ โดยการสอบถามด้านการเจ็บป่วย จะเป็น การรักษาแบบสมุนไพรโบราณ ถ้าเกี่ยวกับการเจ็บไข้ หมอยาจะรักษาโดยการ ต้มยา ฝนยา ซึ่งมาจากส่วน ราก ลำต้น ใบ ของยานั้นๆ ส่วนใหญ่แล้วหมอยาจะเป็นคนในพื้นที่และเคยได้บวชเรียนในด้านธรรมะ จะ เรียก หมอธรรม คำรักษาจะเก็บดอกไม้ ชัน5 ชัน8 ใส่จาน นายหนัน กองคำ ซึ่งเป็นหมอธรรมประจำหมู่บ้าน ได้สืบทอดหมอธรรมจากปู่ เป็นผู้ให้ที่พึ่งทางใจของผู้คนในหมู่บ้าน อีกทั้งยังมี หมอเป่า หมอสัก และหมอบีบ นวด ด้านการรักษาในการคลอดลูก มีนางอุ่น กองศรี เป็นหมอดำแย ซึ่งคำรักษาพยาบาลจะไม่เรียกร่องอะไร พ.ศ. 2502-2509 นางอุ่น กองศรี เป็นหมอดำแยและให้นางหนา กองคำ เป็นผู้สืบทอดต่อจนได้รับการยอมรับ จากผู้คนในหมู่บ้าน คำรักษานั้นแล้วแต่ผู้ป่วยจะให้ จะไม่มีการเรียกร่องใดๆทั้งสิ้น การรักษาพยาบาลจะไม่มี โดยสิ้นเชิง

ปีพ.ศ. 2510 ยังรักษาโดยแพทย์แผนโบราณเป็นส่วนมาก เริ่มมีหมอแผนปัจจุบันเข้ามารักษาบ้าง เล็กน้อย โดยเป็นหมอทหารที่ได้ปลดประจำการ โดยได้รับการฝึกอบรมด้านสาธารณสุข มียาฉีด ยาน้ำ ยาเม็ด รักษาการเจ็บป่วย การคลอดลูกก็ยังใช้หมอดำแยเหมือนเดิม หมอธรรมและหมอสูตรยังนิยมใช้เหมือนเดิม การ คมนาคมทางเรือเริ่มมีใช้เวลามีผู้ป่วยจะไปหาหมอ ต้องเดินทางโดยทางเรือ

ปีพ.ศ. 2520 การรักษาแผนโบราณยังมีใช้อยู่หากเจ็บป่วยหนักรุนแรงหรือเรื้อรัง เริ่มส่งผู้ป่วยไปรักษา ยังสุซศาลาหรืออนามัยประจำอำเภอ เริ่มมีสถานื่อนามัยคอนกลอย ตำบลค้อเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็น อนามัยแห่งแรกและเริ่มรณรงค์ให้มียาทั้งส่วนและโองเก็บกักน้ำฝน น้ำอุปโภคบริโภค ก็ยังใช้น้ำบ่อ

ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2530 ด้านการรักษาทางด้านสาธารณสุขดีขึ้น ยาสมุนไพรยังใช้อยู่บางตำรับที่มี ประสิทธิภาพสูงสามารถเห็นผลชัดเจนก็นำมาใช้ หมอธรรม หมอสูตร หมอดำแย เริ่มมีบทบาทลดน้อยลง อย่างเห็นได้ชัด หมอทหารยุติบทบาทลงโดยสิ้นเชิง เพราะอพยพไปอยู่ถิ่นอื่นหากมีการเจ็บป่วยประสบ อุบัติเหตุจะไปรักษาที่อนามัยและโรงพยาบาล

พ.ศ. 2540 การรักษาโดยแพทย์ในสถานอนามัยและโรงพยาบาล อสม. เริ่มมีบทบาทหน้าที่ในชุมชน ฝากครรภ์โดยสถานอนามัยและโรงพยาบาลจังหวัดหรือคลินิก ในช่วงนั้นมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเพราะ รัฐบาลมีนโยบายลดค่าใช้จ่ายของผู้เจ็บป่วยโดยการให้บัตรทอง 30 บาทรักษาทุกโรค การเจ็บป่วยเล็กๆน้อยๆ ก็นิยมไปหาหมอที่โรงพยาบาล แต่หมอธรรม หมอสูตร ก็ยังมีใช้อยู่เล็กน้อย

พ.ศ. 2550 รักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบันเกือบทั้งหมด การคมนาคมของผู้ป่วยสะดวกมากขึ้นกว่าเดิม มีรถพยาบาลฉุกเฉิน อสม. เริ่มมีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้นเรื่อยๆ หมอธรรม หมอสูตรก็ยังมีเหมือนเดิม

สามารถเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจในช่วง พ.ศ. 2555 ด้านการรักษาจากสถานื่อนามัยเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล มีเครื่องมือที่ทันสมัยในการรักษาพยาบาล วันอังคารมีหมอจากโรงพยาบาลโสธรมาตรวจรักษา มีการตรวจโรคเบาหวานและโรคทั่วไป วันจันทร์-วันศุกร์ มีหมอนวดแผนไทย มีการนวดแผนไทย นวดอบสมุนไพร วันศุกร์ มีหมอจากโรงพยาบาลมาตรวจรักษาฟันและชุดหินปูน ปัจจุบันด้านการรักษาได้ทันสมัยและดีขึ้นมากกว่าแต่ก่อน หมอธรรม หมอสูตร และหมอเปายังมีเหมือนเดิม ชีวิตของคนในชุมชนก็ดีขึ้นกว่าสมัยก่อน

1.5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.5.1 แหล่งน้ำ

ลำน้ำชีหลง

“ชีหลง” เกิดจากแม่น้ำชีที่มีขนาดใหญ่ที่สุดสมัยก่อนเรียกว่า ลำพะชี ต้นน้ำที่เกิดจากเทือกเขา ไหลลงมาทางทิศตะวันออก ผ่านเข้ามาเป็นเส้นแบ่งอำเภอชนบท ผ่านอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดยโสธร เป็นภูมิประเทศที่เกิดจากทางน้ำไหลผ่านบริเวณเนินตะกอนกลุ่มนี้ค่อนข้างเรียบ จึงทำให้ทางน้ำบริเวณนั้น ไหลคดเคี้ยวไปมาเหมือน งู เลื้อย เมื่อถึงหน้าฝนน้ำในลำธารมีมาก จึงเกิดการกัดเซาะบริเวณโค้งเกิดการไหลลัดเป็นแนวตรง เมื่อผ่านไปหลายปีลำน้ำจะนำเอาตะกอนไปตกสองข้างธารสายใหม่ จนเกิดการอุดตันเป็นแม่น้ำรูปโค้ง เรียกว่า “น้ำชีหลง” นายเดช ช่างเกรียน บ้านเลขที่ 70 หมู่ 9 บ้านโนนหัน ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร

การเปลี่ยนแปลง

- เริ่มมีการสร้างเขื่อน กักเก็บน้ำไว้ใช้ ลักษณะเป็นเขื่อนทดน้ำ โดยมีพื้นที่รับน้ำประมาณ 47,000ตร.กม.โดยมีงบประมาณ 511 ล้านบาท
- ส่งผลคือเราสามารถมีน้ำใช้อุปโภคบริโภคทำการเกษตร

พันธุ์ปลาในน้ำชี

มีหลายชนิด เช่น ปลาหมอ ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลาชะโด ฯลฯ

วิถีชีวิตของคนลำน้ำชี

ประชาชนที่อาศัยอยู่ติดบริเวณแม่น้ำชีสามารถใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคได้ สามารถจับปลาทำมาหากินได้ และยังใช้ประโยชน์จากน้ำได้ คือใช้น้ำในการทำเกษตร หรือทำนาและไร่สวนต่างๆได้

คุณค่า แม่น้ำชีสามารถสร้างคุณค่าหรือประโยชน์หลายอย่างให้แก่ประชาชนที่อยู่ติดลำน้ำชีได้ คือสามารถหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพได้ และทำเกษตรกรรมได้ โดยชีหลงไหลผ่าน 12 จังหวัด ชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี และศรีสะเกษ

ลำนํ้าซีไหล

แม่นํ้าซีเป็นแม่นํ้าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไหลผ่านหลายจังหวัด จนลงมาถึงจังหวัด ยโสธร และไหลไปลงลำนํ้ามูล แต่ก่อนนํ้าซีจะมีน้อยในเวลาหน้าแล้ง แต่นํ้ายังไหล หน้าฝนนํ้าจะมากและไหลแรงมาก

การเปลี่ยนแปลง

เมื่อมีการสร้างเขื่อน ที่บ้านหนองหอย นํ้าลำนํ้าซีมีมาก นํ้าจะไหลหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการควบคุม ของเขื่อนในฤดูแล้ง หน้านํ้าหลากจะไหลแรงเหมือนเดิม

ลำนํ้ายัง

ลำนํ้ายังมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูพาน ซึ่งเป็นสันปันนํ้าของลำนํ้าซี กับลุ่มนํ้าสงคราม ไหลผ่านอำเภอยางชุมน้อย อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดร้อยเอ็ด มาบรรจบกับแม่นํ้าซี ก่อนถึงอำเภอมืองจังหวัดยโสธร โดยลุ่มนํ้ายังครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 1,687 ตารางกิโลเมตร ลำนํ้ายังซึ่งเป็นลำนํ้าอีกสาขาหนึ่งของแม่นํ้าซี ที่เป็นเสมือนสายเลือด ที่เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ แต่เดิมลำนํ้ายังช่วงฤดูร้อน (แล้ง) นํ้าจะแห้งขอดเกือบเดินข้ามได้ แต่ปัจจุบันที่ฝายกั้นนํ้าซีที่บริเวณบ้านหนองหอย จึงทำให้ลำนํ้ายังสูงกว่าทุกปี ทำให้คนอีสานนิยมไปกินข้าวป่า เป็นการไปหาอาหารป่าไปด้วย ปัจจุบันลำนํ้ายัง ยังไม่พบหรือมีการเปลี่ยนแปลงได้ทั้งสิ้น

พันธุ์ปลาในลำนํ้ายัง

ลำนํ้ายัง ยังมีปลานํ้าจืด ทุกชนิดอาศัยอยู่ รวมทั้ง กุ้ง หอย ปู ปลา และสัตว์นํ้าอื่นๆ อีกมากมายหลายชนิด

ประโยชน์ที่ได้รับจากลำนํ้ายัง

เกษตรกรส่วนมากได้ใช้ประโยชน์จากลำนํ้ายัง คือใช้ในการปลูกข้าวนาปี นาปรัง ปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ และยังได้หาปลา หอยและอื่นๆ อีกมากมายเพื่อที่จะนำมาประกอบอาหารเลี้ยงชีพ แม่นํ้ายังเป็นแม่นํ้าสายหนึ่งซึ่งชุบเลี้ยงชีวิตคนในแถบลุ่มนํ้ายัง มาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ทวด แม่นํ้ายังใน พ.ศ. 2521 ชุกชุมไปด้วยนกชนิดต่างๆ กุ้ง หอย ปู ปลา มีมากมาย ชาวบ้านที่มีที่นาติดกับแม่นํ้ายังประมาณ 400 เมตร ก็ทำนาหากินอยู่กับแม่นํ้ายังอยู่ตลอด แม่นํ้ายังให้ทั้งอาหารและให้ชีวิตที่ดี และมีเงินใช้จ่ายในแต่ละวันมาจนทุกวันนี้

การเปลี่ยนแปลง

ในปี พ.ศ. 2552 ราคาข้าวนาปรังมันแพงมาก ราคาดีไม่เคยมีมาก่อน กิโลกรัมละ 10-11 บาท ทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมมาทำนาปรังเพิ่มขึ้น จากริมแม่นํ้ามันเป็นป่ารกหนาทึบไปด้วยต้นไม้ต่างๆ ชนิด ซึ่งชาวบ้านแถวนั้นเรียกมันว่า ป่าบุงป่าทาม ซึ่งถ้าคนไม่ใช่คนแถวนั้นเข้าไปจะออกมาไม่ได้เลย เพราะไม่เคยชินกับป่าแต่ปัจจุบันป่าถูกทำลาย เพราะทำเป็นไร่ร่นกันหมด แถบริมแม่นํ้ายังต้นไม้ใหญ่เล็กถูกตัดโค่น แต่ก่อนป่ายังไม่ถูกทำลายมีเห็ดตับเต่าหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เห็ดผึ้ง เกิดเป็นจำนวนมาก พอถึงเวลาช่วงเห็ดออกชาวบ้านพากันไปเก็บ ทำรายได้ให้คนในละแวกนั้น มีรายได้เดือนละ 2,000 ถึง 3,000 บาท แต่พอป่าถูกทำลายเป็นไร่ร่น ก็ลดจำนวนลง เพราะป่าถูกทำลาย แต่ก่อนนกหนู กระรอก กระแต มีเยอะมาก แต่ปัจจุบันนี้มันสูญพันธุ์ไปเลย

หนองอิง

ประวัติความเป็นมาของพื้นที่หนองอิง

นายอุดม บิลาวุฒิ บ้านเลขที่ หมู่ 9 ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร เล่าว่า พื้นที่หนองอิงแต่ก่อนเป็นหนองน้ำเล็กๆ เป็นหนองน้ำสาธารณะหนองอิงมีเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ โดยรอบเป็นป่าไม้เล็กๆ มี ต้นผือ เยอะมากโดยรอบ มีหนองน้ำคูกันอยู่ ข้างๆ เนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า หนองเบน ชาวบ้านทำเย็บมหาปลาในหนองอิง ตอนน้ำลงชุดหลุมดักปลา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย บริเวณหนองอิง แต่ก่อนในป่าผือ มีเตาไม้ปลา มีปลิง แมงดา กบ หนู เยอะมาก ชาวบ้านหากินหาขาย อุดมสมบูรณ์มากๆ

ต่อมาเมื่อในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำริ ในการปรับปรุงชุดลอกหนองอิงตามศักยภาพของพื้นที่ โดยมีเนื้อที่อยู่ ประมาณ 450 ไร่ รวมถึงการฟื้นฟูสภาพป่า โดยรอบหนองอิงในพื้นที่กว่า 3,006 ไร่ โดยราษฎรเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนา หนองอิง ตั้งอยู่ที่บ้านท่าเยี่ยม ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธรครอบคลุม 2 หมู่บ้าน คือบ้านท่าเยี่ยมและบ้านแจ้งน้อย

ผลการเปลี่ยนแปลง

ชาวบ้านได้ใช้น้ำจากหนองอิงอย่างทั่วถึง มีการใช้น้ำอย่างพอเพียงในช่วงฤดูแล้งชดเชยฤดูฝนเป็นประจำ สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก ปลาดุก ปลาตะเพียน ฯ ตลอดจนสัตว์น้ำอื่นๆ อีกหลายชนิด มีการเลี้ยงปลาในกระชังที่หนองอิงแต่จะเลี้ยงเยอะไม่ได้เพราะน้ำจะเสีย หลังจากมีการเลี้ยงปลาในกระชังจะเอาน้ำมารดต้นไม้รดผักไม่ได้กลัวน้ำจะหมด และน้ำเสียเร็ว เป็นเหตุให้เครื่องสูบน้ำไม่ทำงาน สัตว์น้ำในลำน้ำจะมีปลาน้ำจืดอยู่บ้าง แต่ตอนนี้ไม่มีคนอยากลงหาปลาในบริเวณหนองอิงแล้วเพราะเป็นพื้นที่กว้างหาปลาค่อนข้างยาก กบ เต่า แมงดา ก็ไม่มี เหมือนก่อน

จากปัญหาอุทกภัยซ้ำซาก ปี 2543-2550 พื้นที่การเกษตรเสียหายเมื่อถึงช่วงหน้าแล้งก็แล้งมากจนในปี 2543 ที่เริ่มมีโครงการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณหนองอิง ให้กักเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรช่วงหน้าแล้ง จึงทำให้วิถีชีวิตทั้ง 7 หมู่บ้านที่อยู่ติดพื้นที่หนองอิง มีชีวิตที่ดีขึ้นมากในการทำการเกษตรและการดำรงชีวิตของประชาชน

กุดขึ้นาค

นายพรมมา โคตรพงศ์ หมู่ที่ 9 บ้านโนนหัน ต.ค้อเหนือ อ.เมือง จ.ยโสธร ให้ข้อมูลว่า หนองขึ้นาคหรือชาวบ้านเรียกว่า กุดขึ้นาค เป็นหนองน้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเป็นหนองน้ำที่มีลักษณะ ที่ค่อนข้างคดเคี้ยวแล้วโค้งเข้าหากัน เนื่องจากในหน้าฝนมีฝนตกมา จึงเกิดการกัดเซาะบริเวณหนองน้ำทำให้หน้าดินใกล้บริเวณหนองน้ำ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล กุดขึ้นาคเป็นหนองน้ำที่มีน้ำตลอดทั้งปี เป็นหนองที่เกิดขึ้นมานาน แต่ก็ยังไม่มีหน่วยงานไหนเข้ามาทำการเปลี่ยนแปลงใดๆทั้งสิ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ

ประชาชนที่อยู่ใกล้บริเวณหนองน้ำต่างๆก็ได้ ใช้น้ำในการทำการเกษตรกรรม เช่น ใช้น้ำในการปลูกข้าวนาปี นาปรัง ปลูกพืชผักสวนครัว ตลอดจนใช้น้ำในการเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ได้อีก กุดขึ้นาคมีพันธุ์ปลาหลายชนิด ที่อาศัยปะปนกันอยู่ในหนองน้ำ เช่น ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก ปลาดุก ปลาตะเพียน กุ้ง หอย ตลอดจนสัตว์น้ำอื่นๆ

1.5.2 ด้านทรัพยากรป่าไม้

ป่าชุมชนคงมัน

ประวัติและความเป็นมาของป่าคงมัน

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่และผู้รู้ในชุมชนนั้น ป่าคงมันมีที่มาของชื่ออยู่ 2 เรื่อง ดังนี้

เรื่องที่หนึ่ง เล่าว่าแต่ก่อนมีนายพรานคนหนึ่งได้ยิงไก่ฟ้าตัวหนึ่งบาดเจ็บมาตั้งแต่ตำบลหนอง อำเภอบางสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ไก่ฟ้าตัวนั้นลากเข้ามาเรื่อยๆจนกลายเป็นห้วยไล่ไก่ในปัจจุบัน ส่วนตัวไก่ฟ้านั้นมาตายที่ป่าคงมัน หลังจากนั้นตัวไก่ฟ้าก็เน่าเปื่อยสลายมีปลวกมาเจาะกินมากมาย จากเหตุที่ปลวกมาเจาะกินไก่ฟ้าตัวนี้และมีปลวกเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกป่าแห่งนี้ว่า “ป่าคงมัน” และไล่ไก่ฟ้าที่ลากมาเมื่อตกในป่าคงมันแล้วกลายเป็นขอบเขต และรูปร่างของป่าคงมันที่คล้ายไล่ไก่

เรื่องที่สอง เมื่อป่าคงมันมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้หลากหลายชนิด สัตว์ป่า แมลงป่า เติบโตต่าง ๆ โดยเฉพาะมันนานาชนิด เช่น มันนก มันฮีบจะอยู่ลึกหัวใหญ่ มันน้ำและกลอย จะมีมากช่วงที่นิยมเก็บหาคือช่วงน้ำหลาก (น้ำท่วม) เมื่อชุดกลอยได้แล้วจะนำมาผ่านบางๆ นำไปแช่น้ำไหลเพื่อให้น้ำมันพัดเอาพิษของยางกลอยไปกับน้ำ เมื่อกลอยเน่าก็จะนำมาล้างแล้วนึ่งให้สุกกินแทนข้าวได้ ทั้งกลอยและมันเหล่านี้ชาวบ้านได้ใช้เป็นอาหารกินแทนข้าวในอดีต เพราะว่าแต่ก่อนไม่มีนาปลูกเหมือนปัจจุบัน ในช่วงนาปีน้ำจะท่วมเป็นประจำปลูกข้าวนาปีไม่ได้น้ำจะท่วมข้าวตายหมด ชาวบ้านต้องอาศัย มัน กลอย ในการกินเพื่อแทนข้าวโดยเฉพาะมันจะหุดหาได้ง่าย และขั้นตอนวิธีการทำกินไม่ยุ่งยากเหมือนกลอยจึงเป็นที่นิยมกินของคนในชุมชน และในพื้นที่แห่งนี้ยังมีลำน้ำชีและลำน้ำยังที่ไหลทอดยาวขนานข้างป่าคงมันและชุมชนรอบๆป่าคงมัน เมื่อพอลาได้มากจึงได้นำปลาและมันที่หุดได้ไปแลกข้าวกับคนบ้านอื่น เพื่อมากินในชุมชนปลาที่หาได้ในอดีตนั้นจะตัวใหญ่มากขนาดใช้ขวานขีดเกล็ด จึงมีคำพูดที่ว่า “ไปหาปลาหาข้าว” และจากการที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าคงมัน โดยเฉพาะมันที่ใช้ทั้งกินแทนข้าวโดยต้มผสมกับข้าวในยามที่น้ำท่วมมาข้าว รวมทั้งได้หุดมันนำไปแลกข้าวกับคนบ้านอื่น ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีพอยู่ได้จึงได้เรียกป่าแห่งนี้ว่า “ป่าคงมัน” ซึ่งข้อสันนิษฐานข้อหลังนี้จะดูมีน้ำหนักมากกว่าข้อแรก

การเปลี่ยนแปลงของป่าคงมันจากอดีตถึงปัจจุบัน

ในอดีตป่าคงมันเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ และมีต้นไม้ใหญ่เป็นจำนวนมาก ยังเป็นที่ตั้งของ 3 หมู่บ้านเริ่มแรก ได้แก่ 1. บ้านค่าน้ำสร้างตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของป่าคงมัน 2. บ้านท่าเยี่ยม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของป่าคงมัน 3. บ้านแจ้งน้อยตั้งอยู่ทางทิศใต้ของป่าคงมัน สภาพพื้นที่ของป่าคงมันจะเป็นดินทรายเม็ดใหญ่ แห้งไว ดูดซึมน้ำง่ายจะมีหนองอิงที่อยู่ติดป่าคงมันและขนาน 2 ข้างด้วยลำน้ำชีและลำน้ำยังที่ชุมชนได้หาอยู่หาดินด้านจับสัตว์น้ำและปลูกพืชผักต่างๆ มีต้นไม้ในป่าคงมันมากมาย เช่น ต้นยางนา ต้นพะยอม ต้นแดง ต้นยางโดน ต้นหว้าเลือด ต้นจ๊กจั่น ต้นออนทรีย์ ต้นพะยุง ต้นกระโดนดง ต้นตานกรวด ต้นสมัง สวนสมุนไพรรักษาโรคในป่าคงมัน เช่น ใบย่านาง เป็นยารักษาโรคท้องผูก ขับลมดับพิษร้อนในร่างกาย ต้นหมาน้อย เป็นยาบำรุงเลือด แก้โรคกระเพาะ ต้นขี้หนูรากน้ำเต้า ต้นคอแลน เป็นยาบำรุงเลือด ต้นคางคาก เป็นยาแก้ปวด ต้นหนามพูเป็นยาขับเลือด สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในป่าคงมันในอดีตมีลิง กระต่าย นก กระรอก กระแต อีเก้ง อีแร้ง ไก่ป่า กิ้งก่า แย้ เติบโตเกิดในป่าคงมันมีเห็ดปลวก (เห็ดโคน) เห็ดปลวกตาบ เห็ดปลวกแดง เห็ดปลวกจิก เห็ดเผาะ เห็ดไค เห็ดละโงก เห็ดถั่ว เห็ดดิน เห็ดเกล็ด เห็ดผึ้ง มันต่างๆเช่น มันฮีบ มันนก มันน้ำ กลอยข้าวเจ้าจะมีเนื้อสีเหลือง กลอยข้าวเจ้าจะมีเนื้อสีขาว ซึ่งอดีตจนถึงปัจจุบันป่าคงมันมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ในราวปี พ.ศ. 2460 ป่าดงมันเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ขนาดใหญ่มากมาย เช่น ต้นยางนา ต้นกระบาก ต้นแดง ต้นพะยอม ต้นตะเคียน มีสัตว์ป่าเช่นลิง ไก่ป่า แมลงป่า เช่น แมงจิ้งจก แมงแคง ไช้ผดแดง แม่เป้ง กลอยมันต่างๆเช่น มันฮีบ มันนก มันน้ำ การเปลี่ยนแปลงคือคนในชุมชนเริ่มตัดไม้มาปลูกสร้างบ้านและยังมีชุมชนมาจากอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดได้ข้ามแม่น้ำชีทางบ้านแจ้งน้อยฝั่งทิศใต้ของป่าดงมันเข้ามาตัดไม้ลำเลียงข้ามน้ำไปขายเป็นจำนวนมาก ต้นไม้ใหญ่ก็เริ่มลดจำนวนลงเนื่องจากทางชุมชนไม่มีการอนุรักษ์เลยเพราะทางเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในพื้นที่ได้ลำบาก โดยเฉพาะช่วงน้ำท่วมจะเดินทางเข้ามาในพื้นที่ได้ทางเดียวคือทางเรือเท่านั้น

ปี พ.ศ. 2470 ป่าดงมันมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อคนในชุมชนเริ่มตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้นเพื่อทำไร่ฝ้าย ปลูกถั่ว ปลูกแตงโม ปลูกคราม ทำเป็นสีย้อมผ้า เนื่องจากพื้นที่นาข้าวถูกน้ำท่วมเสียหายทุกปี ชาวบ้านจึงหันมาอาศัยป่าดงมันเป็นพื้นที่ทำกินมีการขุดมันนก มันฮีบ มันน้ำ เพื่อนำไปต้มผสมกับข้าวกิน ส่วนกลอยจะนำไปผ่านการแช่น้ำไหลจนเน่าแล้วนำมาล้างนึ่งกินแทนข้าว (ภูมิปัญญาชาวบ้าน) บางครอบครัวก็อยู่ไม่ได้พากันอพยพไปอยู่ที่อื่นเพราะทนความอดอยากจากการถูกน้ำท่วมไม่ไหว ซึ่งคงเหลือแต่ป่าดงมันที่พอได้อาศัยเป็นที่พักในยามน้ำท่วมและหาอยู่หากิน เพื่อการดำรงชีพ การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ฝ้าย ไร่แตงโม ถั่วปี จะไม่ปลูกที่เดิมในแต่ละปีจะถางป่าปลูกที่ใหม่ไปเรื่อยๆ โดยใช้แรงงานคนวัสดุอุปกรณ์ในการถางป่า เช่น มีด พร้า เลื่อย จอบ เสียม จะไม่ขุดรากถอนโคน พอย้ายไปทำการเพาะปลูกที่ใหม่ต้นไม้เดิมก็จะเกิดมาทดแทนต้นที่ถูกทำลายไปและเหตุผลที่ต้องย้ายไปปลูกที่ใหม่เนื่องจากเขาเห็นว่าการปลูกที่เดิมพืชผลที่ปลูกจะไม่งามเก็บผลผลิตได้น้อยปุ๋ยธรรมชาติจะหมดไปจากพืชชุดแรกที่ปลูกไปแล้ว

ปี พ.ศ. 2480 ป่าดงมันก็ยังถูกทำลายเรื่อยมาจนต้นไม้ใหญ่เริ่มจะหมดไป จากการที่ชาวบ้านทำไร่ฝ้าย ไร่แตงโม มากขึ้น ฝนยังตกต้องตามฤดูกาลอาหารจากป่ามีมากมาย เช่น เห็ดป่า แมลงป่า กลอย มันต่างๆ คนในชุมชนจะหาเพื่อกินในครอบครัวยังไม่มีการหาขายเพราะราคาไม่ดีจนผู้คนจากชุมชนอื่นได้เห็นความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารป่าก็จะเริ่มเข้ามาขุดมันเพื่อนำไปกินและขาย เพราะมันต่างๆในป่าดงมันมีอยู่มาก

ปี พ.ศ. 2490 ป่าดงมันก็ยังถูกทำลายเรื่อยมาทำไร่แตงโมเยอะขึ้น การจับจองพื้นที่ทำไร่ก็เปลี่ยนไปจะทำซ้ำที่เดิมหลายๆปีติดต่อกัน จึงทำให้พื้นที่ป่าดงมันมีป่าน้อยลงเพราะจะเป็นที่ว่างทำไร่ไม่มีต้นไม้ขึ้นเลยสัตว์ป่าก็เริ่มหายไป

ปี พ.ศ. 2500 ป่าดงมันมีการบุกรุกเพื่อปลูกสร้างบ้าน ตัดฟันเผาถ่านเพื่อใช้สอย การทำไร่แตงโมก็มามากขึ้นเพราะสามารถขายได้บ้าง มีการใช้ปุ๋ยคอกเพื่อเพิ่มผลผลิตแตงโมจะมีลูกใหญ่ให้ผลตกแต่ราคาจะไม่ดีส่วนมากจะปลูกแตงโมเพื่อแลกข้าวกับคนบ้านอื่น ฝนยังตกต้องตามฤดูกาลของป่าต่างๆและป่าดงมันยังมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ การทำไร่ฝ้ายก็เริ่มหมดไป การทำไร่แตงโมก็เริ่มเข้ามาแทนที่ในป่าดงมัน

ปี พ.ศ. 2510 ป่าดงมันถูกทำลายมากขึ้นเพื่อทำไร่แตงโมเนื่องจากขายได้ราคาดี เผาถ่านเพื่อขายนำเงินมาซื้อข้าว จากการตัดไม้ทำลายป่าของคนในชุมชนที่ขาดการอนุรักษ์ใช้ประโยชน์จากป่าโดยขาดจิตสำนึกทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เห็ดป่า แมลงป่า สัตว์ป่า ก็เริ่มน้อยลงสัตว์ป่าที่เคยอาศัยก็เริ่มหายไป เช่น กระต่าย ไก่ป่า อีแร้ง น้ำจะท่วมนาเป็นบางปี หน้าแล้งสภาพพื้นดินทรายที่ป่าดงมันจะแห้งไว

ปี พ.ศ. 2520 ป่าดงมันเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาก การทำไร่แตงโมก็มากขึ้น เนื่องจากแตงโมขายได้ราคาดี ชาวบ้านเริ่มใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เพื่อเพิ่มผลผลิตการขายแตงโมก็ทำได้ง่าย เพราะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงไร่เลย ทางสัญจรไปมาเป็นหินลูกรังไปมาสะดวกการซื้อขายเริ่มดีขึ้น แต่สภาพป่าดงมันถูกทำลายมากขึ้นเรื่อยๆ ชาวบ้านต่างคนต่างทำโดยไม่คิดถึงผลเสียที่จะตามมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ฝนเริ่ม

จะไม่ตกต้องตามฤดูกาลความแห้งแล้งก็เริ่มเข้ามาในชุมชน ของป่าที่เคยหาได้ก็เริ่มหายากแต่ราคากลับสูงขึ้น ชาวบ้านทั้งในชุมชนและนอกชุมชนจึงหันเข้ามาเก็บหาของป่าเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

ปี พ.ศ. 2530 ป่าดงมันยังมีการถูกทำลายไปเรื่อยๆ โดยการทำไร่แดงโม ตัดฟันและเผาถ่านขาย ไร่แดงไม่มีการใช้สารเคมีมากขึ้น ฝนจะทิ้งช่วงตกล้นน้อยจนเกือบแห้ง แต่พอฝนตกก็จะทำให้น้ำท่วมนาต้นไม้ใหญ่ที่ป่าดงมันหายไปเกือบหมดจะเหลือแต่ไม้เล็กๆ ลำต้นไม่ตรงเขาไม่นำไปใช้ประโยชน์ในการปลูกสร้าง อากาศก็จะไม่ร้อนมีแสงแดดมากเพราะไม้ใหญ่ไม่ค่อยมีของป่าหายาก สัตว์ป่าหายไปเกือบหมด อยู่ในยุคป่าเสื่อมโทรมมาก ชาวบ้านเริ่มเห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นอยากรักษาแต่ก็ทำไม่ได้ เพราะยังมีผู้บุกรุกป่าอยู่กว่าจะเห็นความสำคัญของป่าดงมันป่าก็ถูกทำลายเกือบหมดไร่แดงโมก็เริ่มจะไม่ได้ผลเพราะดินแห้งไว ขาดธาตุอาหารที่มีตามธรรมชาติต้องพึ่งพาปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการเพิ่มผลผลิตจนทำให้มีผู้คนที่ทำไร่แดงโมเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ชาวบ้านเลิกทำไร่แดงโมทำให้ป่าดงมันฟื้นตัวได้ไว เนื่องจากการแผ้วถางป่าจะใช้แรงงานคนไม่มีการซุตรากถอนโคน เมื่อถึงฤดูฝนตก ต้นไม้ก็จะได้รับน้ำฝนทำให้ต้นไม้ที่ถูกตัดฟันแตกกิ่งก้านผลิใบและเจริญเติบโตแทนต้นเดิมที่ถูกตัดฟัน ต่อมาได้มีหน่วยงานของทางราชการเข้ามาปักแนวเขตป่าชุมชนดงมันจึงทำให้ป่าดงมันเริ่มฟื้นตัวขึ้นมาเรื่อยๆ

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2543 สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จเยี่ยมประชาชนในชุมชนป่าดงมัน ทรงรับสั่งให้ประชาชนช่วยกันดูแลรักษาป่าปลูกป่าเสริมในที่ว่างเปล่า มีกรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้เข้ามาจัดตั้งหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อร่วมกับชุมชนในการดูแลรักษาป่าดงมัน ทางชุมชนได้เริ่มเข้าร่วมกับทางหน่วยงานราชการมากยิ่งขึ้น มีการอบรมให้ความรู้การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ปลูกป่าเสริมทุกปี ไม่เข้าไปบุกรุกถางป่าเพื่อทำไร่ดังเหมือนในอดีตทำให้ป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สัตว์ป่า แมลงป่า เห็ดป่าและของป่าอื่นๆเริ่มกลับมาให้เห็นราคาซื้อขายก็สูงขึ้นยิ่งของป่าที่หายากและคนนิยมรับประทาน เช่น เห็ดโคน แมงจัน จิโปม เป็นต้น จะมีราคาแพงมากเมื่อขายเฉลี่ยต่อคนจะได้รับรายได้ประมาณ 500 ถึง 1000 บาทต่อ 1 วัน ทำให้ผู้คนเมื่อถึงฤดูกาลเก็บหาของป่าในป่าดงมันตามชนิดที่มีจะมีทำให้ผู้คนหลังไหลเข้ามาเก็บหาของป่าในป่าดงมันทั้งจากคนภายในและภายนอกชุมชนโดยทางคณะกรรมการยังไม่มีข้อห้ามในการเก็บหาของป่าในป่าดงมัน

ปี พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน ป่าดงมันได้รับการดูแลทั้งจากหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่และคณะกรรมการป่าดงมันโดยตำแหน่งได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต. 7 หมู่บ้านๆ ละ 5 คน รวม 35 คน ซึ่งคณะกรรมการและหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่จะมีการประชุมหารือเกี่ยวกับป่าดงมัน เดือนละ 1 ครั้ง และนำผลการประชุมไปแจ้งให้กับชุมชนได้ทราบร่วมกันในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน ป่าดงมันมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นเรื่อยๆ จะเห็นได้จากมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมพื้นที่ของป่าต่างๆ เช่น เห็ดป่า แมลงป่าก็เก็บหาได้มากขึ้นและราคาซื้อขายก็สูงขึ้น ชาวบ้านได้เก็บหาทั้งไว้กินและไว้ขายเป็นรายได้เสริมให้กับชุมชนรอบๆป่าดงมันและชุมชนภายนอกส่วนใหญ่จะเก็บหาเพื่อขาย ในการเก็บหาจะไม่เว้นทั้งกลางวันและกลางคืน ทางคณะกรรมการยังไม่มีข้อห้ามในการเก็บหาของป่าและปัญหาที่พบของผู้คนมาเก็บหาของป่าก็คือการซุทธาเห็ดปลวกที่ยังไม่โผล่เหนือพื้นดินจะทำให้เชื้อเห็ดลดลง ซึ่งในปีต่อไปบริเวณที่เคยซุทธาเห็ดจะมีจำนวนลดน้อยลงหรือหมดไป การซุทธาแมงจันทำให้ต้นไม้พื้นล่างที่ยังเล็กๆถูกทำลายการซุทธาไม่กลบเหง้าทำให้ไม่มีการขยายพันธุ์ในปีต่อไป การตัดต้นไม้หรือตัดกิ่งไม้เพื่อเก็บหาแมงจัน แมงจัน ทำให้ต้นไม้ที่เป็นอาหารและที่อยู่อาศัยของแมลงป่าถูกทำลาย มดแดงไม่มีต้นไม้ที่จำทำรังและวางไข่ ผู้คนจากภายนอกเข้ามาเก็บหาของป่าในป่าดงมันขาดการควบคุมในการเก็บหาเขามองแค่ความต้องการเก็บของป่าตามฤดูกาล เพื่อให้ได้ปริมาณมากๆโดยไม่มองว่าปีต่อไปของป่าจะมีให้เขาเก็บหาอีกหรือไม่ ทำอย่างไรป่าแห่งนี้จะเป็นแหล่งอาหารให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนและตลอดไป

ป่าดงมันกับความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ

ด้านเกษตรกรรม

1) การทำนา ในอดีตจะใช้แรงงานคนในการทำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ใช้แรงงานสัตว์ในการไถนา ใช้ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์เพื่อเพิ่มผลผลิตมีการลงแขกไม่มีการจ้างแรงงานปัจจุบันใช้รถไถนา มีรถเกี่ยวข้าว รถนวดข้าว ใช้ปุ๋ยเคมี จ้างแรงงานต้นทุนสูง น้ำจะท่วมนาเกือบทุกปีทำให้ที่นาเสียหายต้นข้าวตาย ถึงแม้ว่าจะปรับเปลี่ยนมาทำนาปรัง แต่ต้นทุนก็ยังสูงขึ้นกว่านาปีเนื่องจากจะต้องเพิ่มต้นทุนในการสูบน้ำเข้าแปลงนา ด้วยเหตุนี้ทางชุมชนจึงต้องหันมาพึ่งพาป่าดงมัน โดยการถางป่าทำไร่แดงโม ไร่ปอ เก็บหาของป่า เช่น เห็ดปลวก แมงจิ้งจก ไข่มดแดง ขูดกลอย มัน ต่างๆ สร้างรายได้ให้กับชุมชน ทดแทนการทำนาที่ถูกละทิ้ง

2) การทำสวน จากอดีตจะมีการทำสวนผัก สวนพริกตามริมฝั่งลำน้ำชี ลำน้ำยัง จากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำชีทำให้น้ำท่วมริมตลิ่งการทำสวนผัก ปลูกพริกจึงย้ายขึ้นมาปลูกตามโพน (จอมปลวก) มีการถางป่าดงมันที่ใกล้หมู่บ้านเพื่อทำสวนผัก

3) การเลี้ยงสัตว์ ชุมชนรอบๆ ป่าดงมันจะนำ วัว ควาย ไปเลี้ยงตามป่าทาม ลำน้ำชี ลำน้ำยัง ในช่วงหน้าแล้ง ในช่วงหน้าฝนน้ำจะท่วมป่าทาม พุงนา และบริเวณลำน้ำชาวบ้านจะนำวัว ควายไปเลี้ยงที่เดิม ซึ่งป่าดงมันจะมีลักษณะคล้ายเกาะ เพราะบริเวณโดยรอบน้ำจะท่วมเกือบหมดจะเหลือเฉพาะป่าดงมันเท่านั้น จึงเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ของคนในชุมชนรอบๆป่าดงมัน

ด้านเศรษฐกิจ

1) การปลูกฝ้าย ปลูกคราม ในป่าดงมัน ในอดีตจะมีการถางป่าดงมันเพื่อปลูกฝ้าย ปลูกครามในหน้าฝน แล้วนำมาทอผ้า ย้อมด้วยครามเย็บเป็นเสื้อผ้าเอาไว้สวมใส่ในครอบครัว ลดการซื้อหาเสื้อผ้าจากตลาดในเมือง หลังจากนั้นการปลูกฝ้ายปลูกครามในป่าดงมันก็ค่อยๆหมดไปในที่สุดเพราะคนเริ่มไม่นิยมสวมเสื้อผ้าฝ้ายและความเจริญเข้ามาในชุมชนคนเลยหันมานิยมเสื้อผ้าจากโรงงาน ห้างสรรพสินค้ามากกว่าเสื้อผ้าฝ้ายของชุมชน

2) การทำไร่ปอ ในอดีตจะมีการเตรียมพื้นที่โดยการถางป่าดงมันใช้ไฟเผาไม้เล็กไม้น้อยเพื่อให้โล่งเตียน แล้วนำเมล็ดปอฝ้ายกลบในแปลงที่เตรียมเมื่อเก็บผลผลิตได้แล้วจะนำปอไปแช่ตามแหล่งน้ำทำให้น้ำเน่าเหม็นและอีกอย่างเมื่อราคาปอถูกมากไม่คุ้มค่ากับการลงทุนชาวบ้านจึงหยุดทำไร่ปอ ทำให้บริเวณที่เคยปลูกปอกลับฟื้นคืนสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น

3) การทำไร่แดงโม เดิมทีป่าดงมันได้ถูกบุกเบิกโดยแรงงานคนเพื่อปลูกแดงโมด้วยชาวบ้านเห็นว่าขายได้ราคาดีมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อถึงสวนจึงมีการปลูกแดงโมมากขึ้นเรื่อยๆ ชาวบ้านนำเงินจากการขายแดงโมไปใช้จ่ายในครัวเรือนโดยเฉพาะการนำเงินไปซื้อข้าว เพราะนาข้าวถูกน้ำท่วมเสียหาย จึงต้องหันเข้ามาพึ่งพิงป่าดงมันในการปลูกแดงโมเพื่อเพิ่มรายได้ แต่จากการใช้ปุ๋ยและสารเคมีมากเกินไปเพื่อจะเพิ่มผลผลิตและให้ได้ราคาดีจึงทำให้เจ็บป่วยล้มตายจากการใช้สารเคมีและอีกอย่าง ราคาแดงโมเริ่มตกต่ำไม่คุ้มค่ากับการลงทุนจึงทำให้ผู้ที่ทำไร่แดงโมหยุดการปลูกในป่าดงมัน ทำให้ป่าที่เคยถูกบุกเบิกฟื้นตัว มีต้นไม้ สัตว์ป่า ของป่าต่างๆ กลับคืนมาสามารถเก็บหาได้ตามฤดูกาล

ด้านวัฒนธรรม

1) ผีปู้ตา โดยความเชื่อของชาวบ้านว่าจะช่วยปกป้องช่วยเหลือหมู่บ้าน ทางชุมชนจะเลี้ยงผีปู้ตาปีละ 1 ครั้ง โดยมีผู้นำทางความเชื่อ (พ่อใหญ่จ๊า) จะเป็นผู้นำในการเลี้ยงผีปู้ตา ซึ่งชาวบ้านจะรักษาป่าดอนปู้ตาไว้จะไม่ตัดไม้โดยเด็ดขาด ยกเว้นถ้ามีการขอถางไม้พื้นล่างเพื่อให้โล่งเตียน สะดวกในการเข้าไปทำพิธี เมื่อไม้ปู้ตาไม่ได้ใช้ ทางชุมชนจึงหันเข้าไประเบิดไม้ในป่าดงมันเพื่อมาใช้ประโยชน์ทำที่อยู่อาศัยและของใช้ภายในครัวเรือน

2) **ผืนางไม้** จะมีความเชื่อมาหลายร้อยล้านปีแล้ว โดยเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นตะเคียนใหญ่ จะมีนางไม้สิงสถิตอยู่และไม่มีใครกล้าตัด จากความต้องการของตลาด เช่น ไม้ตะเคียนที่นำมาทำเป็นเรือและ ฝ้ายบ้านราคาสูง ทำให้ผู้คนไม่ค่อยเกรงกลัวในความเชื่อในอดีตมากนัก จึงเข้าไปตัดต้นไม้ในป่าดงมัน ต้น ตะเคียนหรือไม้ใหญ่หายากและเกือบจะไม่มีในชุมชน

ด้านสาธารณสุข

ในอดีตคนในชุมชนจะมีการพึ่งพิงยาสมุนไพรจากหมอสมุนไพรในชุมชนซึ่งสามารถเก็บหาได้จากป่า ดงมันที่มีมากมายหลายชนิดแต่จากการถางป่าทำไร่ปอ ไร่แดงโม ทำให้สมุนไพรเริ่มหายากและอีกอย่างความ เจริญเริ่มเข้ามามีอนามียอยู่ในชุมชนจึงทำให้คนหันเข้ามารักษากับหมอแผนปัจจุบันเกือบทั้งหมดและการเอา ยาสมุนไพรมารักษาโรคมันยุ่งยากจึงหันมาพึ่งยาแผนปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ป่าดงมันไม่ได้รับการทำลายจึงทำให้ยา สมุนไพรเริ่มหาได้ง่ายขึ้นในปัจจุบันแต่การถ่ายทอดองค์ความรู้ในยาสมุนไพรในป่าดงมันยังไม่มีมีการถ่ายทอด องค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1) **ด้านแหล่งน้ำ** ในชุมชนรอบๆป่าดงมันมีแหล่งน้ำมากมาย ได้แก่ ลำชีหลง ลำชีไหล ลำน้ำยัง กุดลุ มทุก หนองอึ่ง ซึ่งชุมชนได้หาอยู่หากินตามธรรมชาติ เช่น จับสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา มีการนำวัว ควาย ไป เลี้ยงตามลำน้ำ มีการปลูกพืชริมตลิ่ง เช่น ยาสูบ พริก พืชผักสวนครัว แต่จากการสร้างเขื่อน ปี พ.ศ. 2535 กัน ลำน้ำชีทำให้มีน้ำมากขึ้น การใช้ดำรงชีพริมตลิ่งเริ่มหายไปทางชุมชนจะหันเข้าป่าดงมันเพื่อถากถางทำไร่ แดงโม ขุดโพน (จอมปลวก) ปลูกพริก เข้าเก็บหาผลผลิตตามฤดูกาลจากป่าดงมันมากยิ่งขึ้น

2) **ป่าดงมัน** ในอดีตมีป่าหนาอุดมสมบูรณ์ มีคนอพยพมาจากอำเภอพนมไพร จ.ร้อยเอ็ด เพื่อมาจับจองที่ดินปลูกฝ้าย ปลูกปอ ปลูกแดงโม บุกรุกถากถางป่าเพื่อจัดหาที่ทำกินตัดไม้สร้างบ้าน เมื่อผู้คนเริ่มเข้ามา อาศัยอยู่มากขึ้นจึงมีการขยายพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย จนในปี พ.ศ. 2522 ทางกรมป่าไม้และออก เอกสารสิทธิ (นสล.) ยังทำให้ชาวบ้านเกรงการมายึดป่าของหน่วยงานราชการจึงมีการเร่งบุกรุกป่าจับจองพื้นที่ ตัดไม้สร้างบ้านแปรรูปขายส่งไม้โดยการขนส่งไปทางเรือ

3) **ด้านป่าทาม** ชุมชนรอบๆป่าดงมันเป็นกลุ่มติดลำน้ำต่างๆ ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำยัง กุดลุ มทุก หนองอึ่ง ในปี พ.ศ. 2500 ป่าทามมีสภาพดีไม่มีสารพิษ มีการทำงานและหาอยู่หากินตามป่าบุงป่าทามมีปลา และสัตว์น้ำมากมาย มีการเลี้ยงวัว ควาย ในช่วงหน้าแล้ง น้ำสะอาดป่าทามมีความอุดมสมบูรณ์

2. ความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมันที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในป่าดงมัน

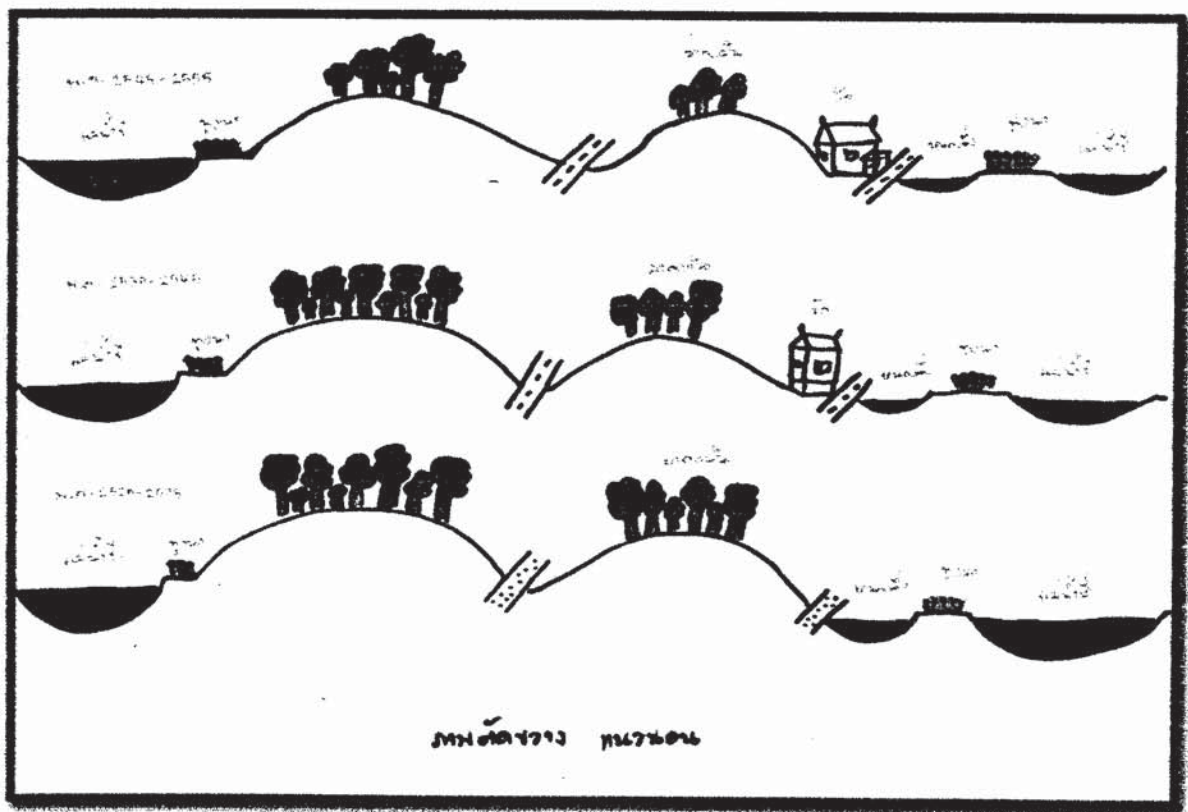
จากการสำรวจความหลากหลายของป่าดงมันโดยใช้วิธีการต่างๆและได้ข้อมูลดังนี้

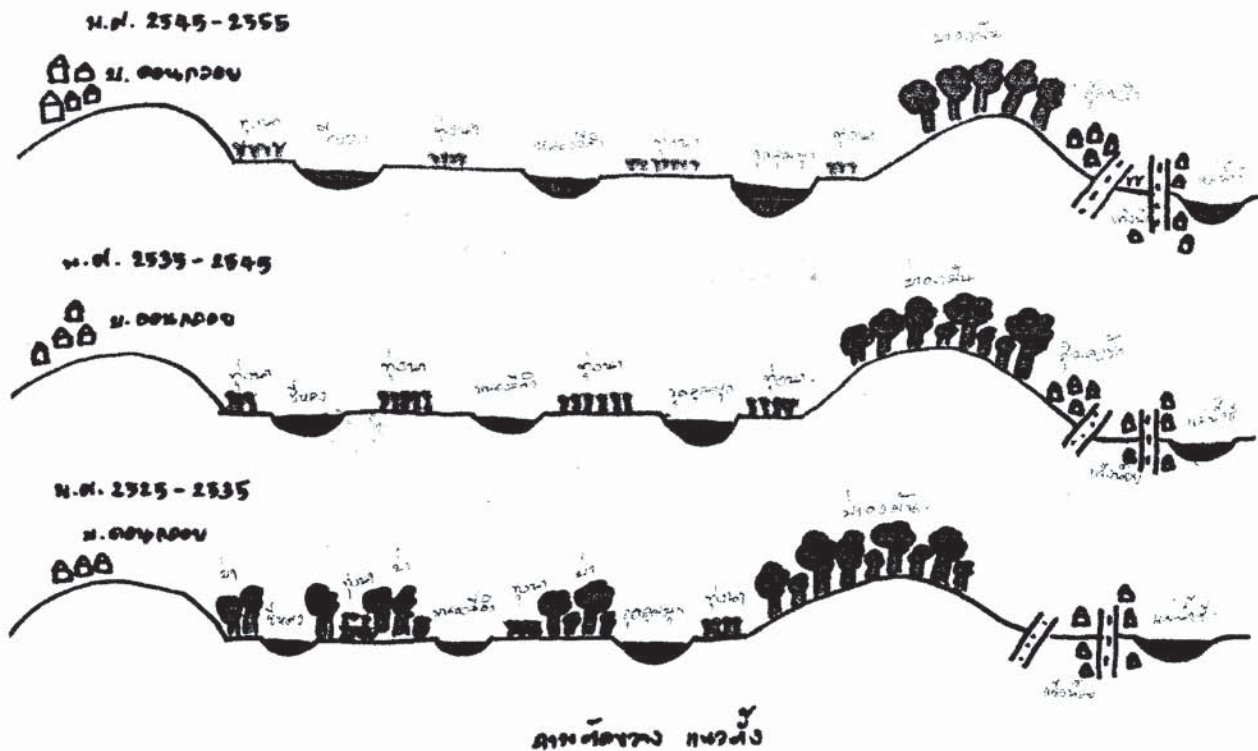
2.1 **แผนที่ตัดขวาง** การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของชุมชนในสองแนวคือ แนวตั้งและแนวนอนของพื้นที่ได้ดังนี้

- **แผนที่ตัดขวางแนวนอน** จากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกตามเส้นทางในอดีตคนจะหากินตามลำ น้ำชี มีทุ่งนาที่ไม่มากนัก ป่าอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้และของป่านานาชนิด ถนนจะเป็นลูกรัง น้ำจะยังไม่เคยท่วม ในพื้นที่ทำกินของชุมชนยังมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันลงแขกทำงานร่วมกันไม่มีค่าจ้าง ต่อมาการพัฒนาเริ่มขึ้น เรื่อยๆ การหาอยู่หากินในพื้นที่ลุ่มน้ำเริ่มลำบาก เนื่องจากการทำเขื่อนกันลำน้ำชีทำให้น้ำท่วมพื้นที่ของชุมชน เกือบทุกปี ทำให้คนที่อาศัยหากินอยู่ริมน้ำเข้ามาบุกเบิกถางป่าดงมันเพื่อทำพื้นที่ทำกิน เช่น ปลูกแดงโม ปลูก ปอ สร้างที่อยู่อาศัยและถนนที่ใช้สัญจรไปมาได้สะดวกทำให้มีผู้คนจากภายนอกเข้ามาเก็บหาของป่าจากป่าดง

มันอย่างมากมายทั้งกลางวันและกลางคืนโดยไม่มีข้อห้ามจากคณะกรรมการป่าและเป็นการเก็บหาที่ขาดการอนุรักษ์

- **แผนที่ตัดขวางแนวตั้ง** จากเหนือลงใต้ คือ บ้านดอนกลอยถึงบ้านแจ้งน้อย พบว่าตอนบนจะเป็นที่สูงเป็นที่ตั้งของชุมชนช่วงกลางจะเป็นที่ลุ่มซึ่งเป็นที่ทำนา ปลูกพืชผักริมตลิ่ง มีแหล่งน้ำเพื่อจับสัตว์น้ำและเป็นการเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้ง เพราะจะมีหญ้าและน้ำที่อุดมสมบูรณ์พอช่วงล่างจะเป็นที่สูง เฉพาะช่วงป่าดงมันและจะเป็นที่ลุ่มช่วงบ้านแจ้งน้อยจนถึงลำน้ำชี ชาวบ้านในแถบนี้จะสามารถจับสัตว์น้ำจากลำน้ำชี ปลูกพืชผักตามริมตลิ่งและเลี้ยงสัตว์ตามป่าบุ่งป่าทามและทำนาจนต่อมามีการสร้างเขื่อนกันลำน้ำชี เมื่อปี พ.ศ. 2535 ทำให้เกิดน้ำท่วมทุกปีพืชผลเสียหายวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจึงหันมาพึ่งพาป่าดงมันมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นเข้ามาบุกเบิกทำไร่บ่อ ไร่แดงโม นำสัตว์เลี้ยงต่างๆมาเลี้ยงในป่าดงมัน เช่น วัว ควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ และมีหลายครอบครัวจากบ้านแจ้งน้อย หมู่ 12 และบ้านท่าเยี่ยม หมู่ 10 ได้มาสร้างที่พักอาศัยจากการที่นำสัตว์เลี้ยงมาไว้ที่ป่าดงมันเพื่อมาเฝ้าแต่พอน้ำลดก็ไม่ยอมกลับออกไปและมีการขอสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ซึ่งเมื่อคนมาอยู่ก่อนยังอยู่ได้จึงทำให้มีอีกหลายครอบครัวมายึดป่าดงมันเพื่อจะได้ที่มาครอบครองเป็นของตนซึ่งยังเป็นปัญหาให้กับคณะกรรมการที่จะทำการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

2.2 เดินสำรวจป่า ได้ออกเดินสำรวจในพื้นที่ป่าดงมันโดยใช้สายตา และผู้รู้ในชุมชนเพื่อสอบถามสิ่งที่พบในป่าดงมันมีดังนี้

สภาพป่าดงมัน เป็นดินทรายละเอียดมีต้นไม้หลากหลายชนิดลักษณะลำต้นไม่ค่อยสูงมากนักคดเคี้ยวไม่ตรงส่วนพื้นล่างจะโล่งไม่หนาที่บริเวณที่เดินสำรวจมีดังนี้ ต้นเหมือดแอ ต้นหว้าเลือด ต้นยางนา ต้นตานกรวด ต้นข่อย ต้นพะยอม ต้นเข็มใหญ่ ต้นมะพอก ต้นจิกกัน ต้นสาบเสือ ต้นกระโดนโคก ต้นพัตันมะค่าแต้ ต้นตองแล้ง ต้นรกรก ต้นคอแลน เครือไต้ต้น (ใบกเครือ) ต้นกันถั่วย เครือประสงค์ เครือย่านาง เครือหนาน้อย ต้นมะม่วงป่า ต้นนมสาว ต้นสมัด ต้นลำตวน ต้นเม็ก

ชนิดไม้ที่พบในป่าดงมันพร้อมการนำมาใช้ประโยชน์ ทำที่อยู่อาศัย ทำเรือพาย ทำเตียงนอน ทำด้ามจอบ เสียม มีด พร้า ขวาน ส่วนกิ่งใช้ทำฟืน ถ่าน ได้แก่ ยางนา พะยอม แดง ประดู่ ตะเคียน จักจั่น

ชนิดไม้ที่พบและใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร ได้แก่ ตองแล้ง กระทกรก ย่านาง เครือหนาน้อย นางแซ่ง มะขาม หนามปลาตุก พับ ไซเต้น นมสาว ต้นกระเจาย ต้นหนอนหน่าย หมากเบญญ ลำตวน ลูกป่า สะเดา และเครือตดหมา เข้มป่า ม้ากระทืบโรง บอระเพ็ด

ชนิดไม้ที่หาได้ยาก และเกือบหมดไปในป่าดงมันได้แก่ ต้นตะเคียน (แคน) ต้นไยและต้นไทรย้อย

ชนิดไม้ที่พบและเป็นอาหารของแมลงป่า เช่น แมงจิ้งจก แมงคาง ไข่มดแดง แม่เป้ง ได้แก่ ต้นพะยอม กระโดน ถ่มเลือด ยางโดน แดง ยางนา มะขาม เค็ง สะเดา มะกอกป่า ยอป่า ต้นโคยเสียด (น้ำใจใคร่) ไม้ชนิดที่พบจะมีค่อนข้างน้อยจะกระจายห่างเข้าไปในป่า ซึ่งชาวบ้านจะรู้ดีเวลาเข้าไปเก็บหาแมลงกลุ่มนี้ว่า ถ้ามีต้นไม้ประเภทนี้อยู่ที่ใด ในป่าดงมันย่อมมีแมลงป่าอาศัยอยู่ตรงนั้นตามฤดูกาลจากการเข้าไปเก็บหาที่ผิดวิธี เช่น ตัดต้นไม้ที่แมลงอาศัยอยู่เพื่อจะจับได้สะดวก เช่น แมลงคาง ทำให้ต้นไม้หมดไป

2.3 การวางแผนสำรวจ เพื่อให้ชุมชนรู้จักวิธีการคำนวณต้นไม้จากการวางแผนตัวอย่างนอกจากจะด้วยสายตาแบบชาวบ้านได้รู้จักจำนวนต้นไม้ ได้รู้ต้นไม้ขนาดน้อยใหญ่ได้เห็นความหลากหลายของป่าต้นไม้ไม่เหมือนกันในแต่ละแปลงจากการวางแผนสำรวจพอสรุปได้ดังนี้

สภาพป่าดงมัน เป็นดินทรายละเอียดมีต้นไม้หลากหลายชนิดจะไม่สูงมากลำต้นคดเคี้ยวไม่ค่อยตรงเรือนยอดจะโน้มเข้าหากันพอได้ร่มบางส่วนด้านล่างจะโล่งมองเห็นได้ไกลไม้พื้นล่างได้แก่ กระตกรก เม็ก ต้องแล่ง

ชนิดไม้ที่หายากในป่าดงมัน มีดังนี้

1. ต้นตะเคียน สาเหตุเนื่องมาจากต้นตะเคียนเกิดจากเมล็ด เมื่อหล่นลงมาปลวกจะกัดเจาะทำให้เสียหายไม่สามารถงอกเป็นต้นได้และอีกสาเหตุหนึ่งชุมชนแถบนี้จะนิยมนำไม้ตะเคียนใหญ่มาทำเรือและฟากบ้านขายได้ราคาดีจึงเป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้คนในชุมชนเลื่อยไม้ขายไปส่งให้กับพ่อค้าในจังหวัดยโสธร จึงทำให้ไม้ตะเคียนเริ่มหมดไปจากป่าดงมัน

2. ต้นไฮ, ต้นไทรย้อย จะเป็นไม้อิงอาศัย พืชไม้ใหญ่ถูกตัดจึงทำให้ไม้กลุ่มนี้หายากมากในป่าดงมัน

การวางแผนวัดไม้ในป่าดงมัน ขนาด 10 * 10 เมตร

แปลงที่ 1

ไม้ใหญ่				ไม้หนุ่ม			ลูกไม้		หมายเหตุ
อันดับ	ชนิดไม้	ความโต	ความสูง	อันดับ	ชนิด	ความโต	ชนิด	จำนวน	
		ซม.	เมตร			ซม.			
1	กระพอก	95	15	1	จ๊กจั่น	10	คันจ้อง	3	
2	ไม้จ๊กจั่น	72	12	2	เข้ม	13	รถครก	30	
3	ถ่มเลือด	74	9	3	เข้ม	12	น้ำเต้า	10	
4	ถ่มเลือด	38	11	4	เข้ม	9		1	
5	ยางโค่น	20	6	5	เข้ม	9			
6	พะยอม	80	20	6	มะเกลือ	12			
7	พะยอม	105	25	7	ไผ่	10			
8	กระพอก	15	4	8	ไผ่	11			
9	กระพอก	23	8						
10	ถ่มเลือด	68	8						
11	กระพอก	31	11						

แปลงที่ 2

ไม้ใหญ่				ไม้หนุ่ม			ลูกไม้		หมายเหตุ
ต้นที่	ชนิดไม้	ความโต	ความสูง	ต้นที่	ชนิด	ความโต	ชนิด	จำนวน	
		ซม.	เมตร			ซม.			
1	พะยอม	87	15				น้ำเต้า	38	
2	ถ่มเลือด	46	15				ถ่มเลือด	4	
3	นกกด	45	10				คันจ้อง	1	
4	จิกจั่น	89	15						
5	จิกจั่น	47	15						
6	พะยอม	89	16						
7	พะยอม	45	10						
8	พะยอม	70	16						
9	พอก	85	13						
10	ดุกใส	34	9						

สรุปสิ่งที่ได้จากการวางแผนแปลงสำรวจพบว่า ต้นไม้ใหญ่จะไมโตมากนัก เฉลี่ย 56 เมตร สูงเฉลี่ย 12 เมตร เป็นไม้ขนาดกลาง พบไม้ใหญ่ในแปลงสำรวจประมาณ 6 ชนิด ไม้หนุม 4 ชนิด ความโตเฉลี่ย 11 เมตร จากสิ่งที่พบจากการวางแผนจะเห็นได้ว่าไม้ใหญ่ยังเป็นไม้รุ่นสองซึ่งมีอายุประมาณ 10-20 ปี อยู่ในช่วงจะออกดอกออกผล เพื่อผลิตลูกหลานทดแทนต้นไม้ที่เป็นพ่อแม่ ส่วนลูกไม้พื้นล่างจะพบน้อยไม่มีความหลากหลายมากนัก ป่าบอกถึงผลกระทบที่จะตามมาอาจจะมีการทิ้งช่วงของการทดแทนต้นไม้ใหญ่ ถ้าถูกตัดโค่นลง ประกอบกับพื้นล่างเป็นดินทรายและปลวกเยอะอาจจะเป็นสาเหตุของความเสียหาย ทำให้การทดแทนของวัยหนุ่มสาวและลูกหลานเกิดมาได้น้อย ซึ่งปัญหาดังกล่าวควรได้รับการแก้ไขและนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆทั้งจากภายในและภายนอกเข้ามาแก้ไขเพื่อให้เกิดการทดแทนและความหลากหลายกลับคืนมา

2.4 ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากป่าดงมัน

ชุมชนรอบๆป่าดงมัน 7 หมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์

รายชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	จำนวนที่ได้รับประโยชน์	
					ครัวเรือน	คน
1.บ้านดอนกลอย	8	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	130	665
2.บ้านโนนหัน	9	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	123	565
3.บ้านท่าเยี่ยม	10	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	70	370
4.บ้านค่าน้ำสร้าง	11	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	123	597
5.บ้านแจ้งน้อย	12	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	86	446
6.บ้านหนองหว้า	13	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	75	353
7.บ้านค่าน้ำสร้าง	15	ค้อเหนือ	เมือง	ยโสธร	103	485
รวมทั้งสิ้น 7 หมู่บ้าน		-			710	3,481

2.5 คนภายนอกชุมชน

ส่วนใหญ่จะเป็นคนในตำบลค้อเหนือที่มีพื้นที่ใกล้ชุมชนรอบๆป่าดงมัน 8 หมู่บ้านจะใช้เวลาเดินทางโดยรถมอเตอร์ไซด์เฉลี่ยหมู่บ้านละประมาณ 25 คนต่อวันหรือประมาณ 200 คน ส่วนคนจากนอกเขตตำบลได้แก่ จากอำเภอเมือง จังหวัดยโสธรและจากอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ดที่อยู่ติดกับลำน้ำชีฝั่งตรงข้ามกับบ้านแจ้งน้อย ตำบลค้อเหนือ คนกลุ่มนี้จะเดินทางเข้ามาเก็บของป่าโดยใช้รถยนต์จะเข้ามาเป็นกลุ่มๆ ประมาณ 10-13 คนต่อ 1 คัน ประมาณ 10-12 คันต่อวัน ซึ่งโดยรวมแล้วคนภายนอกที่เข้ามาหาอยู่หากินในป่าดงมันประมาณ 230 คนต่อวัน คิดมูลค่าถ้าเป็นเห็ดปลวกต่อคนจะมีรายได้จากการเก็บหาเป็นเงินประมาณ 1,000-1,200 บาทต่อวัน ถ้าคิดจากผู้ที่มาจากชุมชนภายนอกทั้งหมดที่เข้ามาหาเห็ดปลวกต่อวันจะมีมูลค่าประมาณ 230,000-276,000 บาท (ราคาเห็ดปลวกกิโลกรัมละประมาณ 180 - 250 บาท ราคาขึ้นอยู่กับขนาดและดอกตูม ดอกบานของดอกเห็ด)

2.6ตารางแสดงปฏิทินทรัพยากรและฤดูกาลในป่าดงมัน

เดือน ชนิด	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เห็ดโคน				←	→						→	
เห็ดเผาะ				↔								
เห็ดตะไกร							↔					
แมลง												
กิ้งก่า		←	→									
กิ้งก่าแดง			←	→							→	
สัตว์												
แย้			←	→								
กิ้งก่า			←	→								
ผลไม้												
น้ำเต้า		←	→									
หวดข่า		←	→									

2.7 ตารางการใช้ทรัพยากรเห็ดในป่าดงมัน

ลำดับที่	ชนิดของเห็ด	ช่วงที่พบมากที่สุดเดือน	ช่วงที่ไม่พบ/เดือน	วิธีการเก็บหา	อุปกรณ์สำหรับหา	พบได้บริเวณ	ลักษณะเด่น	รายได้เฉลี่ยต่อปี
1	เห็ดปลวก	พ.ค	ม.ค.	หาตามโพน หาได้ทั่วไป มือเก็บ ชุด	เสียม มีด ตะกร้า	ใต้พุ่มไม้ ทั่วไป	จุดที่มัน เคยขึ้น ดอก ปลาย	20,000บาทต่อปี
2	เห็ดปลวกแดง	มิ.ย.	ส.ค.	มีด หาตามโพน	มีด เสียม ตะกร้า	โพน	แหลม ปลาย ดอกสี แดง	10,000บาท/ครัวเรือน/ต่อปี
3	เห็ดระโงก	พ.ค.	ต.ค.	หาได้ทั่วไป	มีด เสียม ตะกร้า	ทั่วไป		5,000บาท/ต่อครัวเรือน/ต่อปี
4	เห็ดผึ้งขม	พ.ค.	ธ.ค.	หาได้ทั่วไป	มีด เสียม ตะกร้า	พุ่มไม้	ดอกสี ขาว,สีส้ม, สีเหลือง หามัน เป็น ลายตา ข่าย	5,000 บาทต่อครัวเรือน/ต่อปี

2.8 แมลง

แมาลงที่มีอยู่ในป่าดงมันตามตารางแมาลงในที่นี้เป็นแมาลงที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้าน ข้อมูล แมาลงที่เป็นพระเอกที่ทำเงินมากที่สุดคือ กิณุนาๆชนิด วิธีการเก็บหาคือการใช้ไม้สอยในตอนกลางคืน หาตามต้นไม้ที่แตกใบอ่อน ในช่วงเดือน เมษายน ถึงเดือน พฤษภาคม ราคาในการขายคือ 100 ตัวต่อ 30-40 บาท หากหาในตอนกลางวันจะใช้เสียมชุด

องค์ความรู้ของชาวบ้านในการหาแมาลง จะรู้สึกอากาศร้อนอบอ้าว, แดดจัด, หลังฝนตกหากเป็นแมาลงกินใบบางชนิด เช่นแมาลงกิณุน ส่วนมากจะออกในช่วงใบไม้ผลิ แมาลงกิณุนหม่น ,กิณุนหวาย , กิณุนแดง กิณุนกอก,จิโป่ม, ไข่แดง,แมาลงแดง,ตักแตน,ตักแต้ป่า,แมาลงคาม,จักจั่น และจากการเก็บข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลพอที่จะสรุปการใช้ทรัพยากรประเภทแมาลงได้ ดังนี้

ตารางการใช้ทรัพยากร(แมลง)

ลำดับ ที่	ชนิดของ แมลง	ช่วงที่พบ มากที่สุด/ เดือน	ช่วงที่ไม่ พบ/ เดือน	วิธีการ เก็บหา	อุปกรณ์ สำหรับ หา	พบได้ บริเวณ	ลักษณะ เด่น	รายได้เฉลี่ยต่อปี
1	แมงกิ้งกูด หม่น	เม.ย.- พฤษภาคม	มิ.ย.-ธ.ค	ขุด/ และ ใช้ไม้สอย ในตอน กลางคืน	เสียม- ไม้สอย	ต้นไม้ที่ แตกใบ อ่อน	สีที่ลำตัว เป็นสี หม่น	3,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี
2	แมงจิ้งจก หวาย	พ.ค.- มิ.ย	ก.ค.- ธ.ค.	ใช้ไม้สอย ในตอน กลางคืน	เสียม- ไม้สอย	ต้นไม้ที่ แตกใบ อ่อน	สีที่ลำตัว เป็นสีทอง	2,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี
3	แมงกิ้งกูด แดง	มิ.ย.-ส.ค.	————	ในตอน กลางคืน	เสียม- ไม้สอย	ต้นไม้ที่ แตกใบ อ่อน	สีที่ลำตัว เป็นสีแดง	4,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี

4	แมงกิ้งกูด ข้างหรือกิ้ง กูดอก	มิ.ย.-ส.ค.	————	ขุด/ และ ใช้ไม้สอย ในตอน กลางคืน	เสียม- ไม้สอย	ต้นไม้ที่ แตกใบ อ่อน	ลำตัว เป็นสี หม่นแดง ตัวใหญ่	3,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี
5	กิ้งก่า	พ.ย.-ธ.ค.	————	ขุด	เสียม	ในป่า	ลำตัว เป็นสี น้ำตาล เข้มทำรู อยู่ในดิน	3,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี
6	ไข่มดแดง	เม.ย.-ก.ค.	————	ใช้ไม้สอย มือจับ	ไม้ที่ผูก สะวิงที่ ปลาย ไม้	ตาม ต้นไม้ ทั่วไปใน ป่า	เป็นวงรี ขนาด เล็ก	5,000 บาทต่อ ครัวเรือน/ต่อปี

7	แมงแคง	เม.ย.ก.ค.	————	ใช้สะหวี วิ่ง	ใช้ไม้ สอยให้ ร่วงเก็บ ที่พื้น	ตาม ต้นไม้ ทั่วไปใน ป่า	ลำตัว คล้าย ใบไม้สี แดง, สีส้ม	กินในครัวเรือน
8	ตักแตน	ส.ค.ก.ย.	————		สะหวี	ตามทุ่งที่ โล่งในป่า	ลำตัวสี น้ำตาล/ สีแดง	กินในครัวเรือน

จากการสอบถามผู้ใช้ประโยชน์จากป่าอัตราเฉลี่ยรายได้จากการเก็บหาของป่าจากแหล่งข้อมูลในชุมชนตัวอย่างเป็น ค่าเฉลี่ยเป็นเงินต่อปี

1. แย้	ขายได้เงินประมาณ	250	บาท
2. เห็ด	ขายได้เงินประมาณ	6,000-10,000	บาท
3. กิโป่ม	ขายได้เงินประมาณ	300-600	บาท
4. กิโนน	ขายได้เงินประมาณ	1,000-2,500	บาท

2.9 สมุนไพร

การใช้ประโยชน์จากป่าดงมันแห่งนี้มีมากส่วนที่จำเป็นที่สุดและพบบ่อยที่สุดคือ การที่คนในชุมชนจะพากันหาไม้พินในป่า โดยวิธีชวนกันไปเป็นกลุ่มและหาช่วยกันจนเต็มรถเข็นที่ต่างคนก็ต่างเอาไปหากไปกันสามหรือสี่ครัวเรือนก็จะเอารถเข็นไปตามครัวเรือนที่เข้าหา การเก็บพินนั้นมีวิธีการเก็บคือ ใช้ไม้สอยกิ่งไม้ที่แห้งหรือที่หักแต่ยังไม่ตกถึงพื้นให้ลงมา การเก็บพินของคนที่อยู่รอบป่าดงมันนั้นจะไม่มี การตัดต้นไม้หรือแม้กระทั่งการทำให้ไม้ตายแล้วค่อยกลับมาเอา ชาวบ้านที่มาเก็บไม้พินต่างเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในป่าแห่งนี้ และอีกสิ่งที่ชาวบ้านเข้ามาหาอยู่บ่อยๆคือ เครือย่านาง (เลว้ย่านาง) ที่มีอยู่อย่างมากในดงมันแต่ตอนนี้ถึงเหลือไม่มากแต่ยังพอหาได้ ส่วนมากจะนำไปทำอุปกรณ์สำหรับมัดไฟพธูตามเถียงนา ส่วนมากที่ชาวบ้านมาเก็บมากที่สุดคือช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวนาปรังจะนำเครือย่านางไปมัดปากกระสอบข้าวจะไม่ใช้เชือกฟางที่ขายตามร้านค้าเลย ซึ่งคนส่วนใหญ่จะยังไม่รู้ว่าเป็นสมุนไพรจึงนำไม้ที่หาได้มาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น สมุนไพรที่พบได้ในป่าดงมันในสมัยก่อนที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าถึงแม้ว่า สมัยนี้วิทยาการการแพทย์สมัยนี้ก้าวหน้าไกลและสามารถรักษาคนได้อย่างทั่วถึงแล้วแต่ทว่ายังมีคนในชุมชนยังคงใช้สมุนไพรเหล่านี้รักษาคนในชุมชนอยู่และเป็นทางเลือกสุดท้ายที่คงหลงเหลืออยู่ สมุนไพรที่มีในป่าดงมันดังนี้

ชื่อ

- ป่าชาดเครือ
- ป่าชาดตัน
- ย่านาง

สรรพคุณ

- แก้เจ็บคอ
- แก้ท้องอืด
- แก้ไข้

● เครือหมาน้อย	แก้ร้อนใน
● ตระกวาดต้น	แก้ปวดขา
● ต้นยาเลือด	แก้เลือดแก้ลม
● ต้นลำตวน, นกกด	แก้ฝีหนอง
● เพชรสังฆาต	แก้ริดสีดวง
● ต้นกระเบา	แก้ปวดหัว
● ต้นถ่มโคก	แก้มะเร็งในกระดุก
● ต้นสะมัด	แก้ปวดคนปวดตัวของสัตว์
● หนามแพ่ง	เป็นยาขับเลือดในหญิง
● ต้นนมสาว	แก้ปวดหัว
● ต้นประดงเหลือ	แก้ประดง
● โสม	แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย
● ไทรเคนคันจ้อง	แก้ขับปัสสาวะ
● ตาตันไม้หน้าคา	แก้นิ่ว
● ต้นจำปา	แก้ฝีหนอง
● น้ำเต้า	ช่วยเพิ่มน้ำนมหญิงคลอดบุตร
● ทะนงแดง	แก้ถ่ายไม่ออก

3. องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าดงมันในอดีตถึงปัจจุบัน

3.1 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาในการทำไม้ในป่าดงมัน

ประมาณปี 2500 จะมีการเลื่อยไม้ขายในป่าดงมันโดยเฉพาะไม้ยางนา ไม้กระบาก จะถูกตัดโดยใช้เลื่อยมือ ซึ่งมีความยาวของเลื่อย 5 ฟุต กับ 6 ฟุต และจะมีการเลือกไม้ขนาดไม่เกินความยาวของเลื่อย และต้องเหลือฟันเลื่อยข้างละอย่างน้อย 10 ซี่ เพื่อจะให้มีความกว้างในการดึงเลื่อย

ภูมิปัญญาการคัดเลือกไม้

วิธีการคัดเลือกไม้ตระกูลยาง จะเลือกไม้ที่มีเกร็ดเรียบ เกร็ดไม่มากเพราะเวลาเลื่อยจะไม่เหนียว เลื่อยได้ง่าย ไม่ผิด แต่ที่มีเปลือกมากซรุซระจะเลื่อยยาก

ภูมิปัญญาการเลื่อยไม้

เมื่อตัดไม้ล้มแล้วถ้าไม้ที่มีความโตมากๆ แต่ไม่เกินช่วงฟันเลื่อยจะยกขึ้นห่างเพื่อทำการเลื่อยได้ยาก เขาจะใช้วิธีขุดดินข้างๆ ท่อนไม้ เพื่อให้สามารถมีช่องลงไปเลื่อยไม้ได้โดยความลึกจะขึ้นอยู่กับความสูงของผู้เลื่อยไม้ ถ้าเมื่อเลื่อยไปมันผิดหรือถ้าเลื่อยร้อนมากก็จะไม่กินเนื้อไม้จะใช้น้ำหยอดฟันเลื่อย เมื่อพบอาการเลื่อยผิดหรือเลื่อยไม่กินเนื้อไม้

ภูมิปัญญาการขนย้ายไม้

วิธีการขนย้ายไม้ จะใช้เชือกมัดท่อนไม้ประกบเรือทั้งสองข้างแล้วปล่อยไหลไปตามลำน้ำชี เพื่อส่งเข้าโรงเลื่อยในตัวจังหวัดยโสธร

เจ้าหน้าที่แต่ก่อนจะมีน้อยและไม่ค่อยเข้ามาในเขตพื้นที่เพราะเป็นเขตน้ำท่วม แต่ถ้ามาเขาจะขี่เรือยนต์มันจะเสียงดังมากชาวบ้านจะรู้และหนีได้ทัน

ในการขายไม้ในอดีตจะนับเป็นศอกๆละ 1 – 2 บาท แล้วแต่ขนาดหน้าไม้

ภูมิปัญญาการทำขี้กระบอง

การทำขี้กระบอง จะใช้น้ำมันของต้นยางนาผสมคลุกเคล้ากับไม้ผุๆ ที่สับเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วห่อด้วยใบตองชาดหรือใบตองกงแล้วใช้ดอกไม้ไผ่มัดให้เป็นเล่ม 10 เล่ม เป็น 1 สิม เพื่อนำไปแลกขายหรือของใช้ต่างๆ

ภูมิปัญญาการยาครุ (ถังน้ำ)

ในการยาครุ จะใช้ขี้ขี้ นำมาบดละเอียดแล้วนำไปผสมกับขี้ยางคลุกเคล้าให้เข้ากัน แล้วนำไปทาที่ครุที่สานด้วยไม้ไผ่ทั้งข้างนอกข้างใน หลังจากนั้นนำไปตากแดดประมาณ 1 – 2 วัน ครุก็จะสามารถบรรจุน้ำได้อย่างไม่มีการรั่วซึม

ภูมิปัญญาการทำค้าง (ยางไม้จับสัตว์ปีก)

ยางไม้ที่สามารถและนิยมนำมาทำค้าง ได้แก่ ยางโพธิ์ ยางไฮ่ ยางไทร ยางขนุน ยางเตื่อ เมื่อใช้มีดฟันเปลือกไม้แล้วจะใช้กระบอกไม้ไผ่รองยางไม้ไว้แล้ว หลังจากนั้นจะปล่อยให้ยางไม้แห้งเหนียวและจับตัวกัน แล้วนำน้ำมันยางนาผสมกับยางไม้ใช้ความร้อนจากไฟเผาให้เกิดความร้อนพอประมาณ ใช้ไม้คลุกเคล้ายางไม้กับน้ำมันยางนาให้เข้ากันในกระบอกไม้ไผ่ และสังเกตว่ามีความเหนียวพอดี ถ้ายังไม่เหนียวค่อยๆเติมน้ำมันยางนาลนไฟจนกว่าจะเกิดความพอดี

ในการจับสัตว์ปีกจะใช้ค้าง (ยางไม้) ใส่ไม้ไผ่ที่เหลาเรียวเล็กนำดั่งไปติดไว้ที่ปลายไม้ แล้วนำไปติดที่ปีกของสัตว์ประเภท จักจั่น แมลงอี แมงแคง หรือนกขนาดเล็ก เพื่อนำมากินเป็นอาหารเหลือกินค่อยจำหน่ายให้กับคนภายนอก

ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากขี้ชี

ขี้ชี จะเกิดจากไม้เต็ง (จิก) กับไม้รัง (ฮัง) เท่านั้น โดยจะเกิดจากยางไม้ที่ถูกแมลงเจาะหรือรอยแยกจากเปลือกไม้ โดยยางไม้จะค่อยๆไหลออกมาทีละน้อยๆ พอโดนอากาศก็จะแข็งตัวโดยไม่ตกจากต้นไม้ พอวันต่อไปก็จะไหลมาต่อปลายเดิมหรือข้างๆก็จะเป็นไปอย่างนี้เรื่อยๆ

วิธีเก็บหาบางคนก็จะปีนต้นไม้ขึ้นไปเก็บถ้าไม่สูงมาก แต่บางคนก็จะใช้ไม้สอยแล้วเก็บใส่ตะกร้าเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ โดยนำไปบดละเอียดผสมกับน้ำมันยางนาแล้วนำไปทาภาชนะที่เตรียมไว้ เช่น ครุ ชะลอม กระจาด เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้

ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากขี้กระตัก

ขี้กระตัก จะเกิดจากแมลงไปเจาะต้นไม้ประเภท ต้นยางนา ชาด กุง สะแบง โดยเฉพาะต้นกระบากจะให้ขี้กระตักเยอะกว่าต้นไม้ชนิดอื่นๆ พอหลังจากแมลงไปเจาะแล้วจะมียางไม้ผสมกับเศษผงไม้ที่เกิดจากแมลงเจาะแล้วกลิ้งตกจากการขุดเจาะต้นไม้ และก็จะตกลงทุกๆวันจนกว่าแมลงจนเลิกเจาะ

วิธีเก็บหา เขาจะใช้ภาชนะ เช่น ตะกร้า ครุ มาเก็บตรงบริเวณโคนต้นไม้ที่ตกแล้วนำไปห่อใบตองทำเป็นขีกระบองสามารถนำมาจุดไฟให้แสงสว่างช่วยในการก่อไฟ โดยเฉพาะในปัจจุบันจะนำมาใช้ในผู้ประกอบการ แจ๋วฮ่อน ร้านเนื้อย่างเกาหลี

ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากน้ำมันยางนา

จะเลือกต้นยางนาที่มีความโต 1 คนโอบ ขึ้นไป แล้วทำการใช้ขวานลับเพื่อให้เกิดหลุมที่มีความยาวประมาณ 30 ซม. กว้างประมาณ 15 ซม. ลึกประมาณ 10 ซม. แล้วใช้ไม้แห้งทำเป็นพินจุดเผาให้ไหม้ประมาณ 30 – 60 นาที ก็จะดับไฟ จากนั้นจะใช้ใบไม้หรือสิ่งกะสิปิดหลุมไว้เพื่อกันน้ำฝนหรือฝุ่นละอองเข้าปะปนกับน้ำมันยางนา เมื่อต้นยางนาได้รับความร้อนจากการเผาไฟก็จะเกิดการคายยางไม้ออกมาตามลำต้นแล้วตกลงหลุมข้าง พอช่วงเช้าก็สามารถนำภาชนะมาดักเอาน้ำมันยางในหลุม เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้ เช่น นำไปผสมกับขี้ชีเพื่อยาครุ ผสมยางไม้เพื่อทำตัง และยังนำไปสกัดและผสมเพื่อทำไบโอดีเซลเติมเครื่องยนต์ได้อีกด้วย

3.2 ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ไม้โดยอาศัยความเชื่อในข้อห้าม (กะลำ)

กะลำ เป็นภาษาพื้นเมืองที่คนอีสานพื้นบ้านเข้าใจ และให้ความสำคัญต่อกำนี้ ตามพจนานุกรมอีสานของ ดร.ปรีชา ทิมทอง ได้ให้ความหมายไว้ว่า กะลำ หมายถึง สิ่งใดที่ทำลงไป ผิดจารีตประเพณี ผิดระเบียบสังคมรังเกียจ ดังคำที่ว่า **ของกับผิดอย่าได้ทำ ของกะลำอย่าได้ไปตอง**

ไม้กะลำสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภท **ประเภทแรก** เป็นไม้กะลำตามชื่อของไม้ หมายถึง แม้ต้นไม้จะมีลักษณะดีมีความเหมาะสมที่นำมาใช้ประโยชน์ แต่มีชื่อที่เป็นกะลำถ้าไม่จำเป็นจะไม่มีใครนำมาใช้ประโยชน์ **ประเภทที่สอง** ไม้กะลำตามลักษณะภายนอกของไม้ที่ปรากฏให้เห็น หรือตามลักษณะภูมิประเทศที่ขึ้นอยู่ **ประเภทที่สาม** ตามลักษณะการล้ม เมื่อไม้ต้นนั้นถูกตัดแล้วมีปรากฏการณ์บางอย่างเกิดขึ้นในขณะไม้ที่ล้ม

ลงแสดงให้เห็นว่าไม้ที่ล้มลงเป็นไม้กะลำ

1. ชื่อไม้ที่ดีถือว่าเป็นกะลำคนโบราณจะไม่นำมาใช้ประโยชน์

ไม้บกหรือเรียกกันในภาษากลางว่า ไม้กระบก หรือจะบก ไม้บกชาวบ้านจะไม่ตัดมาทำเสาเรือนหรือเลื้อยแปรรูปเป็นส่วนประกอบของเรือน เหตุผลทางความเชื่อที่ไม่นิยมใช้ไม้บกเพื่อการก่อสร้าง คำว่า บก ในภาคอีสาน หมายถึง ชาดหรือลตลง ถ้านำไปทำบ้านเรือนจะทำให้คนในบ้านนั้นชาดคลน

ยากจนจึงไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ สำหรับเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ ไม้กระบก เป็นไม้แข็ง เลื่อยยาก ในเนื้อไม้มีทราย (Silica) ทำให้กินใบเลื่อย นอกจากนี้ผลของไม้กระบกเป็นอาหารของสัตว์เลื้อยประเภท วัว ควายคนโบราณจึงสงวนรักษาไว้ด้วยความเชื่อ แต่ปัจจุบันมีไม้ให้เลือกใช้น้อยลง ชาวบ้านหลายแห่งจึงแก้เคล็ดในการนำไม้กระบกมาใช้ประโยชน์ด้วยการเปลี่ยนชื่อจากไม้กระบก เป็นไม้เต็ม ซึ่งความหมายว่า มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ หลายแห่งพอเปลี่ยนชื่อ จากไม้บกเป็นไม้เต็ม ก็นำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที

ไม้บาก หรือภาษากลางเรียกว่า ไม้กระบก ไม้บาก มีลำต้นสูงใหญ่ใกล้เคียงกับไม้ยางนา กระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณที่ราบของภาคอีสานหรือบริเวณที่เป็นป่าเบญจพรรณขึ้นหรือป่าดิบแล้งในอดีต ไม้บากเป็นไม้คะลำ เนื่องจากชื่อคำว่า บาก หมายถึง ยากลำบาก ถ้านำไปสร้างบ้านเรือนแล้ว คนอยู่ในบ้านจะพบแต่ความลำบาก จึงไม่นิยมใช้ทำบ้านเรือน สำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ไม้บาก เป็นไม้เนื้ออ่อน ฝูง่ายไม่ทนแดด ทนฝน เมื่อเลื่อยไปทำบ้านเรือนไม้จะไม่คงทนอาจเกิดอันตรายต่อคนอยู่ เหตุผลอีกประการหนึ่งคือไม้บากที่โค่นล้มลงแล้วเมื่อทิ้งไว้ให้ผุตามธรรมชาติจะมีเห็ดขอนเกิดขึ้น กระบกต้นใหญ่ ๆ เมื่อเกิดเห็ดขอนจะเกิดขึ้นทั้งต้นจนต้องนำกระสอบมาใส่แบกกลับบ้าน ปัจจุบันยังไม่มีมีการเปลี่ยนชื่อไม้กระบกเพื่อแก้คะลำ อาจเป็นเพราะไม้บากหายากขึ้นทุกวันจนไม่มีให้ตัดอีกต่อไป

ไม้ยุง หรือภาษากลางเรียกว่า ไม้พะยูน ที่กำลังมีชื่อเสียงเป็นที่ต้องการของเศรษฐกิจในต่างประเทศที่นำไม้ยุงไปแปรรูปเป็นวัตถุมงคลต่าง ๆ ไม้ยุงเป็นไม้กะลำของอีสานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านทั่วไปจะไม่นำเอาไม้ยุงเข้าบ้าน ยกเว้นแปรรูปเป็นโต๊ะหมู่บูชา เราจะเห็นไม้ยุงเฉพาะในวัดและเสาหัวเนื่องจากเป็นไม้แข็ง ทนทานต่อสภาพภูมิอากาศสุยเหมาะสมสำหรับทำหัว แต่ปัจจุบันหัวไม้ยุงได้ย้ายไปอยู่ต่างประเทศหมดแล้ว ไม้ยุงเป็นไม้สูงส่งไม่เหมาะกับคนธรรมดาทั่วไป ข้อนี้เป็นความเชื่อของคนอีสาน เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ คือ ไม้พะยูนเป็นไม้ที่แข็งแรงมาก หากไม่มีอุปกรณ์เครื่องมือในการแปรรูปที่เหมาะสมแล้วจะแปรรูปไม้พะยูนได้ยากและใช้เวลาจากผู้ผลิตต้องใช้เวลาและมีฝีมือสูง ผลงานที่ได้จึงสมควรมอบให้เป็นสมบัติของวัดมากกว่าเป็นของส่วนตัว

ไม้แคน หรือภาษากลางเรียกว่าไม้ตะเคียนทอง ชาวบ้านจะไม่เลื่อยไม้แคนมาทำพื้นบ้านหรือบันได เพราะถือว่า ไม้แคนมีนางไม้สิงอยู่ ส่วนใหญ่จะแปรรูปมาทำเป็นฝ้ายบ้าน ถ้าบ้านใครมีฝ้ายบ้านทำด้วยไม้แคน ถือว่ามีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่นในหมู่บ้าน เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ก็คือ ไม้แคน เป็นไม้ที่เหนียวคงทน เหมาะสำหรับการทำเรือโดยเฉพาะเรือที่ใช้ในลำน้ำขนาดใหญ่ จึงต้องสงวนไม้แคนไว้เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ เรือแข่งต่าง ๆ ทำจากไม้แคน ปัจจุบันไม้แคนขนาดใหญ่หายากมาก

ไม้ตะเคียนทอง

ไม้อ้อ หรือชื่อภาษากลางเรียกว่า ไม้ไทร ชาวบ้านจะไม่ตัดไม้อ้อมาทำบ้านเรือน เนื่องจาก เชื่อว่า อ้อ หมายถึง จัญไร ไม่ดีสำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ก็ถือว่าไม้ไทรเป็นไม้เนื้ออ่อนไม่มีแก่น เมื่อโตขึ้นต้องอาศัยโอปไม้ชนิดอื่นเพื่อให้ลำต้นสูง รับแสงอาทิตย์ด้านบน เนื้อไม้มีเฉพาะในช่วงอายุน้อยใช้ประโยชน์ไม่ได้มาก เมล็ดไทรยังเป็นอาหารของสัตว์ป่าจำพวก นก กระรอก กระแต บ้าง ทำให้ป่ามีความเคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา คนโบราณจึงได้สงวนรักษาเอาไว้

2. ไม้กะล่ำตามลักษณะหรือรูปลักษณ์ของต้นไม้ที่ปรากฏเห็นอยู่

ไม้สองนาง

ไม้สองนาง หมายถึงไม้ที่มีลำต้น 2 ลำต้นติดกัน โคนต้นส่วนที่ทำอาหารในดินเพียงลำต้นเดียว ไม้ประเภทนี้ถ้ามีลักษณะของลำต้นสวยงามสามารถตัดมาทำเสาเรือนได้ทั้งสองต้น คนโบราณจะสอนลูกหลานให้ตัดมาทำเสาเรือนเพียงต้นเดียว อีกลำต้นให้เหลือไว้เพื่อเป็นแม่ไม้โปรยเมล็ดให้เกิดต้นไม้เล็ก ๆ ขึ้นมาทดแทนลำต้นที่ถูกตัดไป

ไม้เถาว์ลยรัด

ไม้เถาว์ลยรัด ไม้ลักษณะนี้ไม่ขึ้นอยู่กับชนิดไม้ ถ้าแม้ว่าจะเป็นไม้ที่มีค่าแข็งแรงทนทาน แต่ถ้ามีเถาว์ลยขนาดใหญ่รัดลำต้นขึ้นไปหาแสงด้านบนชาวบ้านจะไม่ตัดไม้ลักษณะนี้มาทำเสาเรือน เพราะมีความเชื่อว่า ถ้านำไม้ลักษณะนี้มาทำเสาเรือนสูงจะขึ้นบ้านทำให้ผู้อยู่ไม่เป็นสุขสำหรับเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ ไม้ที่มีเถาว์ลยรัดจะมีลำต้นบิดเป็นเกลียว ตามลักษณะของขนาดเถาว์ลยที่รัดอยู่ ถ้าเถาว์ลยมีขนาดใหญ่มากจะรัดลำต้นไม้เข้าไปในเนื้อไม้มาก เมื่อจะต้องบากเสาเพื่อวางคานรับน้ำหนักพื้นบ้านร่องบากของเสาไม่เสมอกับไม้คาน ทำให้ได้เรือนที่ไม่แข็งแรงจึงเป็นข้อควรระวังของคนโบราณ ไม้เถาว์ที่รัดลำต้นไม้จนคอดกั้วมักจะเป็นไม้เถาว์ที่ลำต้นใหญ่แข็งแรง เช่น เถาว์สะบ้า เถาว์เครือจาน เป็นต้น

ไม้ที่มีลำต้นเป็นโพรงหรือไม้โกลน ปกติไม้ที่เป็นโพรงชาวบ้านมักจะไม่นำมาใช้ประโยชน์ เนื่องจากบริเวณโพรงจะไม่มีเนื้อไม้ ไม้โพรงบางต้นที่มีลำต้นสูงยาว สามารถตัดทอนนำเอาส่วนที่ไม่เป็นโพรงไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ไม้ประเภทนี้เป็นไม้กะล่ำที่ผู้เฒ่าสอนลูกหลานไม่ตัดมาใช้ประโยชน์ ให้ปล่อยไว้ในป่า โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับไม้โพรงหรือภาษาอีสานว่า **ไม้โกลน** จนเป็นมูลเหตุสุภาษิตในความหมายของคนอีสานว่า **“โกลนกนกอยู่โกลนกลางนางอยู่ โกลนปลายพรายอยู่”**

โกลนกก หมายถึง ไม้ที่เป็นโพรงบริเวณโคนต้น เป็นที่อาศัยของนก ถ้าตัดไม้ที่เป็นโพรงในลักษณะเช่นนี้ไปใช้ประโยชน์ บ้านที่สร้างจะร้างไม่มีคนอยู่มีแต่นกเข้ามาอาศัยนอน

โกลนกลาง นางอยู่ หมายถึง ไม้ที่เป็นโพรงบริเวณกลางลำต้น บริเวณนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของผีผู้หญิง ถ้านำไม้ไปใช้ทำบ้านเรือนสามีจะตายก่อน หรือไม่ก็หนีไปอยู่ที่อื่น บ้านจะมีแต่ผู้เป็นภรรยาอยู่บ้านเพียงผู้เดียว

โกนปลาย พรายอยู่ หมายถึง ไม้ที่เป็นโพรงบริเวณของปลาย หากตัดไปทำเสาบ้าน จะเห็นบริเวณที่เป็นโพรงอยู่เหนือระดับพื้นบ้าน ประมาณเท่าระดับสายตาของเจ้าของบ้าน คนโบราณกล่าวห้ามไว้ว่า ถ้านำไม้ลักษณะเช่นนี้มาทำบ้าน ภรรยาจะตายก่อนหรือไม่ก็จะหลบหนีไปอยู่ที่อื่น บ้านจะเหลือแต่ผู้ชาย สอดคล้องกับคำว่า โกนปลายชาย (พราย) อยู่

ที่กล่าวมาเป็น เหตุผลของความเชื่อในการ ห้ามตัดไม้โพรงหรือไม้โกน มาใช้ประโยชน์ แต่เหตุผล ทางวิทยาศาสตร์ที่คน โบราณห้ามตัดลักษณะเช่นนี้ ก็คือ ไม้โพรงมีเนื้อไม้ไม่มาก ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ หรือมีตำหนิที่ทำให้ไม้ไม่ แข็งแรง และเหตุผลในด้าน

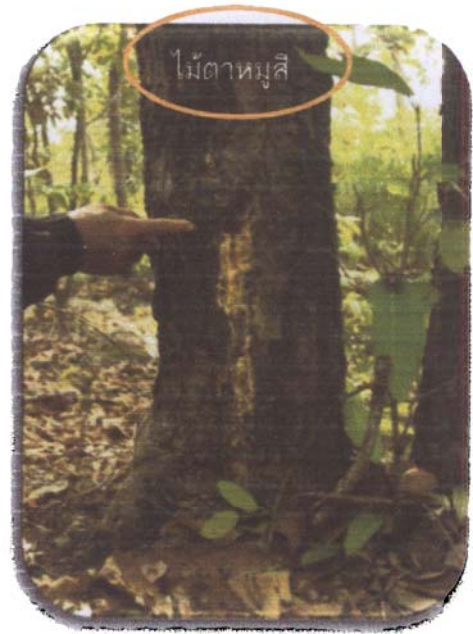
การอนุรักษ์คือ ไม้โกน จะเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น หอยเตี๋ย หอยทอม ที่อาศัยโกนไม้อยู่เพื่อ หลบหลีกไฟป่าในฤดูแล้ง บ้างได้อาศัยโพรงบริเวณตอนกลางของลำต้นเป็นถิ่นอาศัย นกได้อาศัยโพรงไม้ ด้านบนเป็นรังสำหรับเลี้ยงลูกอ่อน เห็นได้ว่าไม้โพรงมีคุณค่าต่อระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งที่มีชีวิต มากกว่าไม้ที่มีลำต้นปกติเสียอีก

ไม้ติดเทียน

ไม้ติดเทียน หมายถึง ไม้ที่มีลำต้นเป็นปกติแต่มีกิ่งตายติดอยู่ บริเวณลำต้นหรือแก่นอย่างถาวรไม่หลุดร่วงลงมา มองคล้าย กับมีต้นเทียนติดอยู่กับด้านข้างของลำต้นอย่างถาวร ไม้ ลักษณะเช่นนี้เป็นเคส่า จะไม่นำมาทำเสาบ้าน มีความเชื่อว่า ถ้าเป็นไม้ลักษณะเช่นนี้ไปทำเสาบ้าน คนที่อยู่อาศัยอยู่ในบ้าน จะป่วยไข้อยู่ตลอดเวลาไม่ว่างเว้น ความหมายของการติดเทียน คือบ้านที่มีไม้เช่นนี้จะต้องสว่างไสวด้วยแสงไฟเพื่อเผ่าไข้ของ คนที่อยู่ในบ้านตลอดเวลา เหตุผลของทางวิทยาศาสตร์ ก็คือ ไม้ที่มีกิ่งแห้งติดอยู่อย่างถาวรไม่หลุดออกมา เมื่อฉีกเปลือก ออกมาแล้วจะมีตาขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณของท่อนเสาทำให้ เสาไม่แข็งแรงรับน้ำหนักไม่ได้

ไม้ตาหมูสี หมายถึง ไม้ที่มีตาอยู่บริเวณเหนือพื้นดินราวครึ่งเมตร ถ้าหุ่ป่าเดินผ่านสามารถใช้ลำตัวลูกลักกับตาไม้นี้ได้ ไม้ประเภทนี้ถ้าตากลัก หมายถึง ตาที่อยู่เลยเข้าไปถึงบริเวณตอนกลางของลำต้น (ใจไม้) จะไม่นำไปใช้ทำเสาเรือน หากมีตาตั้งอยู่แต่บริเวณผิวนอกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ สำหรับเหตุผลของการคะลำหรือข้อห้ามในการนำไม้ตาหมูสีมาใช้ประโยชน์ก็คือ ถ้าตัดมาทำเสาเรือนบริเวณที่เป็นตาจะอยู่ใกล้เคียงกับระดับพื้นดิน เสาบริเวณนี้ย่อมสัมผัสกับความชื้นและอากาศอยู่ตลอดเวลาทำให้บริเวณตาไม้ผุได้ง่ายเสาที่ได้จึงไม่แข็งแรง

นอกจากข้อห้ามในการนำไม้มาใช้ โดยยึดลักษณะการใช้ประโยชน์เป็นหลักที่เรียกกันว่า**ไม้คะลำแล้ว ไม้ที่ขึ้นอยู่ในภูมิประเทศพิเศษ** บางแห่งคนโบราณกำหนดให้เป็นไม้คะลำ แม้ไม้ที่ขึ้นอยู่จะมีขนาด รูปร่าง เหมาะสม ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อการสร้างบ้านเรือนหรือการใช้สอยก็ตาม ไม้ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่พิเศษนี้ถูกกำหนดให้เป็นไม้คะลำ ไม่ตัดมาใช้ประโยชน์ ลักษณะพื้นที่พิเศษเหล่านี้เป็นแหล่งรวบรวมพรรณไม้ ที่เรียกตามสมัยนิยมว่าแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ พื้นที่หรือที่ห้ามตัด ไม้มีหลายประเภท ได้แก่

ไม้คอนปู้ตา ดร.ปริชา พิณทอง ได้ให้ความหมายของ ปู้ตา หมายถึง ปูย่าตายายที่ลูกหลานเคารพนับถือตายไปแล้วลูกหลานก็ยังเคารพนับถือเช่นเคย เมื่อสร้างบ้านสำเร็จแล้วการปกครองบ้านเป็นหน้าที่ของลูกหลาน การปกครองปามอบให้เป็นหน้าที่ของปูย่าตายายชาวอีสานจะไปสร้างหอให้ปูตาอยู่ พร้อมทั้งมอบหมายให้รักษาป่าดงพงไพร ฝิปูตาจะทำลายคนที่เข้าไปลักตัดต้นไม้ทำลายป่า ไม้ในคอนปู้ตาทุกต้นเป็นไม้คะลำไม่อนุญาตให้ใครตัดไปใช้ประโยชน์ได้เลย ถ้าเราเดินทางในภาคอีสาน มองเห็นกลุ่มไม้ยางขึ้นหนาแน่นท่ามกลางทุ่งนา สันนิฐานได้ว่าพื้นที่แห่งนั้นคือ คอนปู้ตา

ไม้โนป่าช้า ป่าช้าหรืออีสานโบราณเรียกว่า ป่าแหว เป็นพื้นที่ป่าที่ไ้หรือฝังคนตาย ไม้โนป่าช้า เป็นไม้คะลำ ไม่เป็นมงคลที่จะนำไม้โนป่าช้ามาทำบ้านเรือน

ไม้แยงเงาตัวเอง คำว่า แยง หมายถึง ส่องกระจก ไม้แยงเงาตัวเอง คือ ไม้ที่ขึ้นอยู่ริมลำน้ำ ตั้งแต่ลำห้วย ลำธาร จนถึงแม่น้ำ ไม้ที่อยู่ริมลำน้ำ จะมีเงาไม้ตกทอดลงไปในน้ำ ไม้บริเวณพื้นที่แห่งนี้ เป็นคะลำห้ามตัดมาทำบ้านเรือน

สำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ที่อธิบายถึงภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ของคนโบราณได้อย่างชัดเจนไม่
 รึมน้ำจะช่วยป้องกันการพังทลายของที่ดิน บริเวณริมลำห้วย ลำธารร่มเงาของไม้ริมน้ำ จะช่วยให้อุณหภูมิของ
 น้ำเย็น เหมาะแก่การอยู่อาศัยและเป็นแหล่งขยายพันธุ์ของปลา สัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ

ไม้ตายฝ้าย

ไม้ตายฝ้าย หรือไม้ตายฟาก หมายถึงไม้ที่ลำต้นครึ่งหนึ่งตายอีก
 ครึ่งหนึ่งมีชีวิต ไม้ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นไม้ค้ำลำไม้เหมาะที่จะนำมาทำเสา
 เรือนเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ก็คือ เนื้อไม้ในส่วนที่ตายจะผุไม่แข็งแรงเท่าเนื้อ
 ไม้ในส่วนที่มีชีวิตอยู่ ถ้านำไปใช้ทำเสาเรือน จะได้เสาเรือนที่ไม่แข็งแรง หรือ
 ถ้านำไปแปรรูปจะมีเนื้อไม้เก่าและใหม่ในแผ่นเดียวกัน ไม้แข็งแรงเมื่อจะ
 นำไปใช้ประโยชน์

ไม้บงโพน โพนหมายถึง จอมปลวกที่มี

ลักษณะพื้นที่สูงกว่าบริเวณอื่นในพื้นที่

เดียวกัน ในพื้นที่ป่าของภาคอีสาน โดยเฉพาะป่าเต็งรัง จะมีโพนจอม
 ปลวกขึ้นอยู่ทั่วไป และบนจอมปลวกมักจะมีต้นไม้ขึ้นอยู่ หากเดิน
 ทางผ่านพื้นนาในภาคอีสาน บริเวณต้นไม้ที่เหลืออยู่ในนาส่วนใหญ่จะ
 ขึ้นอยู่บนโพน ไม้ที่ขึ้นอยู่บนโพนจะเป็นไม้ค้ำลำ ไม้ดีนำมาใช้ประโยชน์

เห็ดขึ้นอยู่บนโพน

เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ บริเวณโพนจะมีดินที่อุดมสมบูรณ์
 ในช่วงฤดูฝนจะเกิดเห็ดปลวก จึงต้องรักษาต้นไม้บงโพนไว้ เพื่อ
 รักษาเห็ดปลวก เนื่องจากเห็ดปลวกจะเกิดเฉพาะบริเวณที่มีปลวก
 อาศัย การรักษาต้นไม้บงโพนไว้เท่ากับรักษาแหล่งอาหารของ
 ชาวบ้านนั่นเองนอกจากนี้ในนาข้าว ชาวบ้านจะเหลือไม้บง
 โพนไว้เพื่อปลูกผักสวนครัวและเป็นร่มเงาในฤดูกาลทำนา

ไม้กาลกิณี หมายถึง ไม้ที่มีขนาด
 ของโคนต้นเล็กกว่าส่วนปลาย คนโบราณถือว่าเป็นไม้มืดหรือเป็นไม้มาร เป็นชื่อเรียก
 ที่ไม่เป็นมงคล ห้ามนำมาทำเสาบ้าน เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากเมื่อแปรรูป
 เป็นเสาแล้วบริเวณโคนจะมีขนาดเล็กกว่าตอนปลาย จึงได้เสาที่ไม่แข็งแรงรับ
 น้ำหนักไม่ได้

ไม้โจษาค หมายถึง ไม้ที่มีลักษณะลำต้นคด เมื่อจะต้องเลื้อยเปิดปีก
 ออกทั้งลำต้นเป็นเสา แนวเลื้อยจะตัดผ่านแกนกลางของไม้ จนปรากฏลายไม้
 คล้ายกับเป็นตาขนาดใหญ่ บริเวณด้านข้างของต้นเสาคคล้ายกับลายไม้ที่เลื้อย
 ออกจากไม้ทั้งต้นเป็นไม้แผ่นกระดาน ไม้ลักษณะเช่นนี้ เป็นไม้ค้ำลำ เมื่อนำมา

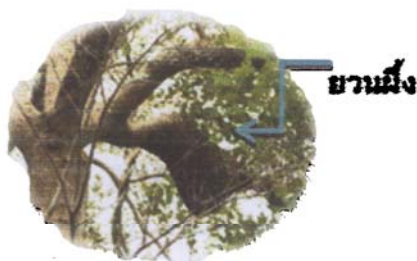

ไม้กาลกิณี

ทำเสาเรือน สำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ คือไม้ที่คดบริเวณโคนหรือกลางลำต้น เลื่อยเปิดปึกเพื่อให้ได้เสายาวตามที่ต้องการได้ยาก จึงไม่เหมาะที่จะเลื่อยทำเสาเรือนหรือเสาบ้าน

ไม้คองทอย หมายถึง ต้นไม้ที่มีการตอกทอยขึ้นไปเอารังผึ้ง ไม้ประเภทนี้ เป็นไม้กะลำไม่นำมาใช้ทำเสาเรือน หรือแปรรูปเป็นแผ่นกระดาน

เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากเนื้อไม้ประเภทนี้จะมีการตอกทอยป็นขึ้นไปเอารังผึ้งเป็นประจำทุกปี ทำให้เนื้อไม้มีตำหนิไม่เหมาะสมนำไปใช้ประโยชน์ สำหรับเหตุผลประการสำคัญคือ หากเก็บรักษาไม้คองทอย หรือไม้ยวนผึ้งเอาไว้ จะมีผึ้งมาทำรังเป็นประจำทุกปี ประโยชน์ที่ได้จากน้ำผึ้งมีมากกว่าตัดไม้มาเพื่อใช้เนื้อไม้แต่อย่างเดียว

3.ลักษณะการล้มที่ไม่ปกติ คนโบราณจะไม่นำไม้ที่โค่นลงแล้วมาใช้ประโยชน์ ถือว่าไม้ที่โค่นลงแล้ว เป็นไม้กะลำ

ไม้ล้มแล้วลุก หมายถึง ไม้ที่ตัดแล้ว ขณะที่ลำต้นสัมผัสลงกับพื้นดิน ส่วนของโคนต้น คีดขึ้นจากพื้นดิน ไม่แนบลงเสมอกับพื้นดิน ไม้ล้มลงในลักษณะนี้เป็นไม้กะลำ จะไม่นำมาใช้ประโยชน์สำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ยัง ไม่สามารถอธิบายได้

ไม้คดแล้วค้ำคอ หมายถึง เมื่อตัดไม้ลงแล้ว เมื่อไม้ล้มลง บริเวณของโคนต้น ที่ถูกตัดออกจะค้ำอยู่บนตอที่ถูกตัด ไม้ล้มลงมาอยู่บนผืนดินทั้งลำต้น ไม้ลักษณะนี้ ถือว่าเป็นไม้กะลำสำหรับเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม้ที่ค้ำคองอยู่ถ้ามีขนาดใหญ่ ส่วนของโคนที่ค้ำบนตอจะอยู่สูงกว่าส่วนปลายที่ติดดิน ทำให้การเลื่อยเปิดปึกทำได้ลำบาก

ไม้คดเอียง หมายถึง ไม้ในขณะที่ยังค้ำคองอยู่ ลำต้นยังไม่ขาด ไม้ล้มลงก่อน ทำให้เนื้อไม้ส่วนของลำต้นอีกขาดอยู่กับตอ ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งท่อน ไม้ในลักษณะนี้คนโบราณถือเป็นไม้กะลำ

ไม้ตายยืน หมายถึง ไม้ที่ยืนต้นตายตามธรรมชาติ อดีตชาวบ้านจะไม่ตัดไม้ที่ยืนตายนำมาใช้ประโยชน์ จะเลือกต้นไม้สด เหตุผลคือ ไม้ที่ยืนต้นตายจะแห้งและเปราะ เกิดการแตกหักในขณะล้มโค่นลงง่ายกว่าไม้สด

ไม้อมมวน หมายถึง ไม้ที่ตัดโค่นและแปรรูปออกมาใช้ประโยชน์ ปรากฏว่าเนื้อไม้จะฉีกขาดร่อนเป็นชิ้น สามารถใช้มือลอกเนื้อไม้ออกมาได้ ไม้เช่นนี้ถือเป็นไม้กะลำ ไม่นำไปใช้ประโยชน์อีกเช่นกัน

ไม้ฟ้าผ่า หมายถึง ไม้ที่ฟ้าผ่าแล้วตาย ไม้ประเภทนี้ชาวบ้านปล่อยให้ยืนต้นแห้ง และถูกสลายผุพังไปตามธรรมชาติ ไม่มีการนำไปใช้ประโยชน์ แต่อย่างใด

ที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นเรื่องไม้ ที่ยึดวัตถุประสงค์ของการใช้สอย แต่มีไม้อยู่ประเภทหนึ่ง ที่ถือเป็นไม้มงคล ที่คนโบราณอยากได้ เพื่อนำมาใช้ทำเสาเรือนไม้ชนิดนี้ได้แก่ ไม้ดาวเรือง

ไม้ดาวเรือง หมายถึง ไม้ที่มีตาเล็กๆอยู่รอบต้น ตาที่เกิดขึ้น จะถูกเปลือกหุ้มมองเห็นเป็นปุ่มรอบลำต้น ตั้งแต่โคนถึงปลายของลำต้น ถือว่าเป็นไม้มงคลที่นำมาทำเสาเรือน และจะเกิดโชคลาภแก่เจ้าของคล้ายกับไม้ ชูภี อีโนกิ ของญี่ปุ่น ที่คนญี่ปุ่นจะต้องหามาประดับบ้าน

ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นลักษณะของไม้กะล่ำ คนโบราณไม่นำมาใช้ประโยชน์ ปล่อยให้เจริญเติบโตอยู่ในป่า ป่าชุมชนหลายๆป่าในภาคอีสาน พบไม้ลักษณะเช่นนี้อยู่เต็มป่า มากกว่าไม้ที่มีลักษณะดี เมื่อพิจารณาการใช้เนื้อไม้เพื่อการใช้สอย ไม้กะล่ำเป็นไม้ที่ใช้ประโยชน์ในรูปของเนื้อไม้ไม่ได้เลยเต็มที่ ถ้าพิจารณาในด้านระบบนิเวศแล้ว ไม้กะล่ำมีความสำคัญต่อโครงสร้างและหน้าที่ของป่าไม้ ไม่แตกต่างจากไม้ที่มีลักษณะดีแต่อย่างใด นอกจากจะทำหน้าที่สังเคราะห์แสง สร้างอากาศบริสุทธิ์ให้มนุษย์ได้หายใจ ไม้กะล่ำ ยังทำ

หน้าที่ในการเอื้ออำนวย ให้สรรพสิ่งที่มีชีวิตต่างๆในป่าได้ มากกว่าไม้ที่มีลักษณะสวยงาม ไม้โกนเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน สัตว์ป่าหลายชนิดได้อาศัยโพรงหรือโกนเพื่ออยู่อาศัยและแพร่พันธุ์ ไม้ที่ขึ้นอยู่บนโพรง จอมปลวกช่วยปกป้องรักษาจอมปลวกให้แข็งแรงแก่รังปลวก เศษกิ่งไม้ใบไม้ที่ตกลงมา ปลวกนำมาสร้างเป็นสวนราเพื่อเป็นอาหาร นอกจากนี้สวนราแห่งนี้จะผลิตเห็ดปลวกให้พวกเราได้รับประทานในช่วงฤดูฝน ไม้เครือเกี่ยวเป็นที่พึ่งพิงของเถาวัลย์ ในการเกี่ยวเลื้อยเพื่อรับแสงแดดด้านบน สร้างความสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ป่า จากสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นความสำคัญของไม้กะล่ำ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมของป่าไม้นอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ในปัจจุบัน ถ้าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่านอกพื้นที่อนุรักษ์ ได้เข้าใจถึงความสำคัญของไม้กะล่ำ เข้าใจถึงพระคุณของคนโบราณ ที่ช่วยกันสร้างความเชื่อเรื่องไม้กะล่ำให้แก่ชุมชน จนยังคงเหลือไม้เหล่านี้ ให้พวกเราได้เห็นและช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์แห่งธรรมชาติ และสรรพสิ่งที่มีชีวิตดังเช่นในปัจจุบัน

3.3 บทบาทของหน่วยงานต่างๆต่อการฟื้นฟูป่าดงมัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรบ้านคำน้ำสร้าง ตำบลคือเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2543 ในการนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทรงมีพระราชดำริให้พัฒนาและปรับปรุงพื้นที่โดยรวม ดังนี้

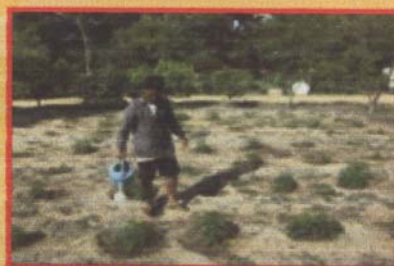
1. พัฒนาชุดลอกหนองอิงสาธารณประโยชน์ เพื่อเป็นแหล่งน้ำทำการเกษตรและขยายพันธุ์
2. พัฒนา/ปรับปรุงพื้นที่สภาพดินโดยปลูกต้นไม้และหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน
3. ฟื้นฟูสภาพป่าโดยรอบหนองอิง ให้คนสามารถอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูลกัน

3.3.1 หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน

กรมป่าไม้และกรมอุทยานฯ ได้เข้ามาจัดตั้งหน่วยงานในพื้นที่เพื่อร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าดงมันซึ่งมีกิจกรรมหลักๆดังนี้

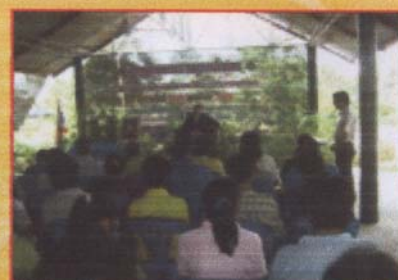
กิจกรรมธนาคารอาหารชุมชน (food bank)

กิจกรรมเพาะชำและแจกจ่ายกล้าไม้ทั่วไป (ต่อ)

กิจกรรมอบรมและเผยแพร่ความรู้ให้กับเยาวชน/ชุมชน(ต่อ)

กิจกรรมป้องกันไฟป่าร่วมกับชุมชน

กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ๕ ธันวาคม รวมพล...คนรักป่า

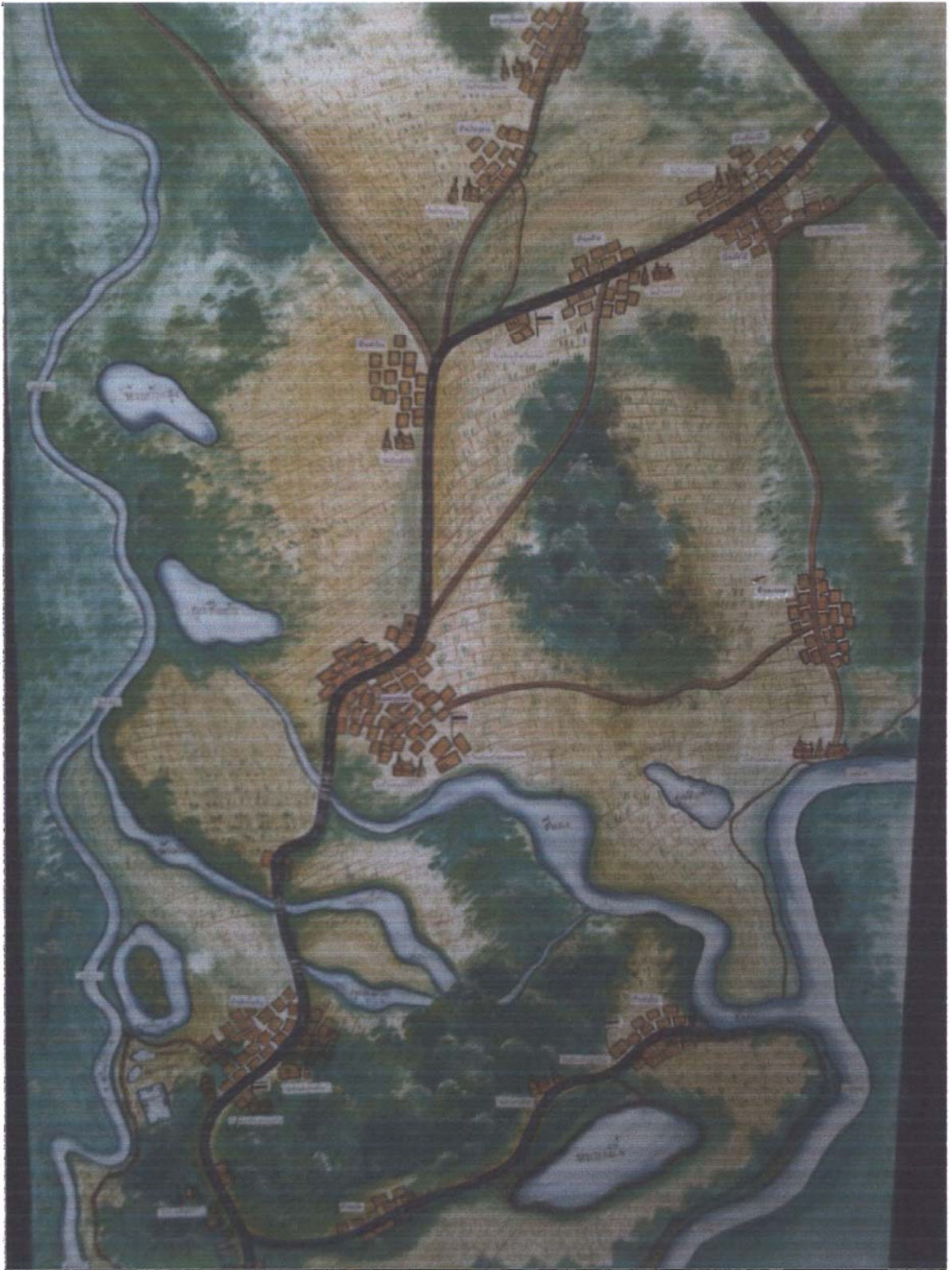
กรมทหารราบที่ 16 จะเข้ามาช่วยเหลือราษฎรในชุมชนรอบๆป่าดงมันเป็นประจำเมื่อรู้ข่าว
ดังเช่น น้ำท่วมก็จะนำรถนำเรือมาช่วยเหลือในการสัญจรไปมา ภัยแล้งก็จะนำรถขนส่งน้ำมาช่วยเหลือเพื่อ
การอุปโภคบริโภค ภัยหนาวก็จะนำผ้าห่มมามอบให้กับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน

กิจกรรมการมีส่วนร่วมกับชุมชน

3. เกษตรจังหวัด สนับสนุนด้านการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและพืชผักสวนครัว
4. กรมพัฒนาที่ดิน สนับสนุนในการปรับปรุงดินให้มีคุณภาพเพื่อให้เหมาะสมกับพืชเกษตรในพื้นที่
5. กรมปศุสัตว์ สนับสนุนให้ชุมชนรู้จักเลี้ยงสัตว์เช่น เป็ด ไก่ วัว ควาย
6. กรมประมง สนับสนุนพันธุ์ปลาเพื่อปล่อยในแหล่งน้ำสาธารณะและธรรมชาติหนองอึ่ง

แผนที่ชุมชนรอบๆป่าดงมัน 7 หมู่บ้าน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

4. แนวทางการอนุรักษ์ป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

จากการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์บริบทชุมชน ทำให้เห็นสิ่งที่มีในอดีต โดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ ภายใต้บริบทชุมชน ซึ่งตำบลคือเหนือโดยเฉพาะป่าดงมัน ที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เป็นที่ ก่อกำเนิดวัฒนธรรม รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของชุมชนตำบลคือเหนือ ซึ่งเห็นว่า ทรัพยากรใน ตำบลที่มีทั้ง ป่า นา น้ำ เป็นชัยภูมิที่สมบูรณ์เหมาะต่อการดำรงชีวิต จากการวิเคราะห์บริบทชุมชนทำให้เห็น ทิศทางสังคมในอดีตของชุมชนรอบป่าๆ ดังนี้

อดีต

- ป่าอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลาย
- ลงแขกช่วยเหลือกันทำนา
- มีการแบ่งปัน เอื้ออาทรแลกเปลี่ยนอาหาร
- ไม่ได้ซื้อขาย
- มีความเชื่อ ศรัทธาในสิ่งที่ต้องห้าม
- ลูกหลานเชื่อฟังผู้ใหญ่
- ตำข้าว ตักน้ำ ต้อนวัวควาย
- ใช้จ่ายสมุนไพร และหมอพื้นบ้าน
- ไม่เห็นแก่ตัว สามัคคี
- ไม่อวดอ้าง
- พออยู่พอกิน

ปัจจุบัน

- ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนดงมันและความหลากหลายลดลง
- การแบ่งปันเอื้ออาทรลดลง
- เห็นแก่ตนเอง
- มีการซื้อขายมากขึ้น
- ไม่ค่อยเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ลูกหลานไม่ค่อยเชื่อฟัง หาวว่าคนแก่มงาย
- เข้าในเมือง บิ๊กซี เล่นเกมส์
- ใช้สมุนไพรลดลง แต่เริ่มมีหันมาให้ความสำคัญมากขึ้น (แพทย์ทางเลือก)
- ความรู้ ความสามารถหลากหลาย ความคิดแตกต่าง
- โอ้อวดกันมาก
- การเมืองทำให้แตกต่าง
- แย่งข้าวกันกิน แย่งแผ่นดินกัน
- หายอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส แย่งอำนาจกันครอบครอง(บางคนคิดว่าคู่เขาคือเป้าหมาย)

- ความอยากมีมาก
- หาเงินมาใช้หนี้ (มีเงินนับว่าฟ่)เกิดหนี้สิน

สิ่งที่ทำให้เปลี่ยนแปลง

- 1.ตัวเราเอง มีความอยาก และความเชื่อ
- 2.สิ่งแวดล้อม โทรศัพท์ (จากในเมือง) เทคโนโลยี (ของคนมีเงิน) (นายทุน) (สถาบันการเงิน เอกชน)
- 3.นโยบายรัฐ (สถาบันการเงินของรัฐ)

ทางออกด้านบริบท

1. ยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง
2. ปลุกอยู่ ปลุกกิน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งต้องค่อยเป็นค่อยไป
3. มีการให้ความรู้ การส่งเสริมจากหน่วยงานด้วย
4. เริ่มจากตัวเองเป็นหลัก
5. อบรม การดูแลสุขภาพด้วยแพทย์ทางเลือก (หมอดูแลตัวเอง)

ทางออกด้านการจัดการป่าดงมัน

6. อาสาสมัครพิทักษ์ป่า เป็นแกนนำในการจัดการป่า การวางแผนร่วมกัน
7. พื้นฟูต้นไม้ที่เป็นแหล่งแมลงต่างๆ (จิโนน)
8. ศึกษาวิธีการเพาะพันธุ์เห็ดธรรมชาติ (เห็ดโคน ,เห็ดเผาะ)
9. พัฒนากองทุนป่าชุมชน

ทางออกด้านภาคี

10. สร้างภาคีเครือข่ายการจัดการป่า

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

โครงการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าดงมันอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นคลังอาหารของชุมชน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 1 ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของโครงการ ทราบวัตถุประสงค์ วิทยุการวิจัย คำถามหลัก คำถามรอง พื้นที่ในการศึกษา ระยะเวลา แผนงาน วิธีการ ผลที่คาดว่าจะได้รับ และทีมวิจัย ซึ่งโครงการที่กำหนดไว้จะใช้เป็นแนวทางหลัก ในการออกแบบกระบวนการ และดำเนินงานในขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป

ในบทที่ 2 การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ทั้งในเรื่องข้อมูลเกี่ยวกับป่าดงมันสภาพ ป่าดงมันจากอดีตถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนรอบป่าดงมันความหมายของป่า ชุมชนแนวคิดป่าชุมชนแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ช่วยให้ทีมวิจัย มีข้อมูลพื้นฐาน และเห็นภาพการจัดการป่าชุมชนเพิ่มเติม

ในบทที่ 3 เป็นการออกแบบกระบวนการศึกษา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้ขอบเขต เนื้อหา พื้นที่ และดำเนินการโดยทีมวิจัยที่ได้ถูกระบุไว้ในโครงการ

ส่วนในบทที่ 4 เป็นผลที่เกิดจากการดำเนินการศึกษาในบทที่สาม เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้แล้ว ในบทที่ 5 นี้ จะเป็นการสรุปผลการดำเนินงานทั้งหมด

ผลจากการศึกษาทำให้ความเปลี่ยนแปลงของป่าดงมันจากอดีตถึงปัจจุบัน พอจะสรุปผลออกมาได้ ดังนี้

ในอดีตนั้นการดำรงชีวิตของคนในชุมชนรอบๆป่าดงมันเป็นไปอย่างเรียบง่าย สงบสุขและมีความพอเพียงกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างคนกับป่า ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์มากเป็นแหล่งหาอยู่หากินของชาวบ้านในการหาสัตว์ป่าและของป่ามาดำรงชีวิต นอกจากชาวบ้านและธรรมชาติจะพึ่งพากันแล้วชาวบ้านด้วยกันเองที่ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องก็ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วย ทุกคนจะมีความเอื้อเฟื้อและเกื้อกูลกันอยู่เสมอ เมื่อมีอาหารหรือข้าวของก็จะมีการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันกัน หากมีการทำงานก็จะมี การช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการแข่งขันหรือแก่งแย่งกัน หากมีเทศกาลหรืองานบุญประเพณีในท้องถิ่นซึ่งเป็นกิจกรรมของส่วนรวม ชาวบ้านจะมีความกระตือรือร้นและเห็นเป็นกิจกรรมสำคัญทุกครั้ง โดยร่วมกันจัดกิจกรรมอย่างพร้อมเพรียงช่วยกันสืบทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันเก่าแก่ประจำท้องถิ่นเสมอ ในขณะเดียวกันเมื่อเกิดปัญหาในชุมชนก็พร้อมใจกันร่วมแก้ไขปัญหานั้น บางคนไม่มีกำลังที่จะช่วยได้ก็จะมีอาหารและสิ่งของมอบเป็นตัวแทนเสมอ มีกำลังใจให้กันและกัน คนในชุมชนจึงมีความรักใคร่สามัคคีกันมีความเห็นอกเห็นใจกัน เด็กก็มีความนอบน้อมเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ เพราะตัวผู้ใหญ่เองก็ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดีงามเป็นตัวอย่างให้ลูกหลานได้เชื่อฟังและให้ความเคารพ

ปัจจุบัน

ในปัจจุบันนั้นการดำรงชีวิตของคนในชุมชนรอบๆ ป่าดงมัน 7 ชุมชน ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ต้องดิ้นรนและแสวงหาเงินเพื่อตอบสนองกับความอยากและความต้องการซึ่งนำไปสู่การแย่งชิงในเรื่องของทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่า และแย่งชิงพื้นที่ป่าเพื่อการบุกรุกไปสู่พื้นที่การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ

เชิงเดี่ยว โดยมีโครงสร้างของราคาผลผลิตเป็นตัวกำหนดให้เกิดการบุกรุกป่าและขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ เพื่อต้องการนำเงินมาตอบสนองปัจจัยในการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการทำงาน เช่น รถไถนา รถเกี่ยวข้าว การซื้อเครื่องมือสื่อสาร รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ นอกจากนี้ยังมีการแสวงหาอุปกรณ์ไฟฟ้าเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย ซึ่งเป็นการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยขาดการประหยัดอดออม จึงก่อให้เกิดปัญหาหนี้สิน เพราะทุกอย่างจะต้องมีการใช้เงินและชาวบ้านจะต้องแสวงหาเงินเพื่อมาใช้จ่ายโดยเป็นการพึ่งพาปัจจัยภายนอกเป็นส่วนใหญ่ และถึงแม้จะมีการดิ้นรนนำเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันแล้วก็ไม่พอกับค่าใช้จ่าย จึงมีการสนับสนุนให้ลูกหลานไปทำงานที่กรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดเพื่อที่จะนำเงินมาใช้หนี้สินดังกล่าว ส่งผลให้เกิดวงจรความยากจนและมีลักษณะการดิ้นรนอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็เปลี่ยนไป เพราะต่างคนก็ต่างอยู่เกิดความเห็นแก่ตัวและเกิดความแตกแยกมีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เพราะถูกครอบงำตามวัตถุนิยม ส่วนความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาตินั้นก็ลดลงเพราะถูกทำลายจากการบุกรุกพื้นที่ทำการเกษตร การสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำซีที่ทำให้ระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำเปลี่ยนไป เมื่อแหล่งที่เคยหาอยู่หากินเหมือนในอดีตไม่มีแล้วชาวบ้านก็หันไปพึ่งพาตลาดและร้านค้าชุมชน ในตัวสินค้าและบริการหลายๆ อย่างชาวบ้านต้องหาเงินมาใช้จ่ายหากไม่มีก็จะมีกู้ยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบมาใช้ก่อให้เกิดหนี้สินเรื้อรัง

สิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบๆ ป่าดงมัน 7 ชุมชน

1. ตัวเราเอง มีความอยาก และความเชื่อ
2. ชุมชนรอบๆ ป่าดงมันในปัจจุบันได้มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งด้านอุปโภค-บริโภค คนในชุมชนส่วนใหญ่จะพึ่งพาพืชผลทางการเกษตรที่ต้องเสี่ยงกับภัยทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมหรือภัยแล้ง จึงทำให้รายรับกับรายจ่ายไม่สัมพันธ์กัน
3. สิ่งแวดล้อม โทรศัพท์ (จากในเมือง) เทคโนโลยี (ของคนมีเงิน) (นายทุน) (สถาบันการเงิน เอกชน)
4. นโยบายรัฐ สถาบันการเงินทั้งของรัฐและเอกชน

และเมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทำให้ชุมชนได้ออกแบบรูปแบบที่จะนำไปทดลองปฏิบัติ

1. เริ่มจากตัวเองเป็นหลักยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของในหลวง
2. ปลูกอยู่ ปลูกกิน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งต้องค่อยเป็นค่อยไป
3. มีการให้ความรู้การส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาจากหน่วยงานภายในและภายนอก
4. อบรม การดูแลสุขภาพด้วยแพทย์ทางเลือก (หมอคุณเอง)

ความหลากหลายในพื้นที่ป่าดงมัน ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนอดีตถึงปัจจุบัน

ในอดีตป่าดงมันมีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นชนิดไม้ยืนต้นที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านการสร้างอาคารบ้านเรือน ชนิดไม้ที่ใช้ทำฟืนและเผาถ่าน ชนิดไม้ที่เป็นอาหารของคนและสัตว์ ชนิดของสัตว์ป่าแมลงป่า เห็ดป่า กลอย มันชนิดต่างๆ และของป่าที่สามารถเก็บหาได้ตามฤดูกาล จากการที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนที่อาศัยอยู่รอบนอกป่าที่ได้เข้ามาหาอยู่หากินในพื้นที่ป่าดงมันเกิดความต้องการจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่เพื่อการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว ความดิ้นรนค้นหาแหล่งที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ที่ขาดองค์ความรู้ภูมิปัญญาและจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ขาดการควบคุมทั้งคนภายในชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้านการใช้เนื้อไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การแปรรูป

ไม้ที่ผิดกฎหมายเพื่อนำไปจำหน่ายให้กับพ่อค้าในเมือง การใช้ประโยชน์ด้านพื้นที่ทำกินโดยการตัดฟันถากถาง ต้นไม้ให้โล่งเตียนเพื่อปลูกพืชเกษตร เช่น ปลูกปอ ปลูกฝ้าย ปลูกแตงโม ซึ่งการปลูกพืชไร่นี้อาจเห็นว่าเป็นพืชที่ปลูกไปไม่งามให้ผลผลิตได้ลดลงเขาก็จะย้ายที่ปลูกไปเรื่อยๆ เพราะการปลูกพืชไร่นี้อาจจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมีเลย จะอาศัยปุ๋ยที่มีตามธรรมชาติ ใช้แรงงานคนในครอบครัวไม่มีค่าแรง ไม่มีการขุดรากถอนโคนต้นไม้เมื่อมีการย้ายที่ปลูกไปที่อื่นทำให้ต้นไม้ฟื้นตัวได้เองตามธรรมชาติความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้เริ่มดีขึ้นตามลำดับ จาการาผลผลิตที่ตกต่ำทำให้ผู้ปลูกเริ่มหยุดและเลิกไปในที่สุด

ปัจจุบัน

ป่าชุมชนดงมันปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ 3,006 ไร่เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่ขึ้นทะเบียนหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทรายละเอียดไม่ค่อยอุ้มน้ำ ชนิดป่าดงมันจะเป็นป่าเต็งรังสภาพป่าจะเป็นไม้รุ่นสองมีลักษณะคดเคี้ยวไม่สูงมากนักพื้นโล่งสามารถมองเห็นทะเลได้ไกล จากการที่ป่าแห่งนี้ถูกใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนานโดยขาดการนำภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ให้ถูกวิธีและยั่งยืน ถึงแม้ว่าเมื่อปี 2543 จะมีโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารท่านทรงให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาหาแนวทางพัฒนาชุมชนตำบลคือเหนือเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่ชุมชนประสบปัญหาน้ำท่วมที่ทำกินเกือบทุกปีพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในครอบครัว กรมป่าไม้ได้รับมอบหมายให้เข้ามาสำรวจและพัฒนาป่าดงมันเพื่อให้เป็นป่าชุมชนที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ แต่การพัฒนาของหน่วยงานราชการยังมีช่องว่างของข้อมูลที่มีแผนมาจากส่วนกลางทำให้การพัฒนาไม่ตรงเป้าหมายกับชุมชนมากนักดังจะเห็นได้จากต้นไม้ที่เป็นพ่อแม่พันธุ์จะมีน้อยส่วนใหญ่จะเป็นไม้หนุ่มและมีไม้บางชนิดที่หายากเกือบหมดไปจากป่า ต้นไม้ที่เป็นแหล่งอาศัยและอาหารของแมลงถูกทำลายจากการเก็บหาของป่าที่ขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์โดยเฉพาะคนในปัจจุบันนิยมบริโภคอาหารจากป่าที่หาได้ตามธรรมชาติถึงแม้ว่าราคาจะตั้งไว้สูงขนาดไหนก็ไม่เพียงพอตามความต้องการของตลาด พื้นที่ป่าธรรมชาติของชุมชนภายนอกไม่มีหรือมีน้อยและธรรมชาติไม่สมบูรณ์เหมือนป่าดงมันจึงทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นหลังไหลเข้ามาเก็บหาของป่าได้ตามฤดูกาลในป่าชุมชนดงมันทั้งกลางวันและกลางคืน มีวิธีการเก็บหาที่พัฒนานอกเหนือจากวิธีธรรมดาและไม่สนใจว่าเมื่อนำมาใช้ในพื้นที่แล้วจะมีผลกระทบอย่างไรต่อป่าชุมชนดงมัน ได้แก่ การใช้ไฟแบบเต๋อหรือส่องหาเห็ดในตอนกลางคืน การเก็บเห็ดโคน(ปลวก)โดยการขุดหาเห็ดที่ยังไม่โผล่เหนือพื้นดิน การขุดหาเห็ดโคนโดยไม่กลับฝังเห็ด การตัดต้นไม้เพื่อสะดวกในการเก็บหาแมงแคงที่อาศัยอยู่บนที่สูง การควบคุมและดูแลป่าชุมชนดงมันนั้นจะอาศัยชาวบ้านช่วยเป็นหูเป็นตาในการสอดส่องดูแลซึ่งคณะกรรมการป่ามีน้อยและทั้งหมดที่เป็นกรรมการจะมีหน้าที่อื่นๆนอกเหนือจากการที่จะต้องมาดูแลป่าอีกมากมาย ทำให้การควบคุมและดูแลป่าไม่ทั่วถึง ข้อห้ามต่างๆในการใช้ประโยชน์จากป่าด้านการเก็บหาของป่าของคนภายในและภายนอกชุมชนจากคณะกรรมการป่าที่มีการจัดตั้งโดยตำแหน่ง 35 คน จาก 7 ชุมชน รอบๆป่าดงมัน ได้แก่ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่ถูกนำมาใช้เท่าที่ควร

ทางออกด้านการจัดการป่าดงมัน

1. จัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เป็นแกนนำในการจัดการป่า การวางแผนร่วมกัน
2. ฟื้นฟูต้นไม้ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและอาหารของแมลงต่างๆ เช่น จิงู้น แมงแคง
3. ศึกษาวิธีการเพาะพันธุ์เห็ดธรรมชาติและเติมเชื้อเห็ดเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนในป่าดงมัน เพื่อให้เกิดการทดแทน ของเชื้อเห็ดที่หายไปจากการเก็บหาที่เป็นการทำลาย เช่น เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดผึ้ง เห็ดละโงก เป็นต้น

4.พัฒนากองทุนป่าชุมชนคงมั่นให้เกิดการอนุรักษ์และความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ร่วมกันทางออกด้านภาคี

- สร้างภาคีเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน

องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ป่าคงมั่นในอดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาที่มีในชุมชนและบทบาทของหน่วยงานในท้องถิ่นในป่าชุมชนคงมั่นมีทั้งหมด 11 ภูมิปัญญาดังนี้

1. ภูมิปัญญาในการทำไม้ในป่าคงมั่น
2. ภูมิปัญญาการคัดเลือกไม้
3. ภูมิปัญญาการเลื่อยไม้
4. ภูมิปัญญาการขนย้ายไม้
5. ภูมิปัญญาการทำซี้กระบอง
6. ภูมิปัญญาการยาครุ
7. ภูมิปัญญาการทำดั่ง (ยางไม้จับสัตว์ปีก)
8. ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากซี้ซี้
9. ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากซี้กระตัก
10. ภูมิปัญญาการเก็บหาและใช้ประโยชน์จากน้ำมันยางนา
11. ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ไม้โดยอาศัยความเชื่อในข้อห้าม (คะลำ)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของทีมวิจัยในด้านข้อมูลภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการป่าคงมั่นนั้น เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ป่าคงมั่นในรูปแบบต่างๆที่เหมาะสมกับชุมชนแต่ยังไม่ถูกนำมาเผยแพร่และใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง จากคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

ทางออก

ประสานความร่วมมือทั้งในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ด้านการให้ความรู้และเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีในชุมชนให้ได้รับทราบและเห็นคุณค่าด้านทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนต่อไป

แนวทางอนุรักษ์ป่าคงมั่นอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

จากการศึกษาและดำเนินการวิจัยจากช่วง เดือนสิงหาคม 2555 ถึง เดือนมกราคม 2556 นั้นทางทีมวิจัยได้ทำการประชุมวางแผนการทำงานมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบการวิเคราะห์ข้อมูลจนมีการสรุปข้อมูลร่วมกันซึ่งได้แนวทางการอนุรักษ์ป่าคงมั่นอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชนดังนี้

ทางออกด้านบริบท

1. พอย์พอกิน ตามเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง

2. ปลูกอยู่ ปลูกกิน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น ซึ่งต้องค่อยเป็นค่อยไป
3. มีการให้ความรู้ การส่งเสริมจากหน่วยงานด้วย
4. เริ่มจากตัวเองเป็นหลัก
5. อบรม การดูแลสุขภาพด้วยแพทย์ทางเลือก (หมอดูแลตัวเอง)

ทางออกด้านการจัดการป่าดงมัน

1. อาสาสมัครพิทักษ์ป่า เป็นแกนนำในการจัดการป่า การวางแผนร่วมกัน
2. พื้นฟูต้นไม้ที่เป็นแหล่งแมลงต่างๆ (จิงจู๋)
3. ศึกษาวิธีการเพาะพันธุ์เห็ดธรรมชาติ (เห็ดโคน ,เห็ดเผาะ)
4. พัฒนากองทุนป่าชุมชน

ทางออกด้านภาคี

5. สร้างภาคีเครือข่ายการจัดการป่า

5.2 ผลที่เกิดขึ้นในพื้นที่

- เกิดการตื่นตัวของคณะกรรมการป่าที่จะหาแนวทางการอนุรักษ์ป่าดงมันไว้ให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชน
- มีคณะกรรมการป่าชุมชนเพิ่มขึ้นจากการทำงานวิจัยหมู่บ้านละ 10 คน 7 หมู่บ้านรวม 70 คน มาจากความสนใจและผ่านการยอมรับในแต่ละชุมชนที่จะเข้ามาช่วยการทำงานของคณะกรรมการป่าโดยตำแหน่ง
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้ให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมและอนุเคราะห์สถานที่อำนวยความสะดวกในการทำงานของทีมวิจัย
- ผู้นำชุมชนให้ความสนใจและอำนวยความสะดวกในการนัดหมายผู้เข้าร่วมในกิจกรรมการทำงานวิจัยทุกครั้ง
- มีข้อมูลเพิ่มมากขึ้นและเป็นข้อมูลของชุมชนที่ช่วยกันค้นหารวบรวมเพื่อที่จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่

5.3 ผลที่เกิดขึ้นในทีมวิจัย

- ได้ประสบการณ์ในการทำงานเพื่อมาปรับใช้ในการทำงานของตนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- เกิดความคุ้นเคยระหว่างทีมวิจัยกับชุมชนมากยิ่งขึ้น
- เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับหน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง
- ได้แนวทางพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ป่าดงมัน
- เกิดความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนพัฒนาชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าดงมัน
- รู้จักการแก้ปัญหาเพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ
- ได้แนวทางและวิธีการทำงานที่จะให้เกิดผลสำเร็จระหว่างหน่วยงานกับชุมชน
- มีความรู้เรื่องการเขียนรายงานผลการดำเนินงานและการทำเอกสารมากยิ่งขึ้น

5.4 ปัญหาอุปสรรคในการทำงานวิจัยและวิธีการแก้ไข

1. การนัดหมายการทำงานร่วมกันในชุมชนที่มีพื้นที่ห่างกันโดยเฉพาะการเดินทางของผู้เข้าร่วมกิจกรรมทำได้ลำบากและเวลาเอาความสะดวกของชุมชนเป็นหลักในการทำกิจกรรมร่วมกัน
2. ในการดำเนินกิจกรรมบางครั้งการนัดหมายอยู่ในช่วงที่มียุติในพื้นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มียุติจึงได้เลื่อนระยะเวลาออกไป เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน ทำให้การรายงานผลล่าช้า
3. พื้นที่ในการทำงานนั้นอยู่ห่างกันเกินไปทำให้ต้องมีการจัดเวทีชี้แจงโครงการนั้นหลายครั้งซึ่งการเดินทาง การนัดหมายพร้อมทั้งค่าใช้จ่ายก็เพิ่มมากขึ้นด้วย

5.5 บทเรียนจากการทำงานวิจัย

1. การนัดหมายการทำงานร่วมกันในชุมชนต้องเอาความสะดวกของชุมชนเป็นหลักและมอบหมายให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ประสานในการทำกิจกรรมร่วมกัน
2. มีบางกิจกรรมที่ต้องเลื่อนการทำงานออกไปเนื่องจากไปกระทบกับการทำงานอาชีพปกติตามฤดูกาลในการดำเนินการทางที่มียุติจึงได้เลื่อนระยะเวลาออกไปหรือเข้ามา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน
3. ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการทำกิจกรรมไม่ควรเก็บไว้นานเพราะอาจทำให้การเขียนงานไม่ครบประเด็นหรือข้อมูลขาดหายไป
4. ทีมวิจัยหลักอยู่คนละแห่งระยะทางห่างไกลกันทำให้ไม่ค่อยสะดวกในการเข้าไปดำเนินกิจกรรมจึงมีการปรับกระบวนการและแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานเน้นการประสานงานทางโทรศัพท์

ภาพกิจกรรม

แตกประเด็นเก็บข้อมูล

แตกประเด็นเก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลง

เก็บข้อมูล

นำเสนอข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล

ประวัติทีมวิจัย

รายละเอียดของหัวหน้าโครงการ

1. นายเจริญ กาญจนสาธิต อายุ 42 ปี โทรศัพท์ 087-2313345
ที่อยู่ 70 หมู่ที่ 14 บ้านค้อไต้ ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
การศึกษา ปริญญาตรี มหามงกุฎราชวิทยาลัย สาขาร้อยเอ็ด ศูนย์ยโสธร สาขารัฐศาสตร์การปกครอง
ประสบการณ์ - ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านค้อไต้ 2546 -2551
- ผู้ใหญ่บ้านค้อไต้ 2551 -2552
- กำนันตำบลค้อเหนือ 2552- ปัจจุบัน
- ประธานป่าชุมชนดงมัน 2554 – ปัจจุบัน

ทีมวิจัย

2. นายวิบูลย์ มุระชีวะ
ที่อยู่ 79 หมู่ 9 บ้านโนนม่วงพัฒนา ตำบลปทุม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่ทำงาน
- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตำแหน่งพนักงานราชการ ตำแหน่ง นักวิชาการ
แผนแพร่
การศึกษา
- ระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ คณะวิทยาศาสตร์บัณฑิต
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
- ระดับปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น
ประสบการณ์
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า สำนักงานป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานี กรมป่าไม้ ปี 2538-2540
- เจ้าหน้าที่งานพัฒนาป่าชุมชน สำนักงานป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานี กรมป่าไม้ ปี 2540-2544
- เจ้าหน้าที่โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ปี 2544-ปัจจุบัน
- หัวหน้าทีมวิจัย การจัดการและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมด้านกล้วยไม้ป่า บ้านหนองครก-ตายอย ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี (ได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว.)

- ที่อยู่ 5 หมู่ที่ 13 บ้านหนองหว้า ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหนองหว้า คนปัจจุบัน
- โทรศัพท์ 086-2557783

7. นายสมพงษ์ กองคำ

- อายุ 47 ปี
- ที่อยู่ 77 หมู่ที่ 13 บ้านหนองหว้า ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)
- ตำแหน่ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลค้อเหนือ หมู่ที่ 13
- โทรศัพท์ 085-6966700

8. นายสุเทียน กองคำ

- อายุ 64 ปี
- ที่อยู่ 32 หมู่ที่ 13 บ้านหนองหว้า ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 13
- โทรศัพท์ 084-8709931

9. นายเลี่ยม เศษสุวรรณ

- อายุ 60 ปี
- ที่อยู่ 90 หมู่ที่ 11 บ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- ตำแหน่ง เคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ 11
- ปัจจุบันเป็นสมาชิกอบต.ค้อเหนือ หมู่ที่ 11
- โทรศัพท์ 087-8743112

10. นายบวร เศษสุวรรณ

- อายุ 47 ปี
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6)
- ที่อยู่ 4 หมู่ที่ 11 บ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 11

11. นายสมหวัง บริสุทธิ์

- อายุ 48 ปี
- ที่อยู่ 65 หมู่ที่ 11 บ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3)

- ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านค่าน้ำสร้าง หมู่ที่ 11 คนปัจจุบัน

12. นายสำภาส เนาวราช

- อายุ 44 ปี
- ที่อยู่ 69 หมู่ 12 บ้านแจ้จ้อย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
- ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านแจ้จ้อย หมู่ที่ 12 คนปัจจุบัน
- โทรศัพท์ 084-4762523

13. นายคำพอง สมนึก

- อายุ 47 ปี
- ที่อยู่ 74 หมู่ที่ 12 บ้านแจ้จ้อย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- ตำแหน่ง อสม.และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 12 คนปัจจุบัน
- โทรศัพท์ 089-2866923

14. นายบุญศรี ใจชื่น

- อายุ 41 ปี
- ที่อยู่ 72 หมู่ที่ 12 บ้านแจ้จ้อย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
- ตำแหน่ง เป็นสมาชิกอบต.ค้อเหนือ 2 สมัย เป็นประธานกลุ่มเลี้ยงปลาบ้านแจ้จ้อย 7 ปี เป็นคณะกรรมการป่าดงมัน 7 ปี
- โทรศัพท์ 083-3788957

15. นายบัวผัน เศษสุวรรณ

- อายุ 53 ปี
- ที่อยู่ 4 หมู่ 15 บ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.6)
- ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านค่าน้ำสร้าง หมู่ 15 คนปัจจุบัน
- โทรศัพท์ 082-8486879

16. นายสมัย เศษสุวรรณ

- อายุ 57 ปี
- ที่อยู่ 57 หมู่ 15 บ้านค่าน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 15

- ด?ณ 087-9561062

17. นายจันทา อินทนนท์

- อายุ 47 ปี
- ที่อยู่ 20 หมู่ 15 บ้านค้ำน้ำสร้าง ตำบลค้อเหนือ อำเภอ เมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.3)
- ตำแหน่ง สมาชิกอบต.ค้อเหนือ หมู่ 15
- โทรศัพท์ 090-1864481

18. นายกิจ เนาวะบุตร

- อายุ 59 ปี
- ที่อยู่ 94 หมู่ 8 บ้านดอนกลอย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
- ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านดอนกลอย หมู่ที่ 8 คนปัจจุบัน
- โทรศัพท์ 087-0139517

19. นายเรียม คำหอม

- อายุ 53 ปี
- ที่อยู่ 1 หมู่ที่ 8 บ้านดอนกลอย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
- ตำแหน่ง สมาชิกอบต.ค้อเหนือ หมู่ที่ 8

20. นายฉลอง คำหอม

- อายุ 44 ปี
- ที่อยู่ 134 หมู่ที่ 8 บ้านดอนกลอย ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ (พรส.)
- โทรศัพท์ 080-7338028

21. นายสมชัย นิลไชย

- อายุ 38 ปี
- ที่อยู่ 73 หมู่ 10 บ้านท่าเยียม ตำบลค้อเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10
- โทรศัพท์ 086-2627107

22. นายทรงยศ โสมาบุตร

- อายุ 33 ปี
- ที่อยู่ 82 หมู่ 10 บ้านท่าเยี่ยม ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
- ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10

23. นายกริ เนาวราช

- อายุ 41 ปี
- ที่อยู่ 15 หมู่ 10 บ้านท่าเยี่ยม ตำบลค้อเหนือ อำเภอมือ จังหวัดยโสธร
- การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4
- ตำแหน่ง สมาชิกอบต.ค้อเหนือ หมู่ที่ 10

ที่ปรึกษาโครงการ

1. นายมณเฑียร วิริยะพันธ์ หัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอึ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดยโสธร กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
2. นายสมศักดิ์ ทวีนนท์ หัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองอึ่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดยโสธร กรมป่าไม้
3. นายพิทักษ์ นิลไชย ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านค้ำน้ำสร้าง
4. นายเทียนชัย เศษสุวรรณ รองนายก อบต.ค้อเหนือ